శ్రీః

శ్రీశంకరభగవత్పాదవిరచితా

సౌందర్యలహరీ

టీకాతాత్పర్యసహితము

ప్రకాశకులు

రావి మోహనరావు, M.Sc., M.A.

404, జంజనం కాంప్లెక్స్, చీరాల - 523 155.

శ్రీః

శ్రీశంకరభగవత్పాదవిరచితా

సౌందర్యలహరి

టీకాతాత్పర్యసహితము

ప్రథమ ముద్రణ : డిసెంబరు 04, 2019, శ్రీకాలభైరవాష్టమి.
ప్రతులు : 500
పుటలు : 64
వెల రూ. : రూ. 30/-

1929వ సంవత్సరములో వావిళ్లసంస్థవారు ప్రచురించిన '**సౌందర్యలహరి**' గ్రంథమాధారంగా నేడు ప్రచురించిన ఈ ప్రతిలో అధికశ్లోకాలతోబాటు చక్రవివరములున్న ప్రదేశములలో చిత్రదర్శనము గావింపబడినది. వావిళ్లసంస్థకు నమస్సులతో

– రామోరా, సంపాదకుడు.

404, Janjanam Complex, Opp. I-Town Police Station,
CHIRALA - 523 155.
Cell : 94401 15411

D.T.P.:
P. PARVATHI
Cell : 7416586775.

Printed at :
KARSHAK ART PRINTERS
Hyderabad.

శ్రీః

సౌందర్యలహరి

టీకాతాత్పర్యసహితము

అవతారిక : తత్త్వవేది యగు శ్రీశంకరులు **సమయ** యను చంద్రకళను పద్యశతముచేఁ బ్రస్తుతించుచున్నారు.

శ్లో॥ శివశ్శక్త్యా యుక్తో యది భవతి శక్తః ప్రభవితుం
న చేదేవం దేవో న ఖలు! కుశలస్స్పన్దితుమపి ।
అతస్త్వామారాధ్యాం హరిహరవిరిఞ్చాదిభిరపి
ప్రణన్తుం స్తోతుం వా కథమకృతపుణ్యః ప్రభవతి ॥ 1

టీక : హే భగవతి! = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నురాలవగు ఓ తల్లీ!, శివః = సర్వమంగళోపేతుఁడైన సదాశివుఁడు, శక్త్యా = జగన్నిర్మాణశక్తిచేత, యుక్తః = కూడినవాఁడు, భవతి యది = అగునేని, ప్రభవితుమ్ = ప్రపంచనిర్మాణముకొఱకు, శక్తః = సమర్థుఁడగును, ఏవమ్ = ఈలాగున శక్తి యుక్తుఁడు, న చేత్ = కాఁడేని, స్పందితుమపి = కదలుటకును, కుశలః = నేర్పరి, న ఖలు = కాఁడుగదా, అతః = ఇందువలన, హరిహరవిరిఞ్చాదిభిరపి = విష్ణుశంకరబ్రహ్మాదులచేతను, ఆరాధ్యామ్ = కొలువఁదగిన, త్వామ్ = నిన్ను, ప్రణంతుమ్ = మ్రొక్కుటకుగాని, స్తోతుం వా = పొగడుటకుగాని, అకృతపుణ్యః = చేయఁబడని పుణ్యముగలవాఁడు, కథమ్ = ఎట్లు, ప్రభవతి = సమర్థుడగును.

తాత్పర్యము : తల్లీ! ఈశ్వరుఁడును జగన్నిర్మాణశక్తితోఁగూడిననే జగముల నిర్మింపజాలునుగాని యదిలేనియెడ కదలుటకు జాలఁడు. కనుక శివకేశవచతుర్ముఖాదులచేతను పరిచర్యచేయఁదగు నిన్ను పుణ్యలేశమైనఁ జేసి యెఱుఁగని నాబోటివాఁడు మ్రొక్కుటకొఱకుగాని పొగడుట కొఱకుగాని యెట్లర్హుడగును?

శ్లో॥ తనీయాంసం పాంసుం తవ చరణపఙ్కేరుహభవం
విరిఞ్చిస్సఞ్చిన్వన్విరచయతి లోకానవికలమ్ ।

వహత్యేనం శౌరిః కథమపి సహస్రేణ శిరసాం
హరస్సంక్షుద్యై(భ్యై)నం భజతి భసితోద్ధూలనవిధిమ్ ॥ 2

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, విరించిః = బ్రహ్మ, తవ = నీయొక్క, చరణపంకేరుహభవమ్ = పాదకమలమునఁ బుట్టిన, తనీయాంసమ్ = సూక్ష్మమైన, పాంసుమ్ = పరాగమును, సంచిన్వన్ = గ్రహించుచున్నవాఁడై, లోకాన్ = జగములను, అవికలమ్ = సమగ్రముగా, విరచయతి = నిర్మించుచున్నాఁడు. శౌరిః = విష్ణువు, ఏనమ్ = ఈ పరాగకణమును, శిరసామ్ = తలలయొక్క, సహస్రేణ = వేయింటిచే, వహతి = మోయుచున్నాఁడు. హరః = శర్వుఁడు, ఏనమ్ = దీనిని, సంక్షుద్య = చక్కఁగా మెదిపి, భసితోద్ధూళనవిధిమ్ = భస్మధారణవ్యాపారమును, భజతి=పొందు చున్నాడు.

తా : తల్లీ! బ్రహ్మ నీపాదరేణు వొకింత సంపాదించి లోకములనిర్మించుచున్నాఁడు. ఆ పరాగము నే విష్ణువు మిగుల నాయాసముతో వేయితలలచే మోయుచున్నాఁడు. దానినే యీశ్వరుఁ డంగరాగమునుగా నుపయోగించుకొనుచున్నాఁడు.

అ : ఆ పరాగమునే స్తుతించుచున్నారు.

శ్లో॥ అవిద్యానామన్తస్తిమిరమిహిరద్వీపనగరీ
జడానాం చైతన్య-స్తబక-మకరన్ద-స్రుతిర్ఝరీ ।
దరిద్రాణాం చిన్తామణిగుణనికా జన్మజలధౌ
నిమగ్నానాం దంష్ట్రా మురరిపు-వరాహస్య భవతీ(తి) ॥ 3

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, ఏషః = ఈ నీ పాదరేణువు, అవిద్యానామ్ = అజ్ఞానులకు, అన్తస్తిమిరమిహిరద్వీపనగరీ: అంతః = లోపలనున్న, తిమిర = అజ్ఞానమునకు, మిహిరద్వీపనగరీ = సూర్యుఁడుదయించెడు ద్వీపమునకు నెలవైనది, జడానామ్ = మూఢులకు, చైతన్యస్తబక మకరందస్రుతిర్ఝరీ : చైతన్య = ఆగతానాగతపరిజ్ఞానప్రదమగు చైతన్యమనెడు, స్తబక = పూగుత్తి యొక్క, మకరంద = పూఁదేనియయొక్క, స్రుతి = స్రవణముయొక్క, ఝరీ = జాలు, దరిద్రాణామ్ = దీనులకు, చింతామణిగుణనికా : చింతామణి = చింతారత్నముయొక్క, గుణనికా = గుణముల ప్రోవు, జన్మజలధౌ = సంసారార్ణవమున, నిమగ్నానామ్ = మునిఁగినవారికి, మురరిపువరాహస్య = వరాహరూపుఁడగు విష్ణువుయొక్క, దంష్ట్రా = కోరయు, భవతి = అగుచున్నది.

తా : తల్లీ! నీపాదరేణువు అజ్ఞానులయొక్క యజ్ఞానమునకు సముద్రాంతర్గతసూర్యోదయద్వీపమున కాశ్రయమైనది. (అనఁగా నజ్ఞానతిరస్కారకము) మూర్ఖులకు ఆగతానాగత పరిజ్ఞానరూప

చైతన్యమనెడు కల్పవృక్షపుష్పగుళుచ్ఛముయొక్క తేనెజాలు, దరిద్రులకు చింతామణి గుణసమూహము, సంసారసాగరమున మునుగువారలకు వరాహదంష్ట్రయు ననుట.

శ్లో॥ త్వదన్యః పాణిభ్యామభయవరదో దైవతగణ-
స్త్వమేకా నైవాసి ప్రకటితవరాభీత్యభినయా ।
భయాత్త్రాతుం దాతుం ఫలమపి చ వాఞ్ఛాసమధికం
శరణ్యే! లోకానాం తవ హి చరణావేవ నిపుణౌ ॥ 4

టీ : లోకానామ్ = లోకములకు, శరణ్యే = రక్షకురాలవగు, హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, త్వదన్యః = నీకంటె వేఱైన, దైవతగణః = దేవసముదాయము, పాణిభ్యామ్ = చేతులతో, అభయవరదః = అభయవరముద్రలను ధరించుచున్నది. ఏకా = (ఒక) ముఖ్యురాలగు, త్వమేవ = నీవు మాత్రమే, పాణిభ్యామ్ = హస్తములచేత, ప్రకటితవరాభీత్యభినయా : ప్రకటిత = వెల్లడింపఁ బడిన, వరాభీత్యభినయా = వరాభయవ్యంజకముద్రలను ధరించుదానవు, నైవాసి = కావుగదా!, హి = ఇట్లని, తవ = నీయొక్క, చరణావేవ = పాదములే, భయాత్ = భయమునుండి, త్రాతుమ్ = కాపాడుటకొఱకున్ను, వాంఛాసమధికమ్ = కోర్కె కెక్కువైన, ఫలమ్ = ఇష్టలాభమును, దాతుమ్ = ఇచ్చుటకును, నిపుణౌ = నేర్చినవి.

తా : తల్లీ! ముఖ్యురాలవగు నీకంటె వేఱైన దేవతలందఱు హస్తములచే నభయవరముద్రలఁ దాల్చుటయు నీవు మాత్రము పూనకుండుటయుఁ గాంచి నీ పాదములే భయమునుండి తొలగించుటకును, కోరినదానికంటె యెక్కువగా నిచ్చుటకును నేర్చియున్నవి. గాన నీవు ముద్రలఁ బూనుట వ్యర్థము.

శ్లో॥ హరిస్త్వామారాధ్య ప్రణతజనసౌభాగ్యజననీం
పురా నారీ భూత్వా పురరిపుమపి క్షోభమనయత్ ।
స్మరోఽపి త్వాం నత్వా రతినయనలేహ్యేన వపుషా
మునీనామప్యన్తః ప్రభవతి హి మోహాయ మహతామ్ ॥ 5

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, హరిః = శ్రీవిష్ణువు, ప్రణతజనసౌభాగ్యజననీమ్ : ప్రణత = నమ్రులైన, జన = లోకులకు, సౌభాగ్యజననీమ్ = ఐశ్వర్యప్రదురాలవగు, త్వామ్ = నిన్ను, ఆరాధ్య = పూజించి, పురా = పూర్వము, నారీ భూత్వా = ఆఁడుదిగానయి, పురరిపుమపి = ఈశ్వరునిఁ గూడ, క్షోభమ్ = కలఁతను, అనయత్ = పొందించెను. స్మరోఽపి మన్మథుఁడును, త్వామ్ = నిన్నుఁగూర్చి, నత్వా = ప్రణమిల్లి, రతినయనలేహ్యేన : రతి = రతిదేవియొక్క, నయన = కన్నులచే, లేహ్యేన = ఆస్వాదించఁదగిన, వపుషా = ఒడలితో, మనీనామపి = మననశీలురగు

మహాత్ములయొక్కయు, అన్తః = మనస్సును, మోహాయ = మోహింపఁజేయుకొఱకు, ప్రభవతి హి = సమర్థుఁడగుచున్నాడు గదా.

తా : తల్లీ! విష్ణువు భక్తవరదురాలును శ్రీచక్రరూపిణి యగు నిన్ను గొల్చి పూర్వమొక యాఁడుదిగా నయి యీశ్వరునిఁగూడ మోహపెట్టెను. అట్లే మదనుఁడును నిన్న సేవించి త్రిలోక సుందరుఁడయి మునిమనములను సయితము మోహింపఁజేయునుగదా.

అవ : మన్మథునకు దేవీప్రసాదమునఁ గలిగిన మహిమను జెప్పి దీనిలో నాతఁ డనంగవిద్యలో మన్మథప్రస్తారమునకు ఋషియౌటచేఁ గలిగిన నేర్పరితనమును జెప్పుచున్నారు.

శ్లో॥ ధనుః పౌష్పం మౌర్వీ మధుకరమయీ పఞ్చ విశిఖా
వసన్తస్సామన్తో మలయమరుదాయోధనరథః ।
తథాప్యేకస్సర్వం హిమగిరిసుతే! కామపి కృపా-
మపాఙ్గాత్తే లబ్ధ్వా జగదిదమనఙ్గో విజయతే ॥ 6

టీ : హిమగిరిసుతే! = పార్వతీ!, ధనుః = విల్లు, పౌష్పమ్ = పూవులచేఁ జేయఁబడినది, మౌర్వీ = అల్లెత్రాఁడు, మధుకరమయీ = తేఁటులచేఁజేయఁబడినది, విశిఖాః = తూఁపులు, పఞ్చ = అయిదు, సామంతః = సచివుఁడు, వసంతః = వసంతకాలము, మలయమరుత్ = దక్షిణపుగాలి, ఆయోధనరథః = యుద్ధరథము, తథాపి = అలాగైనను, అనఙ్గః = మన్మథుఁడు, ఏకః = ఒక్కఁడే, తే = నీయొక్క, అపాంగాత్ = క్రేగన్నువలన, కామపి = చెప్పనలవిగాని, కృపామ్ = దయను, లబ్ధ్వా = పొంది, ఇదమ్ = ఈ, జగత్ = లోకమును, సర్వమ్ = అంతను, విజయతే = జయించుచున్నాడు.

తా : తల్లీ! విల్లా పూవులు (మృదువులౌటవలన తాఁకినఁ గందిపోవునవి గాన వంచుటకుగాని లాగుటకుగాని వీలుగానివనుట), అల్లెత్రాడు తుమ్మెదలు (ఒకటికొకటి పొందిక లేనందున త్రాడగుటకుఁ దగవనుట), అయిదు బాణములు (అవి ఖర్చుపడిన నిఁక గతిలేదనుట అవియును పూవులు గనుక బాణములుగాఁ దగవు). వసంతర్తువు సహాయము (అచేతనమగు కాలము మంత్రియగుటకుఁ దగదు), మలయమారుతము యుద్ధమునందలి రథము (ఇది యెప్పుడు నుండదు ఉన్నప్పుడేని స్థిరముగాదు అయినను రూపములేదు), ఇట్టి పనికిమాలిన పరికరములు గలిగియు మన్మథుఁ డేకవీరుఁడై నీదయతోడికటాక్షములఁ బ్రబలి ముల్లోకములను నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చుచున్నాఁడు.

అ : మణిపూరమునఁ బొడకట్టు భగవతి రూపమును స్తుతించుచున్నారు.

శ్లో॥ క్వణత్కాఞ్చీదామా కరికలభకుమ్భస్తననతా
పరిక్షుణ్ణా మధ్యే పరిణతశరచ్చన్ద్రవదనా ।
ధనుర్బాణాన్ పాశం సృణిమపి దధానా కరతలైః
పురస్తాదాస్తాం నః పురమథితురాహోపురుషికా ॥ 7

టీ : క్వణత్కాంచీదామా : క్వణత్ = మొరయుచున్న, కాంచీదామా = గజ్జెలమొలనూలు గలదియు, కరికలభకుంభస్తననతా : కరికలభ = ఏనుఁగుగున్నయొక్క, కుంభ = కుంభములవంటి, స్తన = చనులచేత, నతా = కొంచెము వంగినదియు, మధ్యే = నడుమునందు, పరిక్షుణ్ణా = కృశించినదియు, పరిణతశరచ్చంద్రవదవా : పరిణత = కళలునిండిన, శరత్ = శరత్కాలమందలి, చంద్ర = చంద్రునివంటి, వదనా = మోముగలదియు, కరతలైః = చేతులచేత, ధనుః = చెఱకువింటిని, బాణాన్ = పూబాణములను, పాశమ్ = మోకును, సృణిమపి = అంకుశము, దధానా = ధరించిన, పురమథితుః = త్రిపురాంతకుఁడగు నీశ్వరునియొక్క, ఆహోపురుషికా = అహంకారరూపురాలగు దేవి, నః= మాయొక్క, పురస్తాత్ = ఎదుట, ఆస్తామ్ = వెలయుఁగాత.

తా : మ్రోయుచున్న చిఱుగంటల మొలనూలు గలదియు, గజకుంభములవంటి స్తనములు గలదియు, కృశించిన నడుముగలదియు, పూర్ణచంద్రునివంటి మోము గల త్రిపురాంతకుని సుందరి హస్తములచే ధనుర్బాణపాశాంకుశములఁ బూని మాయెదురఁ బ్రసన్నతతోఁ గనుపట్టుంగాక.

శ్లో॥ సుధాసిన్ధోర్మధ్యే సురవిటపివాటీపరివృతే
మణిద్వీపే నీపోపవనవతి చిన్తామణిగృహే ।
శివాకారే మఞ్చే పరమశివపర్యఙ్కనిలయాం
భజన్తి త్వాం ధన్యాః కతిచన చిదానన్దలహరీమ్ ॥ 8

టీ : సుధాసింధోః = అమృతసముద్రముయొక్క, మధ్యే = నడుమ, సురవిటపివాటీపరివృతే : సురవిటపి = కల్పవృక్షములయొక్క, వాటీ = తోఁటలచేత, పరివృతే = కమ్ముకొనఁబడిన, మణిద్వీపే = మణిమయమగులంకయందు, నీపోపవనవతి : నీప = కడిమచెట్లచేత, ఉపవనవతి = ఉద్యానముగలిగిన, చింతామణిగృహే = చింతారత్నములయింటియందు, శివాకారే = శివశక్తిరూపమగు, మంచే = మంచమున, పరమశివపర్యంకనిలయామ్ : పరమశివ = సదాశివునియొక్క, పర్యంక = ఉత్సంగ (తొడ) యే, నిలయామ్ = నెలవుగాఁగలిగిన, చిదానంద లహరీమ్ : చిత్ = జ్ఞానరూపమగు, ఆనంద = నిరతిశయసుఖముయొక్క, లహరీమ్ = తరంగ రూపమగు, త్వామ్ = నిన్ను, కతిచన = కొందఱు, ధన్యాః = కృతార్థులు, భజంతి = సేవించుదురు.

తా : తల్లీ! అమృతసముద్రమున కల్పవృక్షములతోఁపుల చేఁ జుట్టఁబడిన రత్నపులంకలో కడిమిచెట్లతోఁటలుగల చింతామణులచేఁ గట్టినయింటిలో త్రికోణరూపమగు తల్పమున సదాశివుని తొడయందున్న జ్ఞానానందతరంగ మగు నిన్ను ధన్యులు కొందరు సేవింతురు.

శ్లో॥ మహీం మూలాధారే, కమపి మణిపూరే హుతవహం,
స్థితం స్వాధిష్ఠానే హృది మరుతమాకాశముపరి ।
మనోఽపి భ్రూమధ్యే సకలమపి భిత్త్వా కులపథం
సహస్రారే పద్మే సహ రహసి పత్యా విహరసి ॥ 9

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, త్వమ్ = నీవు, మూలాధారే = మూలాధారచక్రమందు (అన్నిటికి నాధారము గనుక యీ పేరుగలిగెను), స్థితమ్ = ఉన్న, మహీమ్ = పృథివీతత్త్వమును, మణిపూరే = మణిపూరచక్రమందున్న (ఇచటనుండి దేవి మణులచే నీచోటును నిండించుఁగాన దీని కీ పేరుగలిగె), ఇందుచే సమయాచారపరులాంతరపూజ సేయువేళ మూఁడవకమలమున దేవికి నానారత్నఖచితభూషణము సమర్పణము సేయవలయునని సూచితము. కమపి = ఉదక తత్త్వమును, స్వాధిష్ఠానే = స్వాధిష్ఠానచక్రముననున్న (ఇచ్చట కుండలిని యధిష్ఠించి ముడివేసికొని కూర్చుండునుగాన దీని కీపేరుగలిగె), హుతవహమ్ = అగ్నితత్త్వమును, హృది = అనాహతమనఁ బడు హృదయాకాశముననున్న (కొట్టఁబడని నాదస్థానముగలదిగాన ననాహత మనఁబడెను), మరుతమ్ = వాయుతత్త్వమును, ఉపరి = అన్నిటికిమీఁదనున్న విశుద్ధచక్రముననున్న (శుద్ధస్ఫటికమువలె నుండుటచే విశుద్ధమనఁబడు), ఆకాశమ్ = వ్యోమతత్త్వమును, భ్రూమధ్యే = ఆజ్ఞాచక్రముననున్న (ఆజ్ఞయన నీషద్ జ్ఞానము. దీనియందు దేవి క్షణకాలము మెఱుపువలె మెఱయఁగా సమాధితోఁ జూచు నుపాసకులకు బ్రహ్మగ్రంథి భేదమయి కొంచెముగాఁ బొడకట్టునుగాన నిది యాజ్ఞాచక్ర మనఁబడును), మనోపి = మనస్తత్త్వమును, సకలమపి = ఈ సమస్తమగు, కులపథమ్ = సుషుమ్నా మార్గమును, భిత్త్వా = ఛేదించి, సహస్రారే = సహస్రారమను,

పద్మే = కమల (చక్ర) మందు, పత్యా సహ = ఈశ్వరుఁడగు సదాశివునితోఁగలసి, విహరసి = క్రీడింతువు.

తా : తల్లీ! నీవు మూలాధారస్వాధిష్ఠానమణిపూరకానాహతవిశుద్ధాజ్ఞారూపషట్చక్రములయందున్న పృథివ్యగ్నిజలపవనాకాశమనస్తత్వములను దాఁటి భర్తయగు సదాశివునితోఁగలసి సహస్రారమను కమలమున విహరింతువు. అనఁగా దేవి చతుర్వింశతితత్వములను దాఁటి పంచవింశుండగు సదాశివునితోఁ గూడి షడ్వింశతితత్వరూపయై పరమాత్మయని వ్యవహరింపఁబడునని భావము.

శ్లో॥ సుధాధారాసారైశ్చరణయుగలాన్తర్విగలితైః
ప్రపఞ్చం సిఞ్చన్తీ పునరపి రసామ్నాయమహసః ।
అవాప్య స్వాం భూమిం భుజగనిభమధ్యుష్ఠవలయం
స్వమాత్మానం కృత్వా స్వపిషి కులకుణ్డే కుహరిణి ॥ 10

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, చరణయుగలాన్తర్విగలితైః : చరణ = పాదములయొక్క, యుగళ = జంటయొక్క, అంతః = నడుమనుండి, విగలితైః = స్రవించిన, సుధాధారాసారైః : సుధా = అమృతముయొక్క, ధారా = ధారలయొక్క, ఆసారైః = వర్షములచేత, ప్రపంచమ్ = డెబ్బది రెండువేలనాడులను, సించన్తీ = తడుపుచున్నదానవై, రసామ్నాయమహసః : రస = అమృతమయొక్క, ఆమ్నాయ = అతిశయరూపమైన, మహసః = కాంతిగల చంద్రునివలన, స్వామ్ = స్వకీయమైన, భూమిమ్ = మూలాధారచక్రమున, పునః = మఱల, అవాప్య = పొంది, భుజగనిభమ్ : భుజగ = పాముతోటి, నిభమ్ = సమానమగు, అధ్యుష్ఠవలయమ్ – అధ్యుష్ఠ = అధిష్ఠింపఁబడిన, వలయమ్ = కుండలిగలిగిన, స్వమ్ = తనదగు, ఆత్మానమ్ = రూపమును, కృత్వా = చేసి (ధరించి), కుహరిణి = తామరబొద్దుయందలి బెజ్జమువంటి బెజ్జముగల, కులకుణ్డే : కుల = పృథివీతత్వము లయమునొందు సుషుమ్నామూలమందలి, కుండే = కమలకందరూపమైన యాధారచక్రమందు, స్వపిషి = నిద్రింతువు.

తా : తల్లీ! నీవు పాదములవలనఁబుట్టిన యమృతవర్షముచే నాడీసమూహమును దడిపి చంద్రునివలన మఱల స్వస్థానమునుబొంది పామువలెచుట్టుకొనియున్న నిజరూపమూని సూక్ష్మరంధ్రముగలిగిన సుషుమ్నామూలమందలి యాధారచక్రమందు నిదురించెదవు. ఆధారకుండమునడుమనున్న రంధ్రమున తామరదారపుపాటి యాకృతిగల కుండలినీశక్తి యుండునని భావము.

శ్లో॥ చతుర్భిః శ్రీకణ్ఠైః శివయువతిభిః పఞ్చభిరపి
ప్రభిన్నాభిశ్శమ్భోర్నవభిరపి మూలప్రకృతిభిః ।

చతుశ్చత్వారింశద్వసుదలకలాశ్రత్రివలయ-
త్రిరేఖాభిస్సార్ధం తవ శరణకోణాః పరిణతాః ॥ 11

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ! చతుర్భిః = నలువురగు, శ్రీకంఠైః = శివులచేతను, శంభోః = ఈశ్వరునికంటె, ప్రభిన్నాభిః = వేఱైన, పంచభిరపి = ఏవురగు, శివయువతిభిః = శివశక్తులచేతను, నవభిరపి = తొమ్మిదగు, మూలప్రకృతిభిః = మూలకారణము చేతను, తవ = నీయొక్క, శరణకోణాః : శరణ = నిలయమగుశ్రీచక్రముయొక్క, కోణాః = కోణములు, వసుదలకలాశ్రత్రివలయ-త్రిరేఖాభిస్సార్ధమ్ : వసుదల = అష్టదళముల చేతను, కలాశ్ర = షోడశదళములచేతను, త్రివలయ = త్రిమేఖలలచేతను, త్రిరేఖాభిస్సార్ధమ్ = త్రిభూపురములచేతను, పరిణతాస్సంతః = పరిణామమును బొందినవైన, చతుశ్చత్వారింశత్ = నలువదినాలుగుగా నగుచున్నవి.

తా : తల్లీ! నలువురు రుద్రుల చేతను శివునికంటె వేఱైన యేవురు శివశక్తులచేతను, తొమ్మిది మూలప్రకృతులచేతను అష్టదళషోడశదళత్రివలయరేఖల చేతను నీకు నిలయమైన శ్రీచక్రము నలువదినాలుగంచులుగలది. శ్రీచక్రము త్రికోణాష్టకోణదశకోణద్వయచతుర్దశకోణము లనియెడు నైదు శక్తి చక్రములచేతను, బిందువు అష్టదళము షోడశదళము చతురశ్రము అను నాలుగు శివచక్రములతోడను గలిగి నవచక్రాత్మకమై శివశక్త్యుభయరూపముగా వెలయుచుండునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ త్వదీయం సౌన్దర్యం తుహినగిరికన్యే! తులయితుం
కవీన్ద్రాః కల్పన్తే కథమపి విరిఞ్చిప్రభృతయః ।
యదాలోకౌత్సుక్యాదమరలలనా యాన్తి మనసా
తపోభిర్దుష్ప్రాపామపి గిరిశసాయుజ్యపదవీమ్ ॥ 12

టీ : హే తుహినగిరికన్యే! = హిమవంతుని కూఁతురగు ఓ పార్వతీ!, త్వదీయమ్ = నీదగు, సౌన్దర్యమ్ = సొబగును, తులయితుమ్ = మఱియొకదానితో పోల్చుటకొఱకు, విరించిప్రభృతయః : విరించి = బ్రహ్మయే, ప్రభృతయః = మొదలుగాఁగల, కవీంద్రాః = కవివరులు, కథమపి = ఎటులైనను, కల్పన్తే = సమర్థులగుదురు? కారు. యత్ = ఏ కారణమువలన, అమరలలనాః = అచ్చరమచ్చకంటులు, ఆలోక్యౌత్సుక్యాత్ : ఆలోక్య = చూడఁదగిన నీసొబగును చూచుటయందలి, ఔత్సుక్యాత్ = వేడుకవలన, తపోభిః = తపములచే, దుష్ప్రాపామపి = పొందరానిదైనను, గిరిశసాయుజ్యపదవీమ్ : గిరిశ = శివునియొక్క, సాయుజ్య = సహయోగముయొక్క, పదవీమ్ = స్థానమును, మనసా = మనస్సుచేతనే, యాన్తి = పొందుచున్నారో.

తా : తల్లీ! అప్సరసలును నీ సౌందర్యలేశమున కోట్యంశముననైనను సామ్యమును గనఁజాలక సదాశివమాత్రగోచరమగు నీ విలాసమును జూడఁగోరి మనస్సుచేతనే దుష్ప్రాపమగు శివ సాయుజ్యమును పొందుచుండిరి. ఇట్లెల్లలోకములలో నీకీడగువస్తువు లభింపమి బ్రహ్మాదులును నీ సొబగును పోల్చి వర్ణింపఁజాలరైరి.

శ్లో॥ నరం వర్షీయాంసం నయనవిరసం నర్మసు జడం
తవాపాఙ్గాలోకే పతితమనుధావన్తి శతశః ।
గలద్వేణీబన్ధాః కుచకలశవిస్రస్తసిచయా
హఠాత్ త్రుట్యత్కాఞ్చ్యో విగలితదుకూలా యువతయః ॥ 13

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, వర్షీయాంసమ్ = ముదిసినవాఁడైనను, నయనవిరసమ్ : నయన = కన్నులచేత, విరసమ్ = వికారరూపుఁడైనను, నర్మసు = రతిక్రీడలయందు, జడమ్ = మోటు-వాఁడైనను, తవ = నీయొక్క, అపాఙ్గాలోకే = క్రేగంటిచూపుయందు, పతితమ్ = పడిన, నరమ్ = మనుష్యమాత్రుని, యువతయః = జవ్వనులు, గలద్వేణీబన్ధాః : గలత్ = జాఱుచున్న, వేణీ = జడలయొక్క, బన్ధాః = ముళ్లుగలవారై, కుచకలశవిస్రస్తసిచయాః : కుచకలశ = కుండలవంటి చనులయందు, విస్రస్త = జాఱిపోయిన, సిచయాః = పైఁటకొంగులుగలవారై, హఠాత్ = ఆకస్మికముగా, త్రుట్యత్కాఞ్చ్యః : త్రుట్యత్ = తెగిన, కాఞ్చ్యః = మొలనూళ్లుగలవారై, విగలిత దుకూలాః : విగలిత = వీడిపోయిన, దుకూలాః = పోకముడిగలవారై, అనుధావన్తి = వెంబడించి పరుగులిడుదురు.

తా : తల్లీ! నీచల్లని చూడ్కులకు పాల్పడినవాఁ డెట్టిమోటువాఁడైనను, యెంతముసలివాఁడైనను, ఎంతవిరూపియైనను వానినే మన్మథుఁడని తలఁచి వలచి విలాసవతులు తమకొప్పులు వీడఁగా, పైఁట జాఱఁగా, మొలనూళ్లుతెగఁగా, కోకలు వీడఁగా వెంబడించి పరుగులిడుదురు.

శ్లో॥ క్షితౌ షట్పఞ్చాశద్ ద్విసమధికపఞ్చాశదుదకే
హుతాశే ద్వాషష్టిశ్చతురధికపఞ్చాశదనిలే ।
దివి ద్విష్షట్త్రింశన్మనసి చ చతుష్షష్టిరితి యే
మయూఖాస్తేషామప్యుపరి తవ పాదామ్బుజయుగమ్ ॥ 14

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ! క్షితౌ = పృథివీతత్త్వముతోఁగలిసిన మూలాధారమందు, షట్పఞ్చాశత్ = ఏఁబదియాఱును, ఉదకే = ఆప్తత్త్వముతోఁగూడిన మణిపూరమందు, ద్విసమధికపఞ్చాశత్ = ఏఁబదిరెండును, హుతాశే = అగ్నితత్త్వయుక్తమైనస్వాధిష్ఠానమున, ద్వాషష్టిః = అఱువదిరెండును,

అనిలే = వాయుతత్త్వయుతమగు అనాహతచక్రమందు, చతురధికపఞ్చాశత్ = ఏఁబదినాలుగును, దివి = ఆకాశతత్త్వయుతమైన విశుద్ధచక్రమందు, ద్విఃషట్త్రింశత్ = డెబ్బదిరెండును, మనసి చ = మనస్తత్త్వయుతమగు నాజ్ఞాచక్రమందు, చతుష్షష్టిః = అఱువదినాలుగును, ఇతి = ఈ లాగున, యే = ఏ, మయూఖాః = జ్వాలలు (కలవో), తేషామపి = వానికంటె, ఉపరి = మీఁద (సహస్రదళ కమలమందలి చంద్రబింబమువంటిదగు బైందవమను పేరఁబరఁగునమృతసముద్రమునందు), తవ = నీయొక్క, పాదామ్బుజయుగమ్ : పాదామ్బుజ = పాదకమలములయొక్క, యుగమ్ = జంట, వర్తతే = ఉండును.

తా : తల్లీ! నీపాదములజంట భూ, జ, లాగ్ని, వా, య్వాకాశ, మనస్తత్త్వాత్మకము లగు మూలాధార, మణిపూరక, స్వాధిష్ఠా, నానాహత, విశుద్ధాజ్ఞాచక్రములయందున్న యోగిగమ్యములైన తేజస్సుల కంటె పై సహస్రారమందు చంద్రబింబమువలె నుండు బైందవమను నమృతసముద్రమున నుండునని భావము.

శ్లో॥ శరజ్జ్యోత్స్నాశుద్ధాం శశియుతజటాజూటమకుటాం
వరత్రాసత్రాణస్ఫటికఘుటికాపుస్తకకరామ్ ।
సకృన్న త్వా నత్వా కథమివ సతాం సన్నిదధతే
మధుక్షీరద్రాక్షామధురిమధురీణా(ః) భణితయః (ఫణితయః)॥15

టీ : హే భగవతి! = తల్లీ!, శరజ్జ్యోత్స్నాశుద్ధామ్ : శరత్ = శరత్కాలమందలి, జ్యోత్స్నా = వెన్నెలవలె, శుద్ధామ్ = నిర్మలమైనదియు, శశియుతజటాజూటమకుటామ్ : శశి = చంద్రునితోడ, యుత = కూడుకొనిన, జటాజూట = కేశకలాపమే, మకుటామ్ = శిరోభూషణముగాఁగలదియు, వరత్రాసత్రాణస్ఫటికఘుటికాపుస్తకకరామ్ : వర = వరదానముద్రయు, త్రాసత్రాణ = అభయముద్రయు, స్ఫటిక ఘుటికా = స్ఫటికములచే నిర్మింపఁబడిన జపమాలయు, పుస్తక = పుస్తకమున్ను, కరామ్ = హస్తమునఁగల, త్వా = నిన్నుగూర్చి, సకృత్ = ఒక్కమాఱేని, నత్వా = నమస్కరించి, సతామ్ = సజ్జనులకు, మధుక్షీరద్రాక్షామధురిమధురీణాః : మధు = తేనెయొక్కయు, క్షీర = పాలయొక్కయు, ద్రాక్షా = ద్రాక్షపండ్లయొక్కయు, మధురిమ = తియ్యఁదనమునకు, ధురీణాః = భారవాహకములై, ఫణితయః = వాక్కులు, కథమివ = ఎట్లు, న సన్నిదధతే = ఆవిర్భవించవు, అవిర్భవించునని భావము.

తా : తల్లీ! శరత్కాలమందలి వెన్నెలవలె తెల్లనైనదానవును, చంద్రునితోఁ గూడిన కేశకలాపమే కిరీటముగాఁగలదానవును, వరాభయాక్షమాలాపుస్తకధారిణియునగు నిన్నొక్కమాఱేని మ్రొక్కిన కవులకు తేనెపాలుద్రాక్షపండ్లు మొదలగువానివలె మధురములైన వాక్కులు నిరర్గళముగాఁ గలుగును.

శ్లో॥ కవీన్ద్రాణాం చేతఃకమలవనబాలాతపరుచిం
భజన్తే యే సన్తః కతిచిదరుణామేవ భవతీమ్ ।
విరిఞ్చిప్రేయస్యాస్తరుణతరశృఙ్గారలహరీ-
గభీరాభిర్వాగ్భిర్విదధతి సతాం రఞ్జనమమీ ॥ 16

టీ : హే భగవతి! = తల్లీ!, కవీన్ద్రాణామ్ = కవులయొక్క, చేతఃకమలవనబాలాతపరుచిమ్ : చేతః = చిత్తమను, కమలవన = తామరతోఁటకు, బాలాతప = లేయెండయొక్క, రుచిమ్ = కాంతివంటిదగు, అరుణామేవ = అరుణయను పేరుగల (ఎఱ్ఱనికాంతిగల), భవతీమ్ = నిన్ను, కతిచిత్ = కొందఱగు, యే = ఏ, సన్తః = సజ్జనులు, భజన్తి = సేవించెదరో, తే = ఆ, అమీ = వీరు, విరిఞ్చిప్రేయస్యాః : విరిఞ్చి = బ్రహ్మయొక్క, ప్రేయస్యాః = ప్రియురాలగు సరస్వతీదేవియొక్క తరుణతరశృఙ్గారలహరీగభీరాభిః : తరుణతర = ఉద్రిక్తమైన, శృఙ్గార = శృంగారరసముయొక్క, లహరీ = ప్రవాహములచేత, గభీరాభిః = అగాధములైన, వాగ్భిః = వాక్కులచేత, సతామ్ = సజ్జనులయొక్క, రఞ్జనమ్ = ఆహ్లాదమును, విదధతి = చేయుదురు.

తా : తల్లీ! కమలములకుఁ లేఁతయెండవలె కవిచిత్తములకు వికాసప్రదురాలవగు ఎఱ్ఱనికాంతిగల నిన్ను ఏ పుణ్యాత్ములు నమస్కరింతురో వారు సరస్వతీ ప్రసాదలబ్ధమైన శృంగారరసపూరితములైన సుభాషితములచేత సకలసజ్జనహృదయానందమును చేయఁగలుగుదురని భావం.

శ్లో॥ సవిత్రీభిర్వాచాం శశిమణిశిలాభఙ్గరుచిభి-
ర్వశిన్యాద్యాభిస్త్వాం సహ జనని! సఞ్చిన్తయతి యః ।
స కర్తా కావ్యానాం భవతి మహతాం భఙ్గిరుచిభి-
ర్వచోభిర్వాగ్దేవీవదనకమలామోదమధురైః ॥ 17

టీ : హే జనని! = ఓ తల్లీ! వాచామ్ = పలుకులకు, సవిత్రీభిః = జనకములై, శశిమణిశిలాభఙ్గ-రుచిభిః : శశమణిశిలా = చంద్రకాంతపుఱాలయొక్క, భఙ్గ = ముక్కలయొక్క, రుచిభిః = కాంతివంటికాంతిగల, వశిన్యాద్యాభిస్సహ = వశిని మొదలగుశక్తులతోఁగూడ, త్వామ్ = నిన్ను, యః = ఎవఁడు, సఞ్చిన్తయతి = చక్కగా ధ్యానించునో, సః = వాఁడు, మహతామ్ = వాల్మీకిమున్నగుమహాకవులయొక్క, భఙ్గిరుచిభిః : భఙ్గి = రచనలయొక్క, రుచిభిః = చవులుగలిగినవియు, వాగ్దేవీవదనకమలామోదమధురైః : వాగ్దేవీ = సరస్వతియొక్క, వదనకమల = కమలమువంటి ముఖమందలి, ఆమోద = పరిమళముచేత, మధురైః = తీపులైన, వచోభిః = సుభాషితములచేత, కావ్యానామ్ = కబ్బములకు, కర్తా = చేయువాఁడుగా, భవతి = అగుచున్నాఁడు.

తా : తల్లీ! నిన్ను కవిత్వమునిచ్చునట్టి వశిన్యాదిశక్తులతోఁగూడ ధ్యానముచేయువాఁడు వ్యాసవాల్మీకి ప్రభృతులకవనమువలె మధురమై శ్రవణరమణీయమైన వాక్కులుగలిగి పురుషరూపము దాల్చిన వాణియో యనునట్లు రసవత్కావ్యములకుఁ గర్త యగును.

శ్లో॥ తనుచ్ఛాయాభిస్తే తరుణతరణిశ్రీసరణిభి-
ర్దివం సర్వాముర్వీమరుణిమని మగ్నాం స్మరతి యః ।
భవన్త్యస్య త్రస్యద్వనహరిణశాలీననయనా-
స్సహోర్వశ్యా వశ్యాః కతికతి న గీర్వాణగణికాః ॥ 18

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, తరుణతరణిశ్రీసరణిభిః : తరుణ = లేఁతవాఁడగు, తరణి = సూర్యునియొక్క, శ్రీసరణిభిః = సౌభాగ్యమునుబోలు సౌభాగ్యముగల, తే = నీయొక్క, తనుచ్ఛాయాభిః = శరీరకాంతులచేత, దివమ్ = ఆకాశమును, సర్వామ్ = సమస్తమగు, ఉర్వీమ్ = భూమిని, అరుణిమని మగ్నామ్ : అరుణిమని = ఎఱుపులో, మగ్నామ్ = మునిఁగినదానిఁగా, యః = ఎవఁడు, స్మరతి = ధ్యానించునో, అస్య = వీనికి, త్రస్యద్వనహరిణశాలీననయనాః : త్రస్యత్ = బెదరుచున్న, వనహరిణ = అడవిలేళ్లకువలె, శాలీన = అందములైన, నయనాః = కన్నులుగల, గీర్వాణవనితాః = అచ్చరలు, ఊర్వశ్యా సహ = ఊర్వశితోఁగూడ, కతికతి = ఎందఱెందఱు, వశ్యాః = లోఁబడినవారలు, న భవన్తి = కారు, అందఱును వశంవద లగుదురనుట.

తా : తల్లీ! ఎవఁ డీమిన్ను మన్నునుగూడ నీయొక్క మేనిరంగులచే నెఱ్ఱనైనదానినిగా భావించునో యట్టివానికి ఊర్వశితోఁగూడ ఎందఱెందఱు చకితహరిణీనేత్ర లగునచ్చర-మచ్చకంటులు వశముగారు? ఎల్లరు నగుదురు.

శ్లో॥ ముఖం బిన్దుం కృత్వా కుచయుగమధస్తస్య తదధో
హరార్ధం ధ్యాయేద్యో హరమహిషి! తే మన్మథకలామ్ ।
స సద్యస్సంక్షోభం నయతి వనితా ఇత్యతిలఘు
త్రిలోకీమప్యాశు భ్రమయతి రవీన్దుస్తనయుగామ్ ॥ 19

టీ : హరమహిషి! = శివునిపట్టపురాణివగు నో తల్లీ!, ముఖమ్ = మొగమును, బిన్దుమ్ = బిందురూపమును, కృత్వా = చేసి, తస్య = దానికి, అధః = క్రింద, కుచయుగమ్ = చంటిజంటను, కృత్వా = చేసి, తదధః = దానిక్రింద, హరార్ధమ్ = శక్తిరూపమును (త్రికోణమును), కృత్వా = ఉంచి, తత్ర = అచ్చట, తే = నీయొక్క, మన్మథకలామ్ = కామబీజమును, యః = ఎవఁడు, ధ్యాయేత్ = ధ్యానించునో, సః = ఆ యుపాసకుఁడు, సద్యః = అప్పుడే, వనితా = జవ్వనులను,

సంక్షోభమ్ = కలవరమును, నయతీతి యత్ = పొందించుననుట యేదికలదో, తత్ = అది, అతిలఘు = మిగులస్వల్పము, రవీన్దుస్తనయుగామ్ : రవీన్దు = సూర్యచంద్రులే, స్తనయుగామ్ = కుచద్వయముగాఁగల, త్రిలోకీమపి = ముల్లోకములను, ఆశు = శీఘ్రముగా, భ్రమయతి = మోహపెట్టుచున్నాఁడు.

తా : తల్లీ! ముఖమును బిందువునుగాఁదలఁచి, దానిక్రింద పాలిండ్లను కల్పించి, యాక్రింద త్రికోణమును ధ్యానించి యచట నీమదనబీజము నెవఁడు ధ్యానించునో యాయుపాసకప్రవరుఁ డెల్లపల్లవాధరలను భ్రమపెట్టుననేల? ముల్లోకముల నొక్కపెట్టున మోహింపఁజేయఁగలఁడు. సూర్యచంద్రులు స్తనము లనుట చేత స్త్రీయని ధ్వని.

శ్లో॥ కిరన్తీమఙ్గేభ్యః కిరణనికురుమ్బామృతరసం
హృది త్వామాధత్తే హిమకరశిలామూర్తిమివ యః ।
స సర్పాణాం దర్పం శమయతి శకున్తాధిప ఇవ
జ్వరప్లుష్టాన్ దృష్ట్యా సుఖయతి సుధాధారసిరయా ॥ 20

టీ : హే దేవి! = ఓ తల్లీ!, యః = ఎవఁడు, అఙ్గేభ్యః = అవయవములవలన, కిరణనికురుమ్బా–మృతరసమ్ : కిరణ = కాంతులయొక్క, నికురుమ్బ = సమూహము వలనఁగలిగిన, అమృత రసమ్ = అమృతద్రవమును, కిరన్తీమ్ = కురియుచున్న, హిమకరశిలామూర్తిమివ = చంద్రకాంతమణి వలె, హృది = నెమ్మనమున, త్వామ్ = నిన్ను, ఆధత్తే = నిలుపుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, శకున్తాధిప ఇవ = పులుఁగులఱేఁడగు గరుడునివలె, సర్పాణామ్ = చిలువలయొక్క, దర్పమ్ = పొగరును, శమయతి = మాపుచున్నాఁడు, సుధాధారసిరయా = అమృతనాడియగు, దృష్ట్యా = చూపుచేత, జ్వరప్లుష్టాన్ = జ్వరముచేఁ గ్రాఁగినవారలను, సుఖయతి = సుఖింపఁ జేయుచున్నాఁడు.

తా : తల్లీ! సర్వావయవములచే నమృతమును గురియుచున్న నిన్ను చంద్రకాంతమణివలె హృదయమున ధ్యానించువాఁడు సర్పములను గరుడునివలె రూపుమాపును. ఒక్కసారి చూచినంత మాత్రమున నెట్టి జ్వరపీడితుల సంతాపమును బోఁగొట్టఁగలఁడు.

శ్లో॥ తటిల్లేఖాతన్వీం తపనశశివైశ్వానరమయీం
నిషణ్ణాం షణ్ణామప్యుపరి కమలానాం తవ కలామ్ ।
మహాపద్మాటవ్యాం మృదితమలమాయేన మనసా
మహాన్తః పశ్యన్తో దధతి పరమాహ్లాదలహరీమ్ ॥ 21

టీ : భగవతి! = తల్లీ!, తటిల్లేఖాతన్వీమ్ : తటిల్లేఖా = మెఱుపుతీఁగవలె, తన్వీమ్ = సూక్ష్మమై

దీర్ఘమై క్షణవిలసనముగలదియు, తపనశశివైశ్వానరమయీమ్ = సూర్యచంద్రాగ్నిరూపము గలదియు, షణ్ణామ్ = ఆఱగు, కమలానామ్ = చక్రములయొక్క, ఉపరి = మీఁద, మహా పద్మాటవ్యామ్ = గొప్ప తామరతోఁటయందు (సహస్రారమందు), నిషణ్ణామ్ = కూర్చున్న, తవ = నీయొక్క, కలామ్ = సాదాఖ్యకళను, మృదితమలమాయేన : మృదిత = పోకార్చఁబడిన, మలమాయేన = కామాదిమలములు – అవిద్యాస్మితాహంకారాదులుగల, మనసా = మనస్సుతో, పశ్యన్తః = చూచుచున్న, మహాన్తః = సజ్జనులు, పరమానన్దలహరీమ్ = ఉత్తమమైన యానంద ప్రవాహమును, దధతి = పొందుచున్నారు.

తా : తల్లీ! షట్పద్మములమీఁద సహస్రారమందున్న సూర్యచంద్రాగ్ని రూపమైన మెఱపుతీగెవంటిదగు నీకళను కామాదిమలములు మాయ వీనిచే విడువఁబడినచిత్తముతో ధ్యానింతురేని వారు మహదానందప్రవాహమున నోలలాడుదురు.

శ్లో॥ భవాని! త్వం దాసే మయి వితర దృష్టిం సకరుణా-
మితి స్తోతుం వాఞ్ఛన్ కథయతి 'భవాని త్వమితి' యః ।
తదైవ త్వం తస్మై దిశసి నిజసాయుజ్యపదవీం
ముకున్దబ్రహ్మేన్ద్రస్ఫుటమకుటనీరాజితపదామ్ ॥ 22

టీ : భవాని! = ఈశ్వరీ!, త్వమ్ = నీవు, దాసే = కింకరుఁడనగు, మయి = నాయందు, సకరుణామ్ = దయతోఁగూడిన, దృష్టిమ్ = చూపును, వితర = ఇమ్ము, ఇతి = ఇట్లు, యః = ఎవఁడు, స్తోతుమ్ = పొగడుటకొఱకు, వాంఛన్ = ఇచ్ఛగించువాఁడైన, **భవాని త్వమితి** = భవానిత్వం అని, కథయతి = నుడువునో, తస్మై = వానికొఱకు, త్వమ్ = నీవు, తదైవ = అప్పుడే (మాటముగియకముందే), ముకున్దబ్రహ్మేన్ద్రస్ఫుటమకుటనీరాజితపదామ్ : ముకున్ద = విష్ణువుయొక్కయు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మయొక్కయు, ఇంద్ర = ఇంద్రునియొక్కయు, స్ఫుట = వెలుఁగుచున్న, మకుట = కిరీటములచేత, నీరాజిత = ఆరతెత్తబడిన, పదామ్ = అడుగులు గల, నిజసాయుజ్యపదవీమ్ : నిజ = స్వకీయమైన, సాయుజ్యపదవీమ్ = తాదాత్మ్యమును, దిశసి = ఇచ్చెదవు.

శ్లో॥ త్వయా హృత్వా వామం వపురపరితృప్తేన మనసా
శరీరార్ధం శమ్భోరపరమపి శఙ్కే హృతమభూత్ ।
యదేతత్త్వద్రూపం సకలమరుణాభం త్రిణయనం
కుచాభ్యామానమ్రం కుటిలశశిచూడాలమకుటమ్ ॥ 23

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, త్వయా = నీచేత, శంభోః = శివునియొక్క, వామమ్ =

ఎడమదగు, వపుః = మేనిసగమును, హృత్వా = హరించి, అపరితృప్తేన = తనివారని, మనసా = చిత్తముచేత, అపరమపి = కుడిదగు, శరీరార్ధమ్ = మేనిసగమును, హృతమ్ = హరింపఁ బడినదని, శఙ్కే = తలఁచెదను, యత్ = ఏకారణమువలన, ఏతత్ = ఈ, త్వద్రూపమ్ = నీయాకారము, సకలమ్ = అంతయు, అరుణాభమ్ = ఎఱ్ఱనికాంతిగలదియు, త్రిణయనమ్ = మూఁడుకన్నులు గలదియు, కుచాభ్యామ్ = స్తనములచేత, ఆనమ్రమ్ = వంగినదియు, కుటిలశశిచూడాలమకుటమ్ : కుటిల = వక్రమైన, శశి = చంద్రఖండముచేత, చూడాల = శిరోభూషణముగలదైన, మకుటమ్ = కిరీటము గలదో.

తా : తల్లీ! నీయొడలంతయు నెఱ్ఱనికాంతిగలదై మూఁడుకన్నులుగలదై స్తనభారనమ్రమయి చంద్రశకలమును ధరించియుండుటఁజూడ తొలుత నీవు ఈశ్వరుని శరీరవామార్ధమును హరించి యంతటితోఁ దనివినొందక మిగిలినసగమునుగూడ హరించితివి గాఁబోలునని శంకవొడము చున్నది.

శ్లో॥ జగత్సూతే ధాతా హరిరవతి రుద్రః క్షపయతే
తిరస్కుర్వన్నేతత్స్వమపి వపురీశస్తిరయతి ।
సదాపూర్వః సర్వం తదిదమనుగృహ్ణాతి చ శివ-
స్తవాజ్ఞామాలమ్బ్య క్షణచలితయోర్భ్రూలతికయోః ॥ 24

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, ధాతా = బ్రహ్మ, జగత్ = లోకమును, సూతే = పుట్టించు చున్నాఁడు, హరిః = విష్ణువు, జగత్ = లోకమును, ఆవతి = రక్షించుచున్నాఁడు, రుద్రః = శివుఁడు, జగత్ = లోకమును, క్షపయతే = నశింపఁజేయుచున్నాఁడు, ఈశః = ఈశ్వరుఁడు, ఏతత్ = ఈ హరిహరబ్రహ్మాత్మకమైన మూఁటిని, తిరస్కుర్వన్ = తిరస్కరించువాఁడై, స్వమపి = తనదగు, వపుః = శరీరమును, తిరయతి = అంతర్ధానమును బొందించుచున్నాఁడు, సదాపూర్వః = సదాశబ్దము ముందుగల, శివః = సదాశివుఁడు, తదిదమ్ = ఆ యీ ధాతృహరిహర ఈశరూపమైన తత్త్వచతుష్టయమును, క్షణచలితయోః = క్షణవికాసముగల, తవ = నీయొక్క, భ్రూలతికయోః = కనుబొమలయొక్క, ఆజ్ఞామ్ = ముదలను, ఆలమ్బ్య = పొంది, అనుగృహ్ణాతి = అనుగ్రహించుచున్నాఁడు.

తా : తల్లీ! బ్రహ్మ లోకములను సృజించును, విష్ణువు రక్షించును, శివుఁడు లయింపఁజేయును. ఈశ్వరుఁడు ఈ ముగ్గురను తన శరీరముతోడ లయము నొందించును. సదాశివుఁడు నీకటాక్షమాత్రమును సహాయముగాఁ బడసి యీ తత్త్వచతుష్టయమును మఱల నుద్ధరించు చున్నాఁడు. అనఁగా ననేకకోటి బ్రహ్మాండములను సృజియించుటయందును లయించుటయందును నీ భ్రూవిక్షేపమే సదాశివునకు సహాయమొనర్చునని భావం.

శ్లో॥ త్రయాణాం దేవానాం త్రిగుణజనితానాం తవ శివే!
భవేత్పూజా పూజా తవ చరణయోర్యా విరచితా ।
తథా హి త్వత్పాదోద్వహనమణిపీఠస్య నికటే
స్థితా హ్యేతే శశ్వన్ముకులితకరోత్తంసమకుటాః ॥ 25

టీ : హే శివే! = ఓ దేవీ!, త్రిగుణజనితానామ్ = సత్త్వరజస్తమోగుణముల వలనఁబుట్టిన, త్రయాణామ్ = ముప్వురగు, దేవానామ్ = హరిహరబ్రహ్మలకు, తవ = నీయొక్క, చరణయోః = పాదములయందు, యా పూజా = ఏ పూజ, విరచితా = చేయఁబడినదో, సైవ = అదియే, పూజా = పూజయనఁబడును. తథా హి = అలాగే కదా, హి = ఏ కారణమువలన, ఏతే = వీరలు, త్వత్పాదోద్వహనమణిపీఠస్య = నీ పాదములను మోయుచున్న పలకయొక్క, నికటే = చెంతను, శశ్వత్ = మాటిమాటికి, ముకులితకరోత్తంసమకుటాః : ముకులిత = అంజలిబద్ధములైన, కర = చేతులే, ఉత్తంస = శిరోభూషణములుగాఁగల, మకుటాః = ఔదలలుగలవారై, స్థితాః = ఉందురో.

తా : తల్లీ! సత్త్వరజస్తమోగుణజనితులైన హరిహరబ్రహ్మలకు నీకుఁజేయఁబడుపూజయే పూజయనఁబడును, ఏ కారణమువలన వీరలెప్పుడును, నీపాదసమ్ముఖమున నిలచియుందురో.

శ్లో॥ విరిఞ్చిః పఞ్చత్వం వ్రజతి హరిరాప్నోతి విరతిం
వినాశం కీనాశో భజతి ధనదో యాతి నిధనమ్ ।
వితన్ద్రీ మాహేన్ద్రీ వితతిరపి సమ్మీలితదృశా
మహాసంహారేఽస్మిన్ విహరతి సతి! త్వత్పతిరసౌ ॥ 26

టీ : విరిఞ్చిః = బ్రహ్మ, పఞ్చత్వమ్ = మరణమును, వ్రజతి = పొందుచున్నాఁడు, హరిః = విష్ణువు, విరతిమ్ = ఉపరతిని, ఆప్నోతి = పొందుచున్నాఁడు, కీనాశః = జముఁడు, వినాశమ్ = నాశమును, భజతి = పొందుచున్నాఁడు, ధనదః = కుబేరుఁడు, నిధనమ్ = మరణమును, యాతి = పొందుచున్నాఁడు, మాహేన్ద్రీ = ఇంద్రులసంబంధమైన, వితతిరపి = సమూహమున్ను, సమ్మీలితదృశా = మూయఁబడినకనులతో, వితన్ద్రీ = విహ్వలమగుచున్నది, అస్మిన్ = ఈ, మహాసంసారే = గొప్పసంసారమందు, సతి! = దేవీ, అసౌ = ఈ, త్వత్పతిః = నీ ప్రియుఁడగు సదాశివుఁడు, విహరతి = క్రీడించుచున్నాఁడు.

తా : తల్లీ! బ్రహ్మాదులకును మరణమును గలిగించు నీ మహాసంసారమున నీ ప్రియుఁడగు సదాశివుఁడొకఁడుమాత్రము చలనములేక కనులుమూసికొని వేడుకతోఁ గ్రీడించుచుండును.

శ్లో॥ జపో జల్పశ్శిల్పం సకలమపి ముద్రావిరచనా
గతిః ప్రాదక్షిణ్యక్రమణమశనాద్యాహుతివిధిః ।
ప్రణామస్సంవేశస్సుఖమఖిలమాత్మార్పణదృశా
సపర్యాపర్యాయస్తవ భవతు యన్మే విలసితమ్ ॥ 27

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, ఆత్మార్పణదృశా = బ్రహ్మార్పణబుద్ధిచేత, జల్పః = నోటికొలఁది వాఁగుట, జపః = మంత్రజపము, సకలమపి = అంతయు, శిల్పమ్ = చిత్రలేఖనము మున్నగు చేతిపనియు, ముద్రావిరచనా : ముద్రా = సంక్షోభణవిద్రావణాదిముద్రలయొక్క, విరచనా = చేయుటయు, గతిః = స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగుటయు, ప్రాదక్షిణ్యక్రమణమ్ = ప్రదక్షిణము దిరుగుట, అశనాది = ఏదేని తినుటమొదలైనదియు, ఆహుతివిధిః = ఇష్టదైవమునుగూర్చి హవిస్సు నర్పించుటయు, ప్రణామః = మ్రొక్కుటయు, సంవేశః = క్రిందఁబడి దొర్లుటయు, సుఖమ్ = శబ్దస్పర్శాదికమగు సుఖమున్ను, అఖిలమ్ = ఈ చెప్పిన వానికంటె వేఱైన (ఒడలు విఱుచుట, కనులుమూయుట మొదలగు) సమస్తకార్యమును, ఆత్మార్పణదృశా = బ్రహ్మార్పణబుద్ధిచేత, తవ = నీకు, సపర్యాపర్యాయః = పూజకు మాఱుగా, భవతు = అగుఁగాక.

తా : తల్లీ! మనోవాక్కాయములచేత బ్రహ్మార్పణబుద్ధితో నేఁజేయు నెల్లపనులును నీకు పూజలేయగుఁ గాక.

శ్లో॥ సుధామప్యాస్వాద్య ప్రతిభయజరామృత్యుహరిణీం
విపద్యన్తే విశ్వే విధిశతమఖాద్యా దివిషదః ।
కరాలం యత్క్ష్వేలం కబలితవతః కాలకలనా
న శమ్భోస్తన్మూలం తవ జనని! తాటఙ్కమహిమా ॥ 28

టీ : హే జనని! = ఓ తల్లీ!, విశ్వే = ఎల్లరగు, విధిశతమఖాద్యాః = బ్రహ్మేంద్రాదులైన, దివిషదః = స్వర్గవాసులైన దేవతలు, ప్రతిభయజరామృత్యుహరిణీమ్ : ప్రతిభయ = భయంకరములైన, జరా = ముదిమిని, మృత్యు = చావును, హరిణీమ్ = పోఁగొట్టునట్టి, సుధామ్ = అమృతమును, ఆస్వాద్య = త్రాగి, విపద్యన్తే = మరణించుచున్నారు, కరాలమ్ = భయంకరమగు, క్ష్వేలమ్ = విషమును, కబలితవతః = మ్రింగిన, శంభోః = ఈశ్వరునకు, కాలకలనా = నాశము, నాస్తీతి యత్ = లేదనుట యేదికలదో, తన్మూలమ్ = దానికి కారణము, తవ = నీయొక్క, తాటఙ్కమహిమా : తాటఙ్క = కమ్మలయొక్క, మహిమా = సామర్థ్యము.

తా : తల్లీ! జరామరణములను బోఁగొట్టు నమృతమును ద్రాగియు బ్రహ్మేంద్రాదిసురులు విపత్తిని జెందుదురు. వీరలఁబోలి తానును కాలవశగుఁడు గావలసినవాఁడయ్యు శివుఁ డట్లుకాఁడు.

దీనికి నీకర్ణపూరములే కారణము. కాలముయొక్క జననస్థితిలయములు తాటంకములచేతనే గలుగును గాన కాలప్రభావ మాతాటంకసన్నిధిలో నాఁగదు. అవి లేనియెడ నీశ్వరుఁడును విపన్నుఁ డగునని భావం.

శ్లో॥ కిరీటం వైరిఞ్చం పరిహర పురః కైటభభిదః
కఠోరే కోటీరే స్ఖలసి జహి జమ్భారిమకుటమ్ ।
ప్రణమ్రేష్వేతేషు ప్రసభముపయాతస్య భవనం
భవస్యాభ్యుత్థానే తవ పరిజనోక్తిర్విజయతే ॥ 29

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, పురః = ఎదుట, వైరిఞ్చమ్ = బ్రహ్మదేవునిదగు, కిరీటమ్ = మకుటమును, పరిహర = తొలఁగఁజేయుము, కైటభభిదః = విష్ణువుయొక్క, కఠోరే = కఠినమగు, కోటీరే = కిరీటమందు, స్ఖలసి = జాఱెదవు, జమ్భారిమకుటమ్ = ఇంద్రకిరీటమును, జహి = దాఁటిరమ్ము, ఇతి = ఈలాగున, ఏతేషు = ఈ బ్రహ్మాదులు, ప్రణమ్రేషు సత్సు = మ్రొక్కు-వారగుచుండఁగా, భవనమ్ = గృహమునుగూర్చి, ఉపయాతస్య = వచ్చిన, భవస్య = శర్వునియొక్క, ప్రసభమ్ = తొందరగా, తవ = నీయొక్క, అభ్యుత్థానే = ఎదుర్కొనుటయందు, పరిజనోక్తిః = చెలులమాట, విజయతే = వెలయుచున్నది.

తా : తల్లీ! నీకు బ్రహ్మేంద్రాదులు మ్రొక్కుచుండఁగా నీభర్తయింటికి వచ్చుసమయమున నీవెదు రేఁగుటలో నీచెలులు నీకు దారిచూపుచు అమ్మా! యిది బ్రహ్మకిరీటము చూచి రమ్ము. ఇది విష్ణువుయొక్క గఱుకుకిరీటము తాఁకునేమో చూడుము. ఇది యింద్రుని కిరీటము చూడుమని తెలుపుచుందురు.

శ్లో॥ స్వదేహోద్భూతాభిర్ఘృణిభిరణిమాద్యాభిరభితో
నిషేవే నిత్యే! త్వామహమితి సదా భావయతి యః ।
కిమాశ్చర్యం తస్య త్రిణయనసమృద్ధిం తృణయతో
మహాసంవర్తాగ్నిర్విరచయతి నీరాజనవిధిమ్ ॥ 30

టీ : హే నిత్యే! = నిత్యురాలగు ఓ భగవతీ!, స్వదేహోద్భూతాభిః : స్వ = నీయొక్క, దేహ = దేహైక దేశమగు చరణమువలన, ఉద్భూతాభిః = పుట్టిన, ఘృణిభిః = కాంతులచేతను, అణిమాద్యాభిః = అణిమాదిశక్తులచేతను, అభితః = అంతటను, (పరివృతామ్ = చుట్టుకోఁ బడిన), త్వామ్ = నిన్ను, అహమ్ = నేను, నిషేవే = సేవించెదను. ఇతి = ఇట్లు, యః = ఏ యుపాసకుఁడు, సదా = ఎల్లపుడు, భావయతి = ధ్యానించునో, త్రిణయనమృద్ధిమ్ : త్రిణయన = సాంబమూర్తియొక్క, సమృద్ధిమ్ = సంపదను, తృణయతః = గడ్డిపోఁచఁగా దలంచుచున్న,

తస్య = వానికి, మహాసంవర్తాగ్నిః = ప్రళయాగ్ని, నీరాజనవిధిమ్ = ఆరతెత్తుటను, విరచయతి = చేయుచున్నది, (అత్ర = ఇట్లనుటయందు), కిమాశ్చర్యమ్ = ఏమి యబ్బురము?

తా : తల్లీ! నిత్యురాలగు నిన్ను వెలుఁగుచున్న నీ చరణకాంతులతోడను అణిమాదిశక్తులతోడను గూడినదానినిగా నిరంతరధ్యానముచేయువానికి శివుని యైశ్వర్యమే తృణప్రాయముదోఁచఁగా నిఁక వానికి ప్రళయాగ్ని యారతివలె నగుచున్న దనుటలో నేమివింత గలదు? ఏమియు లేదనుట.

శ్లో॥ చతుష్షష్ట్యా తన్త్రైస్సకలమతిసన్ధాయ భువనం
స్థితస్తత్తత్సిద్ధిప్రసవపరతన్త్రైః పశుపతిః ।
పునస్త్వన్నిర్బన్ధాదఖిలపురుషార్థైకఘటనా-
స్వతన్త్రం తే తన్త్రం క్షితితలమవాతీతరదిదమ్ ॥ 31

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, పశుపతిః = శివుఁడు, సకలమ్-భువనమ్ = ఎల్లలోకమును, తత్తత్సిద్ధిప్రసవపరతన్త్రైః : తత్తత్సిద్ధి = ఆ యా సిద్ధులయొక్క ప్రసవ = ఉత్పత్తియందు, పరతన్త్రైః = పూనికగల, చతుష్షష్ట్యా = అఱువదినాలుగు, తన్త్రైః = మహామాయాశంబరాదిసిద్ధాంతములచేత, అతిసంధాయ = కప్పి (మోసపుచ్చి), స్థితః = ఊరకుండెను, పునః = మఱల, త్వన్నిర్బంధాత్ : త్వత్ = నీయొక్క, నిర్బంధాత్ = బలాత్కారమువలన, అఖిలపురుషార్థైకఘటనాస్వతన్త్రమ్ : అఖిల = అన్నియు, పురుషార్థ = పురుషార్థములయొక్క, ఘటనా = కూర్చుట యందు, స్వతన్త్రమ్ = శక్తమగు, తే = నీయొక్క, ఇదమ్ = ఈ, తన్త్రమ్ = సిద్ధాంతము, క్షితితలమ్ = భూతలమును గూర్చి, అవాతీతరత్ = దిగెను.

తా : తల్లీ! ఈశ్వరుఁడు ఆ యా సిద్ధుల కనుగుణములగు అఱువదినాలుగు మాయాశంబరాది తంత్రములచే లోకమును వంచించి వశపరచికొని క్రీడించుచుండెను. అంత మఱల నీబలాత్కారము వలన చతుష్షష్టితంత్రములలోఁ జెప్పఁబడిన యెల్లసిద్ధాంతముల యాకారముగల సర్వపురుషార్థసాధనహేతువగు నీ యీ తంత్రము ఈశ్వరునిచేఁజేయఁబడి నీచే నుపదేశమును బొంది భూతలమునకుఁ దే బడియెను.

అ : సకలపురుషార్థసాధకనూతనతంత్రమును వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ శివశ్శక్తిః కామః క్షితిరథ రవిశ్శీతకిరణ-
స్స్మరో హంసశ్శక్రస్తదను చ పరామారహరయః ।
అమీ హృల్లేఖాభిస్తిసృభిరవసానేషు ఘటితా
భజన్తే వర్ణాస్తే తవ జనని! నామావయవతామ్ ॥ 32

టీ : హే జనని! = ఓ తల్లీ!, శివః = కకారము, శక్తిః = ఏకారము, కామః = ఈకారము, క్షితిః = లకారము, అథ = తరువాత, రవిః = హకారము, శీతకిరణః = సకారము, స్మరః = కకారము, హంసః = హకారము, శక్రః = లకారము, తదను చ = అటుపిమ్మట, పరామారహరయః : పరా = సకారము, మార = కకారము, హరయః = లకారము, అమీ = ఈ, వర్ణాః = వర్ణములు, త్రిస్రుభిః = మూఁడగు, హృల్లేఖాభిః = హ్రీంకారములచేత, అవసానేషు = మూఁడు చివరలయందు, ఘటితాః = కూర్చఁబడినవై, తవ = నీయొక్క, నామావయవతామ్ : నామ = నామధేయమునకు, అవయవతామ్ = అంగములగుటను, భజన్తే = పొందుచున్నవి.

(క ఏ ఈ ల హ్రీం, హ స క హ ల హ్రీం, స క ల హ్రీం,
ఇదియే దేవీనామాత్మకనూతనతంత్రము)

శ్లో॥ స్మరం యోనిం లక్ష్మీం త్రితయమిదమాదౌ తవ మనో-
ర్నిధాయైకే నిత్యే! నిరవధిమహాభోగరసికాః ।
భజన్తి త్వాం చిన్తామణిగుణనిబద్ధాక్షవలయా-
శ్శివాగ్నౌ జుహ్వన్తః సురభిఘృతధారాహుతిశతైః ॥ 33

టీ : హే నిత్యే! = మొదలుతుదలులేని యో తల్లీ!, తవ = నీయొక్క, మనోః = మంత్రమునకు, ఆదౌ = మొదట, స్మరమ్ = కామరాజబీజమును, యోనిమ్ = భువనేశ్వరీబీజమును, లక్ష్మీమ్ = శ్రీబీజమును, నిధాయ = చేర్చి, నిరవధిమహాభోగరసికాః : నిరవధి = ఎడలేని, మహాభోగ = నిత్యానుభవమునకు, రసికాః = రుచిదెలిసిన, ఏకే = కొందఱు, సమయాచారపరులు, చింతామణి-గుణనిబద్ధాక్షవలయాః : చింతామణి = చింతారత్నములయొక్క, గుణ = సరములచేత, నిబద్ధ = కట్టఁబడిన, అక్షవలయాః = జపమాలికలు గలవారై, శివాగ్నౌ = త్రికోణనిలయమగు సంస్కృతాగ్ని యందు (జాతకర్మాదిషోడశసంస్కారములు చేయఁబడినది శివాగ్ని యనఁబడును), త్వామ్ =

నిన్ను, సురభిఘృతధారాహుతిశతైః : సురభి = కామధేనువుయొక్క, ఘృత = నేతియొక్క, ధారా = ధారలచేతనైన, ఆహుతి = ఆహుతులయొక్క, శతైః = అనేకములచేత, జుహ్వన్తః = వేల్చువారై, భజన్తి = సేవించెదరు.

తా : తల్లీ! అనుభవజ్ఞులైన కొందఱు సమయాచారపరులు నీమంత్రమునకు ముందు **ఐం, హ్రీం, శ్రీం** బీజములను జేర్చి చింతామణుల జపమాలికలఁ బూని కామధేనువుయొక్క ఆజ్యధారలచేత త్రికోణబిందుస్థానమున నిన్నునిచి నీకు హోమము చేయుచు నిన్ను సేవింతురు.

అ : '**తవాజ్ఞాచక్రం**' అనునది మొదలాఱు శ్లోకములచే సమయాచారమతమును దెలుపఁ దలఁచి, ముందు దానికిఁ గావలసినదగుటచే పూర్వమని ఉత్తరమని ద్వివిధమగు కౌలమతమును రెండు శ్లోకములచేఁ జెప్పుచున్నారు.

శ్లో॥ శరీరం త్వం శమ్భోశ్శశిమిహిరవక్షోరుహయుగం
తవాత్మానం మన్యే భగవతి! నవాత్మానమనఘమ్ ।
అతశ్శేషశ్శేషీత్యయముభయసాధారణతయా
స్థితస్సమ్బన్ధో వాం సమరసపరానన్దపరయోః ॥ 34

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, (పుట్టుట, చచ్చుట, వచ్చుట, పోవుట, విద్య, అవిద్య, వీని నెఱిఁగి యుండుట భగము, ఇది గలదిగనుక **భగవతి**), శమ్భోః = (ఆనందభైరవుఁడగు) ఈశ్వరునకు, త్వమ్ = నీవు (మహాభైరవి), శశిమిహిరవక్షోరుహయుగమ్ = సూర్యచంద్రులే స్తనములుగాఁగల, శరీరమ్ = మేనుగా, (భవసి = అగుదువు), తవ = నీయొక్క, ఆత్మానమ్ = స్వరూపమును, అనఘమ్ = పాపములేని, నవాత్మానమ్ = నవవ్యూహాత్మకమైన యానంద భైరవాకృతినిగా, మన్యే = తలఁచెదను, అతః = ఇందువలన, శేషః = అప్రధానము, శేషీ = ప్రధానము, ఇతి = ఇట్టి, అయమ్ = ఈ, సమ్బన్ధః = శేష శేషి భావరూపసంబంధము, సమరసపరానన్దపరయోః : సమరస = సామరస్యముతోఁగూడిన, పరానన్ద = ఆనంద భైరవుఁడు (ఆనందభైరవి) యను సమానాకారములు, పరయోః = ప్రధానములుగాఁగల, వామ్ = మీయిరువురకు, ఉభయసాధారణతయా = ఇద్దఱకుఁ జెల్లునదిగా, స్థితః = ఉన్నది.

తా : తల్లీ! సూర్యచంద్రులు స్తనములు గాఁగల నీవు (ఆనందభైరవీరూపచిచ్ఛక్తికళ) ఆనంద భైరవునకు నొడలుగాఁ గనుపట్టుదువు, ఆ యానందభైరవునిరూపము నీ రూపముగాఁ దోఁచును, ఇందువలన విచారింపఁగా శేషశేషిభావరూపసంబంధము మీ యిద్దఱకు సమానమని తోఁచెడివి.

శ్లో॥ మనస్త్వం వ్యోమ త్వం మరుదసి మరుత్సారథిరసి
త్వమాపస్త్వం భూమిస్త్వయి పరిణతాయాం న హి పరమ్ ।
త్వమేవ స్వాత్మానం పరిణమయితుం విశ్వవపుషా
చిదానన్దాకారం శివయువతి! భావేన బిభృషే ॥ 35

టీ : హే భగవతి! = దేవీ!, త్వమ్ = నీవు, మనః = ఆజ్ఞాచక్రమందలి మనస్తత్త్వము, అసి = అయితివి, వ్యోమ = విశుద్ధచక్రమందలియాకాశతత్వము, అసి = అయితివి, మరుత్ = అనాహతమందలి వాయుతత్వము, అసి = అయితివి, మరుత్సారథిః = స్వాధిష్ఠానమందలి యగ్నితత్వము, అసి = అయితివి, త్వమ్ = నీవు, ఆపః = మణిపూరమందలి జలతత్వము, అసి = అయితివి, త్వమ్ = నీవు, భూమిః = మూలాధారమందలి పృథివీతత్త్వము, అసి = అయితివి, త్వయి = నీవు, పరిణతాయామ్ = తాదాత్మ్యమును బొందినదానవగుచుండఁగా, పరమ్ = ఇంతకన్న వేఱయినది, నహి = లేదు, త్వమేవ = నీవే, స్వాత్మానమ్ = నీ స్వరూపమును, విశ్వవపుషా = జగదాకారముతోడ, పరిణమయితుమ్ = తాదాత్మ్యమును పొందించుటకు, హే శివయువతి! = ఓ యీశ్వరి!, భావేన = చిత్తముతో, చిదానందాకారమ్ = చిచ్ఛక్తియొక్కయు ఆనందభైరవునియొక్కయు రూపమును, బిభృషే = భరించెదవు.

తా : తల్లీ! షట్చక్రములయందున్న పృథివ్యాదితత్వములు నీవే, నీవు ప్రపంచమున వ్యాపించియుండఁగా వేఱొకటిలేదు నీవే నీరూపమును ప్రపంచముతోఁ జేర్చి యొక్కటిగాఁ జేయుటకొఱకు చిచ్ఛక్తియొక్కయు, ఆనందభైరవునియొక్కయు, రూపమును చిత్తమున ధ్యానించెదవు.

శ్లో॥ తవాజ్ఞాచక్రస్థం తపనశశికోటిద్యుతిధరం
పరం శమ్భుం వన్దే పరిమిలితపార్శ్వం పరచితా ।
యమారాధ్యన్భక్త్యా రవిశశిశుచీనామవిషయే
నిరాలోకేఽలోకే నివసతి హి భాలోకభువనే ॥ 36

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, తవ = నీయొక్క, (తవ యనుటచే సాధకుని భ్రూమధ్యగతమగు చక్రచతుష్టయము పేర్కొనఁబడును), ఆజ్ఞాచక్రస్థమ్ = ఆజ్ఞాచక్రమందున్న, తపనశశికోటిద్యుతి-ధరమ్ : తపనశశి = సూర్యచంద్రులయొక్క, కోటి = అనేకకోటులయొక్క, ద్యుతి = కాంతివంటి కాంతిని, ధరమ్ = ధరించిన, పరచితా = పరాకారజ్ఞానముచేత, పరిమిలితపార్శ్వమ్ : పరిమిలిత = ఆవరింపఁబడిన, పార్శ్వమ్ = ఇరుప్రక్కలుగల, పరమ్ = పరుఁడగు, శమ్భుమ్ = శివునిగూర్చి, వన్దే = నమస్కరించెదను, యమ్ = ఏ దేవుని, భక్త్యా = పూజ్యానురాగముతోడ, ఆరాధ్యన్ = పూజించువాఁడు, రవిశశిశుచీనామ్ = సూర్యచంద్రాగ్నులకును, అవిషయే = గోచరముకానిది

గనుకనే, నిరాలోకే = దృగ్గోచరముకాని, అలోకే = విజనమగు, భాలోకభువనే = వెన్నెలగల లోకమందు (సహస్రారమున), నివసతి హి = ఉండునో.

తా : తల్లీ! సూర్యచంద్రులకోటుల గ్రేణి సేయఁజాలు పరాకారజ్ఞానసంపన్నుఁడైన నీకు నిలయమగు నాజ్ఞాచక్రమందున్న పరశివునకు మ్రొక్కెదను. ఏ దేవుని భక్తితోఁ బూజించువాఁడు, సూర్య-చంద్రాగ్నులకు నగోచరమగుదృగ్గోచరముగాని యేకాంతమగు జ్యోత్స్నాప్రచురమగు లోకమమందు వసించియుండునో.

శ్లో॥ విశుద్ధౌ తే శుద్ధస్ఫటికవిశదం వ్యోమజనకం
శివం సేవే దేవీమపి శివసమానవ్యవసితామ్ ।
యయోః కాన్త్యా యాన్త్యాః శశికిరణసారూప్యసరణే-
ర్విధూతాన్తర్ధ్వాన్తా విలసతి చకోరీవ జగతీ ॥ 37

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, తే = నీయొక్క, విశుద్ధౌ = విశుద్ధచక్రమందు, శుద్ధస్ఫటికవిశదమ్ : శుద్ధ = మలినములేని, స్ఫటిక = స్ఫటికమణివలె, విశదమ్ = శుభ్రమైన, వ్యోమజనకమ్ : వ్యోమ = ఆకాశతత్వమునకు, జనకమ్ = ఉత్పాదకమగు (అనఁగా ఆజ్ఞాచక్రమందు ఆత్మతత్వమున్నట్లు చెప్పఁబడినది. దానివలన నాకాశతత్వ ముదయించుననుట.), శివమ్ = శివతత్వమును, శివసమానవ్యవసితామ్ : శివ = శివునితో, సమాన = తుల్యమగు, వ్యవసితామ్ = ప్రయత్నముగల, దేవీమపి = దేవీతత్వమును, సేవే = పరిచరించెదను, యయోః = ఏ

శివాశివులయొక్క, యాన్త్యాః = వెలుఁగుచున్న, శశికిరణసారూప్యసరణేః : శశికిరణ = చంద్ర–కాంతులయొక్క, సారూప్య = పోలికయొక్క, సరణేః = పరిపాటిగల, కాన్త్యాః = కాంతివలన, జగతీ = లోకము, విధూతాన్తర్ధ్వాన్తా : విధూత = పోకార్చఁబడిన, అన్తర్ధ్వాన్తా = అజ్ఞానముగలదై, చకోరీవ = వెన్నెలపులుఁగువలె, విలసతి = ప్రకాశించుచున్నదో.

తా : తల్లీ! నీ విశుద్ధచక్రమందు స్ఫటికమణివలె నిర్మలమైన ఆకాశజనకమగు శివతత్త్వమును అట్టిదయగు దేవీతత్త్వమును సేవించెదను. వెలుఁగుచున్న యేశివాశివులయొక్క వెన్నెలనుబోలు కాంతిచేత లోకమునశించిన యజ్ఞానముగలదై చకోరపక్షివలె నానందించుచున్నదో.

శ్లో॥ సమున్మీలత్సంవిత్కమలమకరన్దైకరసికం
భజే హంసద్వన్ద్వం కిమపి మహతాం మానసచరమ్ ।
యదాలాపాదష్టాదశగుణితవిద్యాపరిణతి–
ర్యదాదత్తే దోషాద్గుణమఖిలమద్భ్యః పయ ఇవ ॥ 38

12a. Anahata Chakra.

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, సమున్మీలత్సంవిత్కమలమకరన్దైరసికమ్ : సమున్మీలత్ = వికసించిన, సంవిత్ = (అనాహత) జ్ఞానమను, కమల = తామరపూవునందలి, మకరన్ద = పూఁదేనెయందు, ఏకరసికమ్ = ఒక్కటిఐ తవిలియున్న, మహతామ్ = యోగీశ్వరులయొక్క, మానసచరమ్ = మనస్సనే మానససరస్సుయందు మెలఁగెడు, కిమపి = ఇట్టిదని రూపింప నలవిగాని, హంస–ద్వన్ద్వమ్ = హంసమిథునమును, (అనాహతచక్రమందు అగ్నిజ్వాలారూపుఁడై శిఖినియను తనశక్తితోఁగూడి దీపాంకురమువలె వెలుఁగువానిని), భజే = సేవింతును, యదాలాపాత్ : యత్ = ఏ యంచజోడు, ఆలాపాత్ = దోషసమూహమువలన, అఖిలమ్ = సమస్తమగు, గుణమ్ = గుణమును, అద్భ్యః = నీళులనుండి, పయ ఇవ = పాలనువలెనే, ఆదత్తే = గ్రహించుచున్నదో.

తా : తల్లీ!, ఏ మిథునము పలికిన పలుకులన్నియు నష్టాదశవిద్యలుగా మారుచున్నవో, ఏ జంట దోషములనుండి గుణమును నీటినుండి పాలనువలె గ్రహించునో, వికసించినజ్ఞానమనెడి కమలమందలి మకరందములు గ్రోలి మైమఱచియున్న యోగులహృదయమను మానససరస్సున నున్న యనిర్వాచ్యమహిమగల శివశివాత్మకమనెడు హంసమిథునమును నే సేవింతును.

శ్లో॥ తవ స్వాధిష్ఠానే హుతవహమధిష్ఠాయ నిరతం
తమీడే సంవర్తం జనని! మహతీం తాఇ్చ సమయామ్ ।
యదాలోకే లోకాన్ దహతి మహసి క్రోధకలితే
దయార్ద్రా యా దృష్టిశ్శిశిరముపచారం రచయతి ॥ 39

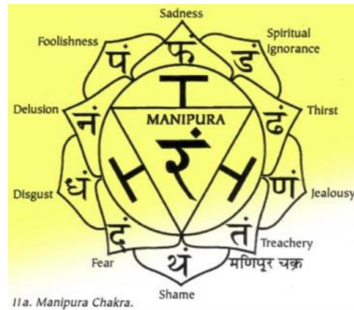

టీ : హే జనని! = ఓ తల్లీ!, తవ = నీయొక్క, స్వాధిష్ఠానే = స్వాధిష్ఠానచక్రమందు, తం సంవర్తం హుతవహమ్ = ఆ ప్రళయాగ్నిని, అధిష్ఠాయ = ఆశ్రయించి, నిరతమ్ = ఎల్లవేళలను, ఈడే = స్తుతించెదను, మహతీమ్ = మహతియనఁబడు, తామ్ = ఆ సంవర్తాగ్నిరూపమైన, సమయామ్ = సమయయను కళను, ఈడే = స్తుతించెదను, మహసి = తేజోరూపమగు, క్రోధకలితే = రోషరూషితములను, దహతి సతి = కాల్చుచుండఁగా, దయార్ద్రా = కృపచేఁ జెమ్మగిలిన, యా = ఏ, దృష్టిః = చూపు, శిశిరమ్ = చల్లని, ఉపచారమ్ = సేవను, రచయతి = కల్పించుచున్నదో.

తా : ఏ శక్తియొక్క క్రోధయుతమగుచూపు లోకములను దహింపఁగా కరుణాకల్పితమై యాచూపే మఱల చల్లఁబఱచుచుండునో అనాహతచక్రగతమైన యగ్నినాశ్రయించిన ప్రళయానలజ్వాలా రూపమైన యాశివశక్తిని సేవించెదను.

శ్లో॥ తటిత్త్వన్తం శక్త్యా తిమిరపరిపన్థిస్ఫురణయా
స్ఫురన్నానారత్నాభరణపరిణద్ధేన్ద్రధనుషమ్ ।

తవ శ్యామం మేఘం కమపి మణిపూరైకశరణం
నిషేవే వర్షన్తం హరమిహిరతప్తం త్రిభువనమ్ ॥ **40**

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, తవ = నీయొక్క, మణిపూరైకశరణమ్ : మణిపూర = మణిపూరచక్రమే, ఏక = ముఖ్యమైన, శరణమ్ = నెలవుగాఁగల, (మణియనఁగా విల్లు దానిచేఁ బూరింపఁ బడునది మణిపూరము), తిమిరపరిపంథిస్ఫురణయా : తిమిర = మణిపూరమందలి చీఁకటికి, పరిపంథి = విరోధియగు, స్ఫురణయా = విలసనముగల, శక్త్యా = తటిద్రూపశక్తిచేత, తటిత్వన్తమ్ = మెఱపులుగల, స్ఫురన్నానారత్నాభరణపరిణద్ధేన్ద్రధనుషమ్ : స్ఫురత్ = మెఱయుచున్న, నానారత్న = పలురత్నములచే నిర్మించఁబడిన, ఆభరణ = సొమ్ములచేత, పరిణద్ధ = కూర్చఁబడిన, ఇన్ద్రధనుషమ్ = ఇంద్రచాపముగల, శ్యామమ్ = నల్లనిమేఘమువలెనున్న, హరమిహిరతప్తమ్ : హర = ఈశ్వరుఁడనే, మిహిర = సూర్యుని (ప్రళయానలము) చేత, తప్తమ్ = క్రాఁచఁబడిన, త్రిభువనమ్ = ముల్లోకములను, వర్షన్తమ్ = తడుపుచున్న, కమపి = ఇట్టిదట్టిదనరాని, మేఘమ్ = మొయిలును, నిషేవే = సేవించెదను.

తా : తల్లీ!, నీ మణిపూరచక్రమునుండి యందలి చీఁకటిని బాపఁగల విద్యుద్రూపశక్తితోఁ గూడి, పలుదెఱఁగుల రత్నపుసొమ్ములచేఁ గల్పింపఁబడిన యింద్రధనుస్సు గలిగియున్న శివుఁడనే ప్రళయానలముచేఁ గాల్చఁబడిన జగత్తును తడిపి చల్లఁబఱచుచున్న యనిర్వాచ్యమహిమ గల వార్షుకమేఘమును (సదాశివుని) సేవించెదను.

శ్లో॥ తవాధారే మూలే సహ సమయయా లాస్యపరయా
నవాత్మానం మన్యే నవరసమహాతాణ్డవనటమ్ ।
ఉభాభ్యామేతాభ్యాముదయవిధిముద్దిశ్య దయయా
సనాథాభ్యాం జజ్ఞే జనకజననీమజ్జగదిదమ్ ॥ **41**

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, తవ = నీయొక్క, మూలే ఆధారే = మూలాధారచక్రమందు, లాస్యపరయా = ఆడఁగోరికగల (స్త్రీనృత్యము లాస్యమనఁబడు), సమయయా సహ = సమయ యనుకళతోఁగూడ, నవరసమహాతాణ్డవనటమ్ : నవ = తొమ్మిదగు, రస = శృంగారాది రసములచేతనైన, తాణ్డవ = ఆటయందు, (పురుషనృత్తము తాండవమనఁబడు), నటమ్ = ఆటకాఁడగువానిని, నవాత్మానమ్ = ఆనందభైరవునిఁగా, మన్యే = తలఁచెదను, ఉదయవిధిమ్ = అభ్యుదయవ్యాపారమును, ఉద్దిశ్య = నిశ్చయించి, దయయా = కాలినలోకము నుజ్జీవింపఁ జేయు కరుణచేత, సనాథాభ్యామ్ = ఒకటిగాఁగలసిన, ఏతాభ్యామ్ = ఈ యానందభైరవీ భైరవులచేత, ఇదమ్ = ఈ, జగత్ = లోకము, జనకజననీమత్ = తల్లిదండ్రులుగలదిగా, జజ్ఞే = ఉత్పన్నమయ్యెను.

తా : తల్లీ! నీమూలాధారచక్రమందు నృత్యవశగురాలగు సమయకళతోఁగూడి నవరసనృత్యమందు దవిలియున్న వానిని యానందభైరవునిగాఁ దలంచెదను. దయచేత కాలినలోకమును ప్రోదిసేయ నొకటిగాఁ గలసిన యీయానందభైరవీభైరవులచేత నీయెల్లలోకములు తల్లియుఁ దండ్రియుఁ గలవిగా నైనవి.

శ్లో॥ గతైర్మాణిక్యత్వం గగనమణిభిస్సాన్ద్రఘటితం
కిరీటం తే హైమం హిమగిరిసుతే! కీర్తయతి యః ।
స నీడేయచ్ఛాయాచ్ఛురణశబలం చన్ద్రశకలం
ధనుశ్శౌనాసీరం కిమితి న నిబధ్నాతి ధిషణామ్ ॥ 42

టీ : హే హిమగిరిసుతే! = ఓ పార్వతీ!, మాణిక్యత్వమ్ = తొమ్మిది మానికములగుటను, గతైః = పొందిన, గగనమణిభిః = సూర్యులచేత, సాన్ద్రఘటితమ్ = చిక్కనగా గూర్చఁబడిన, హైమమ్ = బంగారపుదైన,తే = నీయొక్క, కిరీటమ్ = మకుటమును, యః = ఎవడు, కీర్తయతి = వర్ణించునో, సః = ఆ కవిపుంగవుఁడు, నీడేయచ్ఛాయాచ్ఛురణశబలమ్ : నీడేయ = కుదుళ్లయందు బిగింపఁ

బడిన నానారత్నములయొక్క, ఛాయా = కాంతులయొక్క, ఛురణ = ప్రసారముచేత, శబలమ్ = చిత్రవర్ణముగల, చన్ద్రశకలమ్ = చంద్రఖండమును, శౌనాసీరమ్ = ఇంద్రునిదగు, ధనురితి = విల్లని, ధిషణామ్ = ఊహను, కిం న నిబధ్నాతి = ఎందుకు చేయఁడు? చేయుననుట.

తా : తల్లీ! ద్వాదశాదిత్యు లనెడు మణులచేత చిక్కనగాఁ జెక్కఁబడిన నీబంగారపుఁగిరీటము నెవఁడు భావనచేసి వర్ణింపఁజూచునో వాఁడు గాఁడులు దీసికట్టఁబడిన రత్నకాంతులచే పలువన్నెలుగల నీయౌదలనున్న చంద్రశకలమును జూచి యింద్రధనుస్సని భ్రమజెందఁడా? చెందుననుట.

శ్లో॥ ధునోతు ధ్వాన్తం నస్తులితదలితేన్దీవరవనం
ఘనస్నిగ్ధశ్లక్ష్ణం చికురనికురుమ్బం తవ శివే! ।
యదీయం సౌరభ్యం సహజముపలబ్ధుం సుమనసో
వసన్త్యస్మిన్మన్యే వ(బ)లమథనవాటీవిటపినామ్ ॥ 43

టీ : హే శివే! = ఓ పార్వతీ!, తులితదలితేన్దీవరవనమ్ : తులిత = పోల్చఁబడిన, దలిత = వికసించిన, ఇందీవరవనమ్ = నల్లకలువలతోఁటగల, ఘనస్నిగ్ధశ్లక్ష్ణమ్ : ఘన = చిక్కనైన, స్నిగ్ధ = మెఱుఁగైన, శ్లక్ష్ణమ్ = మృదుల (సుకుమార) మైన, తవ = నీయొక్క, చికురనికురుమ్బమ్ = కేశకలాపము, నః = మాయొక్క, ధ్వాన్తమ్ = మూలాజ్ఞానమును, ధునోతు = పోఁగొట్టుఁగాక, యదీయమ్ = ఏ కురులదగు, సహజమ్ = స్వాభావికమగు, సౌరభ్యమ్ = సువాసనను, ఉపలబ్ధుమ్ = పొందుటకొఱకు, అస్మిన్ = ఈ కేశకలాపమందు, వలమదనవాటీవిటపినామ్ : వలమదన = ఇంద్రునియొక్క, వాటీ = నందనోద్యానమందలి, విటపినామ్ = కల్పవృక్షములయొక్క, సుమనసః = పూవులు, వసన్తి = ఉన్నవో, ఇతి = ఈ లాగున, మన్యే = తలంచెదను. ఉత్ప్రేక్ష.

తా : తల్లీ! నల్లకలువలఁబోలి చిక్కనై మెఱుఁగై నునుపుగల నీకురులకొప్పు మా యజ్ఞానమును బోఁగొట్టుఁగాక. నందనవనమందలి కల్పవృక్షకుసుమములు నైజమైన నీకురుల పరిమళమును బొందుటకై యెల్లపుడును ఏ నీ కేశముల నాశ్రయించుచున్నవో (కల్పవృక్షపుష్పములచే నలంకరింపఁ బడిన వనుట).

శ్లో॥ తనోతు క్షేమం నస్తవ వదనసౌన్దర్యలహరీ-
పరీవాహస్రోతస్సరణిరివ సీమన్తసరణిః ।
వహన్తీ సిన్దూరం ప్రబలకబరీభారతిమిర-
ద్విషాం బృన్దైర్బన్దీకృతమివ నవీనార్కకిరణమ్ ॥ 44

టీ : హే భగవతి! = ఓయమ్మా!, తవ = నీయొక్క, వదనసౌన్దర్యలహరీపరీవాహస్రోతస్సరణిరివ

: సౌన్దర్య = అందముయొక్క, లహరీ = ప్రవాహముయొక్క, పరీవాహ = కలుఁజుయొక్క స్రోతః = జాలుయొక్క, సరణిరివ = త్రోవవలెనున్న, సీమన్తసరణిః = పాపటత్రోవ, ప్రబలకబరీ భారతిమిరద్విషామ్ : ప్రబల = బలవంతులైన, కబరీభార = కేశపాశము (పాయలు) ల సమూహములనే, తిమిర = చీఁకటులనే, ద్విషామ్ = వైరులయొక్క, బృన్దైః = పదువులచేత, బన్దీకృతమ్ = చెఱఁబెట్టఁబడిన, నవీనార్కకిరణమివ : నవీన = లేఁతవాఁడగు, అర్క = సూర్యునియొక్క, కిరణమివ = అంశువువలెనున్న, సిన్దూరమ్ = చెందిరపుఁజుక్కను, వహన్తీ = ధరించుచున్నదై, నః = మాకు, క్షేమమ్ = శుభమును, తనోతు = ప్రబలఁజేయుఁగాత.

తా : తల్లీ! కేశపాశములనే చీఁకటులచేఁ జెఱఁబెట్టఁబడిన బాలసూర్యకిరణమోయన కుంకుమ బొట్టుఁదాల్చిన మొగమందలి యందముయొక్క జాలువలెనున్న నీపాపట మాకెల్ల శుభముల నొసఁగుగాక.

శ్లో॥ అరాలైః స్వాభావ్యాదలికలభసశ్రీభిరలకైః
పరీతం తే వక్త్రం పరిహసతి పఙ్కేరుహరుచిమ్ ।
దరస్మేరే యస్మిన్ దశనరుచికిఞ్జల్కరుచిరే
సుగన్ధౌ మాద్యన్తి స్మరదహనచక్షుర్మధులిహః ॥ 45

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, స్వాభావ్యాత్ = నైజమువలననే, ఆరాలైః = వంకరలైన, అలికలభసశ్రీభిః : అళికలభ = తేఁటికొదమలకు, సశ్రీభిః = సమానకాంతులుగల, అలకైః = ముంగురులచేత, పరీతమ్ = కమ్మఁబడిన, తే = నీయొక్క, వక్త్రమ్ = మొగము, పఙ్కేరుహరుచిమ్ = కమలపుసొబగును, పరిహసతి = గేలిసేయుచున్నది. దరస్మేరే = చిఱునగవుగల, దశనరుచి కిఞ్జల్కరుచిరే : దశనరుచి = పంటితళుకులనే, కిఞ్జల్క = అకరువులచేత, రుచిరే = అందమైన, సుగన్ధౌ = కమ్మనివాసనగల, యస్మిన్ = ఏ మొగమందు, స్మరదహనచక్షుర్మధులిహః : స్మరదహన = మన్మథునిదహించిన శివునియొక్క, చక్షుః = చూడ్కులనే, మధులిహః = తుమ్మెదలు, మాద్యన్తి = మోహపడుచున్నవో.

తా : తల్లీ! చిఱునగవుఁదొలఁకుచున్న దంతపుతళుకులనే కేసరములుగల పరిమళముగల దేనియందు మన్మథునిదహించినవాఁడైనను యీశ్వరుని చూడ్కులను తుమ్మెదలు దవులుచున్నవో నైజముననే వంకరలైన కొదమ తుమ్మెదలఁబోలు ముంగురులచే నావరింపఁబడిన నీమొగము కమలముయొక్క యందమును పరిహసించెడిని. ఇది వింతగాదు.

శ్లో॥ లలాటం లావణ్యద్యుతివిమలమాభాతి తవ య-
ద్ద్వితీయం తన్మన్యే మకుటఘటితం చన్ద్రశకలమ్ ।

విపర్యాసన్యాసాదుభయమపి సమ్భూయ చ మిథ-
స్సుధాలేపస్యూతిః పరిణమతి రాకాహిమకరః ॥ 46

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, తవ = నీయొక్క, లావణ్యద్యుతివిమలమ్ : లావణ్య = నిగనిగలాడుకాంతియనే, ద్యుతి = వెన్నెలచేత, విమలమ్ = నిర్మలమైన, యత్ లలాటమ్ = ఏ నొసలుగలదో, తత్ = దానిని, మకుటఘటితమ్ = ఔదలఁదాల్పఁబడిన, ద్వితీయమ్ = రెండవదగు, చన్ద్రశకలమ్ = జాబిల్లితునుకఁగా, మన్యే = ఊహించెదను, యత్ = ఏ కారణమువలన, ఉభయమపి = రెండును, విపర్యాసన్యాసాత్ = తలక్రిందులుగా (నాలుగుకొమ్ములు గలియునట్లు) నుంచుటవలన, మిథః = ఒకటినొకటి, సమ్భూయ చ = కలసికొని, సుధాలేపస్యూతిః = అమృతపుఁ బూతఁగలిగిన, రాకాహిమకరః = పూర్ణిమాచంద్రుఁడుగా, పరిణమతి = మాఱుచున్నదో.

తా : తల్లీ! నిగారపుఁదళుకులచే నందమైననొసలు తలయందుఁ దాల్పఁబడినదానికంటె వేఱైన చంద్రుని రెండవతునక యనియే నానమ్మకము. కాదేని యీరెంటిని నాలుగుమూలలు కలియునట్లు సరిగా నదికినయెడల పండువెన్నెలతోనిండిన నిండుజాబిల్లికానేల? నొసలర్ధచంద్రునివంటిదని భావము.

శ్లో॥ భ్రువౌ భుగ్నే కిఞ్చిద్భువనభయభఙ్గవ్యసనిని!
త్వదీయే నేత్రాభ్యాం మధుకరరుచిభ్యాం ధృతగుణమ్ ।
ధనుర్మన్యే సవ్యేతరకరగృహీతం రతిపతేః
ప్రకోష్ఠే ముష్టౌ చ స్థగయతి నిగూఢాన్తరముమే! ॥ 47

టీ : హే భువనభయభఙ్గవ్యసనిని! = లోకముల కీడుబాప నాసగొనిన యో తల్లీ!, త్వదీయే = నీవగు, కించిద్భుగ్నే = కొంచెముగా వంగిన, భ్రువౌ = కనుబొమలను, మధుకరరుచిభ్యామ్ = తుమ్మెదలవంటి కాంతిగల, నేత్రాభ్యామ్ = కనులచేత, ధృతగుణమ్ : ధృత = కట్టఁబడిన, గుణమ్ = అల్లెత్రాడుగల, రతిపతేః = మన్మథునియొక్క, సవ్యేతరకరగృహీతమ్ = కుడిచేతఁ బట్టుకోఁబడిన (కుడిచేయి యనుటచే నెప్పుడు నొకచేతనే పూనఁబడినది. యిది బాణప్రయోగము కొఱకు గాదని సూచన), ప్రకోష్ఠే = ముంజేయియు, ముష్టౌ చ = పిడికిలియు, స్థగయతి సతి = కప్పుచుండఁగా, నిగూఢాన్తరమ్ : నిగూఢ = కప్పఁబడిన, అన్తరమ్ = నడుముగల, ధనుః = వింటినిగా, మన్యే = తలఁచెదను.

తా : జగములకీడు బాపఁజూచు నోయమ్మా!, కొంచెముగా వంగిన నీ కనుబొమలను, తుమ్మెదలబారులై చూడనొప్పు నీకనులే యల్లెత్రాడుగాఁగలదియు కుడిచేతఁ బట్టుకోఁబడినదియు పిడికిటను ముంజేతిచాటునను మాటువడిన మధ్యదేశముగల మన్మథుని దాఁపుడుధనుస్సుగా

నెన్నెదను. (నాసికయు నొసలును ముంజేతితోను పిడికిలితోను బోల్పఁబడెను. బొమలు వింటితోఁ బోల్పఁబడియెను.)

శ్లో॥ అహస్సూతే సవ్యం తవ నయనమర్కాత్మకతయా
త్రియామాం వామం తే సృజతి రజనీనాయకతయా ।
తృతీయా తే దృష్టిర్దరదలితహేమామ్బుజరుచి-
స్సమాధత్తే సన్ధ్యాం దివసనిశయోరన్తరచరీమ్ ॥ 48

టీ : హే భగవతి! = ఓ పార్వతీ!, తే = నీయొక్క, సవ్యమ్ = కుడిదగు, నయనమ్ = కన్ను, అర్కాత్మకతయా = సూర్యరూపమగుటచేత, అహః = పగటిని, సూతే = కలిగించుచున్నది, వామమ్ = ఎడమదగు, నయనమ్ = కన్ను, రజనీనాయకతయా = చంద్రుఁడగుటచేత, త్రియామామ్ = రాత్రిని, సృజతి = కలిగించుచున్నది, దరదలితహేమామ్బుజరుచిః = కొంచెముగాఁ బూచిన బంగారుకమలమువంటిదగు, తే = నీయొక్క, తృతీయా = మూఁడవదగు, దృష్టిః = కన్ను, దివసనిశయోః = దివారాత్రులయొక్క, అన్తరచరీమ్ = నడిమిదగు, సంధ్యామ్ = ప్రాతస్సాయంరూపమగుసంధ్యను, సమాధత్తే = చక్కఁగాఁ జేయుచున్నది.

తా : తల్లీ! నీకుడికన్ను సూర్యుఁడు గనుక పగ లొనర్చుచున్నది. నీయెడమకన్ను చంద్రుఁ డగుటచేత రాత్రిని జేయుచున్నది. అరవీడిన బంగారు తామరవలె నుండి నీ ఫాలముననుండు మూఁడవకన్ను (అగ్నినేత్రము) ప్రాతస్సాయసంధ్యలను జేయుచున్నది. ఇచ్చట రాత్రి పవలు సంధ్య యనువానిచే పక్షమాసర్తుయుగకల్పాదిరూపకాలోత్పత్తిఁజెప్పుటచే దేవి నేత్రములచేత సర్వకాలోత్పత్తి యగుటవలన, శక్తికి కాలబాధ్యత్వము లేదనుట.

శ్లో॥ విశాలా కల్యాణీ స్ఫుటరుచిరయోధ్యా కువలయైః
కృపాధారాధారా కిమపి మధురాఽఽభోగవతికా ।
అవన్తీ దృష్టిస్తే బహునగరవిస్తారవిజయా
ధ్రువం తత్తన్నామవ్యవహరణయోగ్యా విజయతే ॥ 49

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, తే = నీయొక్క, దృష్టిః = చూపు, విశాలా = విపులమై, కల్యాణీ = మంగళకరమై, స్ఫుటరుచిః = చక్కని కాంతిగలదై, అయోధ్యా = పోరనలవికానిదై, కువలయైః = కలువలచేత, కృపాధారాధారా = కరుణాప్రవాహనిలయమై, కిమపి మధురా = అవ్యక్త (చెప్పనలవికాని) మధురమై, ఆభోగవతి కా = లోపల విశాలముగలదై, అవంతీ = కాపాడునదియై, బహునగరవిస్తారవిజయా : బహు = అనేకములైన, నగర = పట్టణములయొక్క, విస్తార = సమూహముయొక్క, విజయా = విజయముగలదై, ధ్రువమ్ = నిజముగా, తత్తన్నామ-

వ్యవహరణయోగ్యా : తత్తన్నామ = (విశాల, కల్యాణి, అయోధ్య, ధార, మథుర, భోగవతి, అవంతి, విజయ అను) నానగర నామములచే, వ్యవహరణ = వాడుటకు, యోగ్యా = తగినదై, ధ్రువమ్ = నిశ్చయముగా, విజయతే = వెలయుచున్నది. (విశాల మొదలు విజయ వఱకు నెనిమిది నగరములు గలవు. అట్లే యెనిమిది విధముల దృష్టులు గలవు. వీనిలో విశాలా దృష్టి లోపల **వికాసము** గలది, కల్యాణీదృష్టి **విస్మయము** గలది. అయోధ్యా దృష్టి తెఱవఁబడిన నల్లగ్రుడ్లు గలది, ధారా దృష్టి అలసమైనది, మధురాదృష్టి చంచలమైనది, భోగవతీదృష్టి మసృణమైనది, అవంతీదృష్టి ముగ్ధమైనది, విజయాదృష్టి చెంతలఁజేరిన నల్లగ్రుడ్లుగలది, ఆ కేకరలను నివి యందఱు వనితలకుఁ దుల్యములే. దేవియం దివి క్రమముగా సంక్షోభ, ణాకర్షణ, ద్రావ, ణోన్మాదన, వ, శ్చోచ్చాటన, విద్వేషణ, మారణ క్రియలను జేయును. దేవి యెచ్చటనుండి విజయను నాకేకరదృష్టిచే శత్రువుల సమయించెనో యది విజయాపట్టము. ఎచ్చటనిలిచి యంతర్వికాసముగలవిశాలాదృష్టిచే జనసంక్షోభమును గావించెనో యది విశాలానగరి. ఇట్లే మిగిలినది యూహింపఁదగును.

తా : తల్లీ! నీచూపు విపులమై కల్యాణియై, దుర్జయమై, దయారసపూరితమై, అవ్యక్తమధురమై, లోపలవెడదయై, రక్షకమై, విజయకరమై వెలయుటచేత నాయాపుణ్యనగరముల పేళ్ళ చేఁ బిలువఁ దగినదియై యొప్పుచుండును.

శ్లో॥ కవీనాం సన్దర్భస్తబకమకరన్దైకరసికం
కటాక్షవ్యాక్షేపభ్రమరకలభౌ కర్ణయుగలమ్ ।
అముఞ్చన్తౌ దృష్ట్వా తవ నవరసాస్వాదతరలా-
వసూయాసంసర్గాదలికనయనం కిఞ్చిదరుణమ్ ॥ 50

టీ : హే భగవతి! = ఓ తల్లీ!, కవీనామ్ = కవులయొక్క, సందర్భస్తబకమకరందైకరసికమ్ : సందర్భ = కావ్యరచనలనే, ఏకరసికమ్ = ఒకతీరుగాఁ దవిలియున్న, కర్ణయుగలమ్ = శ్రోత్రద్వయమును, అముఞ్చన్తౌ = విడువకనంటియున్నవియు, నవరసాస్వాదతరలౌ : నవ = తొమ్మిదగు, రస = శృంగారాదిరసములయొక్క, ఆస్వాద = గ్రోలుటయందు, తరలౌ = ఆసక్తములైన, కటాక్షవ్యాక్షేపభ్రమరకలభౌ : కటాక్ష = క్రేగంటిచూపులనే, వ్యాక్షేప = వ్యాజముతోనున్న, భ్రమర కలభౌ = తుమ్మెదకొదమలను, దృష్ట్వా = చూచి, అసూయాసంసర్గాత్ : అసూయా = ఈర్ష్యయొక్క, సంసర్గాత్ = సంబంధమువలన, అలికనయనమ్ = ఫాలనేత్రము, కించిత్ = కొంచెము, అరుణమ్ = ఎఱ్ఱవారినది.

తా : తల్లీ! కవుల కావ్యరసములఁగ్రోలు కర్ణయుగళితోఁ జెలిమి చేసి వానియందలి నవరసములను గ్రోలుటయందు తనివిదీరకయున్న నీకటాక్షవ్యాజముతోనున్న తుమ్మెదజంటను జూచి నీ

ఫాలనేత్రము అసూయచే కొంచె మెఱ్ఱబారియున్నది. కను లాకర్ణాంతము వ్యాపించి నల్లనై తుమ్మెదలవలె పొదలుచున్నవని భావం.

శ్లో॥ శివే శృఙ్గారార్ద్రా తదితరజనే కుత్సనపరా
సరోషా గఙ్గాయాం గిరిశచరితే విస్మయవతీ ।
హరాహిభ్యో భీతా సరసిరుహసౌభాగ్యజయినీ
సఖీషు స్మేరా తే మయి జనని! దృష్టిస్సకరుణా ॥ 51

టీ : హే జనని! = ఓ తల్లీ!, తే = నీయొక్క, దృష్టిః = చూపు, శివే = భర్తయగు సదాశివునియందు, శృఙ్గారార్ద్రా : శృఙ్గార = శృంగారరసముచేత, ఆర్ద్రా = తడిసినది, తదితరజనే = ఆ శివునికంటె వేఱైన ప్రాకృతజనమందు, కుత్సనపరా = ఏవగింపుగలది, (సపత్న్యామ్ = సవతియగు), గఙ్గాయామ్ = గంగయందు, సరోషా = కోపముతోఁగూడినది, గిరిశనయనే : గిరిశ = శివునియొక్క, నయనే = ఫాలనేత్రమందు, విస్మయవతీ = ఆశ్చర్యముగలది, హరాహిభ్యః : హర = శివునియొక్క, అహిభ్యః = సొమ్ములగు పాములవలన, భీతా = భయమొందినది, సరసిరుహసౌభాగ్యజయినీ : సరసిరుహ = కమలముయొక్క, సౌభాగ్య = సౌందర్యమును, జయినీ = జయించునది, సఖీషు = చెలులయందు, స్మేరా = వికాసముగలది, మయి = నాయందు, సకరుణా = దయతోఁగూడినది.

తా : తల్లీ! నీచూపు శివునియందు శృంగారముగలదై, ఇతరజనముయెడ బీభత్సముగలదై, గంగయందు కోపము (రౌద్రరసము) గలదై, శివునిఫాలనేత్రమందు అద్భుతరసముగలదై, శివుని యొడలి సర్పములయందు భయానకరసముగలదై, ఎఱ్ఱనికాంతిగలిగి కమలశోభను జయించు నదియై (వీరరసముగలదై), చెలికత్తియల యందు హాస్యరసముగలదై, నాయందు కరుణా రసముగలదై, యిట్లు సర్వరసాత్మకమై వెలయుచుండును.

శ్లో॥ గతే కర్ణాభ్యర్ణం గరుత ఇవ పక్ష్మాణి దధతీ
పురాంభేత్తుశ్చిత్తప్రశమరసవిద్రావణఫలే ।
ఇమే నేత్రే గోత్రాధరపతికులోత్తంసకలికే
తవాకర్ణాకృష్టస్మరశరవిలాసం కలయతః ॥ 52

టీ : హే గోత్రాధరపతికులోత్తంసకలికే! = కొండలకురాజగు హిమవంతునివంశమునకు శిరోభూషణమగు మొగ్గయగు నో దేవీ!, తవ = నీయొక్క, ఇమే = ఈ నాహృదయమందుఁ బొడకట్టుచున్న, నేత్రే = కనులు, కర్ణాభ్యర్ణమ్ = చెవులచెంతను, గతే = పొందినవై, గరుత ఇవ = ఈఁకలవలె, పక్ష్మాణి = ఱెప్పవెండ్రుకలను, దధతీ = ధరించుచున్నవై, పురాంభేత్తుః = త్రిపుర

నాశకుఁడైన యీశ్వరునియొక్క, చిత్తప్రశమరసవిద్రావణఫలే : చిత్త = మనస్సునందలి, ప్రశమరస = శాంతరసముయొక్క, విద్రావణ = చీల్చి నాశమొందించుటయే, ఫలే = ప్రయోజనముగాఁ గలవై, (ఇనుపములుకులుగలవనిధ్వని), ఆకర్ణాకృష్టస్మరశరవిలాసమ్ : ఆకర్ణ = చెవికొనలవఱకు, ఆకృష్ట = లాగఁబడిన, స్మరశర = మదనబాణములయొక్క, విలాసమ్ = సొబగును, కలయతః = అనుకరించుచున్నవి.

తా : వలిమలకూఁతురగు నో దేవీ! నాహృదయమునఁదోఁచు నీయీకనులు చెవికొనలనుబొంది ఈకెలవలె ఱెప్పవెండ్రుకలనుదాల్చి, శివునిశాంతమును బాడొనర్చి శృంగారమును మొలిపించినవై చెవికొనలదనుక లాగఁబడిన బాణములసౌరు ననుకరించుచున్నవి.

శ్లో॥ విభక్తత్రైవర్ణ్యం వ్యతికలితలీలాఞ్జనతయా
విభాతి త్వన్నేత్రత్రితయమిదమీశానదయితే! ।
పునస్స్రష్టుం దేవాన్ ద్రుహిణహరిరుద్రానుపరతాన్
రజస్సత్వం బిభ్రత్తమ ఇతి గుణానాం త్రయమివ ॥ 53

టీ : హే ఈశానదయితే! = శివునిప్రియురాలగు ఓ దేవీ!, ఇదమ్ = ఈ, త్వన్నేత్రత్రితయమ్ : త్వత్ = నీయొక్క, నేత్ర = కనులయొక్క, త్రితయమ్ = తీగ, వ్యతికలితలీలాఞ్జనతయా : వ్యతికలిత = పెట్టఁబడిన, లీలా = సొగసుకొఱకైన, అఞ్జనతయా = కాటుకగలదగుటచేత, విభక్తత్రైవర్ణ్యమ్ : విభక్త = వేఱుచేయఁబడిన, త్రైవర్ణ్యమ్ = (తెలుపు, నలుపు, ఎఱుపు) మూఁడు రంగులుగలిగినదై, ఉపరతాన్ = ఆత్మయందు లీనులైన, దేవాన్ = క్రీడించు స్వభావముగల, ద్రుహిణహరిరుద్రాన్ = బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులను, పునః = మఱల, స్రష్టుమ్ = సృజించుటకొఱకు, రజఃసత్వం తమ ఇతి = రజస్సు, సత్వము, తమస్సు అనెడు, గుణానామ్ = గుణములయొక్క, త్రయమ్ = మూఁటిని, బిభ్రదివ = భరించుచున్నదివలె, విభాతి = మెఱయుచున్నది.

తా : శివుని పట్టపురాణివగు నో తల్లీ! ఈ నీ మూఁడుకనులు కాటుకబెట్టఁబడినవి గనుక వేఱుగా నగపడు తెలుపు నలుపు ఎఱుపు రంగుగలిగి మహాప్రళయమందు పరమాత్మయందు లీనులైన బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులను తిరిగి పుట్టించుటకొఱకు ధరింపఁడిన సత్వరజస్తమోగుణములా యనునట్లు ప్రకాశించుచున్నవి.

అ : దీనినే మఱల నుత్ప్రేక్షించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ పవిత్రీకర్తుం నః పశుపతిపరాధీనహృదయే!
దయామిత్రైర్నేత్రైరరుణధవలశ్యామరుచిభిః ।

నదశ్శోణో గఙ్గా తపనతనయేతి ధ్రువమముం
త్రయాణాం తీర్థానాముపనయసి సమ్భేదమనఘమ్ ॥ 54

టీ : హే పశుపతిపరాధీనహృదయే! = సదాశివలగ్నహృదయముగల యో తల్లీ!, దయామిత్రైః = దయతోఁగూడిన, అరుణధవలశ్యామరుచిభిః = ఎఱ్ఱని, తెల్లని, నల్లని కాంతులుగల, నేత్రైః = కనులచే, శోణః నదః = ఎఱ్ఱనిశోణనదియు, గఙ్గా = తెల్లనిభాగీరథియు, తపనతనయా = నల్లనియమునయు, ఇతి = ఈలాగున, త్రయాణామ్ = మూఁడగు, తీర్థానామ్ = తీర్థములయొక్క, అనఘమ్ = పాపహరమైన, సమ్భేదమ్ = సంగమమును, నః = మమ్ము, పవిత్రీకర్తుమ్ = పునీతులఁజేయుటకొఱకు, ఉపనయసి = తెచ్చుచున్నావు, ధ్రువమ్ = నిజము.

తా : శివాసక్తచిత్తయగు నో తల్లీ! దయామయములై ఎఱుపు తెలుపు నలుపురంగులు గల కనులతో పాపాత్ములగు మమ్ము పావనముజేయుటకొఱకు శోణ గంగ యమున యను మూఁడునదులయొక్క పుణ్యమగు సంగమమును తెచ్చెదవు. ఇది నిజము.

శ్లో॥ నిమేషోన్మేషాభ్యాం ప్రలయముదయం యాతి జగతీ
తవేత్యాహుస్సన్తో ధరణిధరరాజన్యతనయే! ।
త్వదున్మేషాజ్జాతం జగదిదమశేషం ప్రలయతః
పరిత్రాతుం శఙ్కే పరిహృతనిమేషాస్తవ దృశః ॥ 55

టీ : హే ధరణిధరరాజన్యతనయే! = ఓ పార్వతీ!, తవ = నీయొక్క, నిమేషోన్మేషాభ్యామ్ = కనులు మూయుటచేతను తెఱచుటచేతను, జగతీ = లోకము, ప్రళయమ్ = నాశమును, ఉదయమ్ = మఱల పుట్టుకను, యాతి = పొందుచున్నది. ఇతి = ఈలాగున, సంతః = యోగులు (దృష్టిసృష్టివాదులగు శ్రీశంకరులు), ఆహుః = చెప్పుదురు. త్వదున్మేషాత్ = నీకనులు తెఱచుటవలననే, జాతమ్ = పుట్టిన, ఇదమ్ = ఈ, అశేషమ్ = సర్వమగు, జగత్ = లోకమును, ప్రళయతః = ప్రళయమువలన, పరిత్రాతుమ్ = రక్షించుటకొఱకు, తవ = నీయొక్క, దృశః = చూపులు, పరిహృతనిమేషాః : పరిహృత = చాలింపఁబడిన, నిమేషాః = ఱెప్పవాల్పులుగలవి, ఇతి = అని, శఙ్కే = తలఁచెదను.

తా : గట్టుఱేనికూఁతురగు తల్లీ! నీవు కనులుమూయుట తెఱచుటవలన లోకములకు సంహారోత్పత్తులు గలుగునని పెద్ద లనియెదరు. నీవు కనులు తెఱచుటవలన పుట్టిన యీయెల్ల ప్రపంచము ప్రళయమున నశింపకుండఁగా కాపాడుటకై నీ వెప్పుడు కనులు తెఱచియుందువు. దేవతాసామాన్యమైన యనిమేషత ని ట్లుత్ప్రేక్షించిరి.

శ్లో॥ తవాపర్ణే! కర్ణేజపనయనపైశున్యచకితా
నిలీయన్తే తోయే నియతమనిమేషాశ్శఫరికాః ।

ఇయఞ్చ శ్రీర్బద్ధచ్ఛదపుటకవాటం కువలయం
జహాతి ప్రత్యూషే నిశి చ విఘటయ్య ప్రవిశతి ॥ 56

టీ : హే అపర్ణే! = ఓ దేవీ! (పర్ణభక్షణమునులేక తపమొనర్చినది), తవ = నీయొక్క, కర్ణేజపనయనపైశున్యచకితాః : కర్ణేజప = చెవులచెంతనున్న (కొండెమునుజెప్పు నైజముగల), నయన = కనుల చేతనైన, పైశున్య = గుట్టుబయటపఱుచుటవలన, చకితాః = భయమొందినవై, అనిమేషాః = ఱెప్పపాటులులేని, శఫరికాః = చేఁపలు, తోయే = నీటియందు, నిలీయన్తే = దాఁగుచున్నవి, నియతమ్ = నిజము. ఇయం చ శ్రీః = ఈ యగపడు నీ నేత్రలక్ష్మి, బద్ధచ్ఛదపుటకవాటమ్ : బద్ధ = మూయఁబడిన, ఛద = దళములయొక్క, పుట = పొరటలనే, కవాటమ్ = తలుపుగలిగిన, కువలయమ్ = కలువను, ప్రత్యూషే = ప్రాతఃకాలమున, జహాతి = విడుచుచున్నది. నిశి చ = రాత్రియందు, విఘటయ్య = తెఱచి, ప్రవిశతి = లోపలఁజేరుచున్నది. (పగలు దేవికనులయందు రాత్రి కలువయందు లక్ష్మి వసించును, చేఁపలున్నగునవి లక్ష్మికి చదురులు గావుగనుక నేత్రసామ్యమునకుఁ దగవు).

తా : తల్లీ! చెవులవఱకు నల్లుకొని యనిమేషతగల నీకనులు తనగుట్టు బయలుచేయునని జడిసి చేఁపలు నీళ్లలోదాఁగినవి. (దేవీ నేత్రములయందలి యనిమేషత తమ కడనుండుటచే దొంగతనముఁబెట్టునేమో యని భయము) నీ నేత్రలక్ష్మి రాత్రియంతయు కలువయందుండి యుదయముననే దానిని దళములతో మూసివచ్చి పగలంతయు నీ కన్నులలోనుండి మఱల రాత్రి దళముల తలుపుదెఱచికొని కలువలోఁ జేరుచున్నది. ఇఁక నీనేత్రములకీడగు వస్తువే లేదని భావము.

శ్లో॥ దృశా ద్రాఘీయస్యా దరదలితనీలోత్పలరుచా
దవీయాంసం దీనం స్నపయ కృపయా మామపి శివే! ।
అనేనాయం ధన్యో భవతి న చ తే హానిరియతా
వనే వా హర్మ్యే వా సమకరనిపాతో హిమకరః ॥ 57

టీ : హే శివే! = ఓ తల్లీ!, ద్రాఘీయస్యా = మిగులనిడుపగు, దరదలితనీలోత్పలరుచా : దర = కొంచెము, దలిత = పూఁచిన, నీలోత్పల = నల్లకలువయొక్క, రుచా = కాంతివంటి కాంతిగల, దృశా = చూపుచేత, దవీయాంసమ్ = దూరముననున్న, దీనమ్ = నిరుపేదయగు, మామపి = నన్నును, కృపయా = దయతోడ, స్నపయ = తడుపుము, అనేన = ఈమాత్రముచేత, అయమ్ = వీఁడు (నేను), ధన్యః = కృతార్థుఁడు, భవతి = అగును. ఇయతా = ఇంతమాత్రముచేతనే, తే = నీకు, హానిః = ముప్పు, న చ = లేదు. హిమకరః = చంద్రుఁడు, వనే వా = అడవియందైనను,

హర్మ్యే వా = మేడయందైనను, సమకరనిపాతః : సమ = తుల్యమగు, కర = వెలుఁగులయొక్క, నిపాతః = ప్రసారముగలవాఁడు గదా.

తా : తల్లీ! దీర్ఘమయి అరవీడినకలువవలె నందమైన నీచల్లనిచూపుచే దూరముఁబడియున్న నన్నొకసారి దయచేసి చూడుము. ఈ మాత్రము కృపఁజూపిన నేధన్యుఁడనగుదును. ఇంతతో నీకేమి బాధలేదు. చంద్రుఁ డడవి నైనను ఊరనైనను ఒక్కతీరుననే వెన్నెలలఁ గాయుచుండునుగదా. దీని వలన నాతనికేమైన ముప్పుగలదా, లేదు.

శ్లో॥ అరాలం తే పాలీయుగలమగరాజన్యతనయే!
న కేషామాధత్తే కుసుమశరకోదణ్డకుతుకమ్ ।
తిరశ్చీనో యత్ర శ్రవణపథముల్లఙ్ఘ్య విలస-
న్నపాఙ్గవ్యాసఙ్గో దిశతి శరసన్ధానధిషణామ్ ॥ 58

టీ : హే అగరాజన్యతనయే! = ఓ పార్వతీ!, అరాలమ్ = వంకరయైన, తే = నీయొక్క, పాలీయుగలమ్ : పాలీ = చెవితమ్మెలయొక్క, యుగలమ్ = జంట, కుసుమశరకోదణ్డకుతుకమ్ : కుసుమశర = మన్మథునియొక్క, కోదండ = ధనుస్సుయందలి, కుతుకమ్ = సౌభాగ్యమును, కేషామ్ = ఎవరికి, నాధత్తే = తోఁపఁజేయదు. యత్ర = ఏ పాలీయుగమందు, తిరశ్చీనః = అడ్డముగాఁ దిరిగిన, తవ = నీయొక్క, అపాఙ్గవ్యాసఙ్గః : అపాఙ్గ = కనుగొనలయొక్క, వ్యాసఙ్గః = ప్రచారము, శ్రవణపథమ్ = చెవిత్రోవను, ఉల్లఙ్ఘ్య = దాఁటి, విలసన్ = మెఱయుచున్నదై, శరసన్ధానధిషణామ్ : శర = బాణములయొక్క, సన్ధాన = బారుచేయుటయందలి, ధిషణామ్ = ఊహను, కరోతి = కలిగించుచున్నది.

తా : తల్లీ! వంకరలైన చెవితమ్మెలనుజూచి యందు నీనేత్రములు అడ్డమయి చెవులనుగూడ దాఁటిపోవుచుండుటచే వాని నందఱును బాణములని తలఁచి, నీచెవితమ్మెలను పూవిలుకానివిండ్లని భ్రమయుదురు.

శ్లో॥ స్ఫురద్గణ్డాభోగప్రతిఫలితతాటఙ్కయుగలం
చతుశ్చక్రం మన్యే తవ ముఖమిదం మన్మథరథమ్ ।
యమారుహ్య ద్రుహ్యత్యవనిరథమర్కేన్దుచరణం
మహావీరో మారః ప్రమథపతయే సజ్జితవతే ॥ 59

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, స్ఫురద్గణ్డాభోగప్రతిఫలితతాటఙ్కయుగలమ్ : స్ఫురత్ = నిగనిగ మెఱయుచున్న, గణ్డ = చెక్కిళ్లయొక్క, ఆభోగ = విశాలదేశములయందు, ప్రతిఫలిత = ప్రతిబింబించిన, తాటఙ్క = కర్ణపూరములయొక్క, యుగలమ్ = జంటగల, ఇదమ్ = ఈ, తవ

= నీయొక్క, ముఖమ్ = మొగమును, చతుశ్చక్రమ్ = నాలుగుగాండ్లుగల, మన్మథరథమ్ = మదనునితేరునుగా, మన్యే = తలచెదను. మారః = మన్మథుఁడు, యమ్ = ఏ రథమును, ఆరుహ్య = ఎక్కి, మహావీరస్సన్ = గొప్పవిలుకాఁడై, అర్కేన్దుచరణమ్ : అర్కేన్దు = సూర్యచంద్రులే, చరణమ్ = గాండ్లుగాఁగల, అవనిరథమ్ = భూమియనురథమును, సజ్జితవతే = పూన్చికొనియున్న, ప్రమథపతయే = ప్రమథగణములకు ప్రభువగు (గొప్ప సైన్యముగల) నీశ్వరునికొఱకు, ద్రుహ్యతి = బెట్టఁజేయుచున్నాఁడు.

తా : తల్లీ! నీమెఱుఁగుచెక్కిళులయందు ప్రతిఫలించి నాలుగుగాఁదోఁచుచున్న రెండుకమ్మలుగల యీ నీముఖమునుజూచి యిది నాలుగుగాండ్లుగల మన్మథుని తేరుగాఁ దలంచెదను. దేని నెక్కి మన్మథుఁడు సూర్యచంద్రులుగాండ్లుగాఁగల భూమియను రథమునెక్కి గొప్పప్రమథసైన్యమును వెంటఁదీసికొనివచ్చిన యీశ్వరునితో నళుకులేక ప్రతిఘటించుచున్నాఁడో.

శ్లో॥ సరస్వత్యాస్సూక్తీరమృతలహరీకౌశలహరీః
పిబన్త్యాశ్శర్వాణి! శ్రవణచులుకాభ్యామవిరలమ్ ।
చమత్కారశ్లాఘాచలితశిరసః కుణ్డలగణో
ఝణత్కారైస్తారైః ప్రతివచనమాచష్ట ఇవ తే ॥ 60

టీ : హే శర్వాణి! = ఓ దేవీ!, అమృతలహరీకౌశలహరీః : అమృత = అమృతముయొక్క, లహరీ = ప్రవాహపుపొర్లికలయొక్క, కౌశల = సొంపును, హరీః = హరించుచున్న, తే = నీయొక్క, సూక్తీః = తేనెపలుకులను, శ్రవణచులుకాభ్యామ్ : శ్రవణ = చెవులనే, చులుకాభ్యామ్ = పుడిసిళ్ళచేత, అవిరలమ్ = తెఱిపిలేకుండఁగా, పిబన్త్యాః = జుఱ్ఱుచున్న, చమత్కారశ్లాఘాచలిత-శిరసః : చమత్కార = పాటయందలి యందమును, శ్లాఘా = మెచ్చుకొనుటయందు, చలిత = ఊఁగించఁబడిన, శిరసః = తలగలిగిన, సరస్వత్యాః = సరస్వతీదేవియొక్క, కుణ్డలగణః : కుణ్డల = కర్ణపూరములయొక్క, గణః = సమూహము, తారైః = గొప్పవగు, ఝణత్కారైః = ఝణంఝణ ధ్వనులచేత, ప్రతివచనమ్ = మాఱుమాటలను, ఆచష్ట ఇవ = చెప్పుచున్నట్టు లున్నది.

తా : తల్లీ! తేనెలొలుకు నీజిలిబిలిపాటలను వినుచున్న సరస్వతియొక్క తలయూఁపులయందలి కమ్మల ఝణంఝణ యనుమ్రోఁత ఆమె నీపలుకులను ప్రశంసించురీతిని దోఁపఁజేయుచున్నది.

శ్లో॥ అసౌ నాసావంశస్తుహినగిరివంశధ్వజపటి!
త్వదీయో నేదీయః ఫలతు ఫలమస్మాకముచితమ్ ।
వహన్నన్తర్ముక్తాశ్శిశిరతరనిఃశ్వాసగలితా-
స్సమృద్ధ్యా యస్తాసాం బహిరపి చ ముక్తామణిధరః ॥ 61

టీ : హే తుహినగిరివంశధ్వజపటి! = హిమవంతుని వంశమునకుఁ గీర్తిని దెచ్చు జండావలెనైన యో దేవీ!, త్వదీయః = నీదగు, అసౌ =ఈ, నాసావంశః = నాసికయనువెదురు, అస్మాకమ్ = మాకు, నేదీయః = సమీపించినదై, ఫలమ్ = ఇష్టలాభమును, ఉచితమ్ = తగినట్లుగా, ఫలతు = ఫలించుగాక, సః = ఆ నాసావేణువు, అంతః = లోపల, శిశిరకరనిఃశ్వాసగలితాః : శిశిరకర నిఃశ్వాస = ఎడమదగుచంద్రనాడియందలి యూర్పువలన, గలితాః = జాఱిన, ముక్తాః = ముత్తియములను, వహతి = భరించుచున్నది. యః = ఏ నాసాదండము, తాసామ్ = ఆ ముత్యములయొక్క, సమృద్ధ్యా = పరిపూర్తిచే, బహిరపి = వెలుపలనుగూడ, ముక్తామణిధరః = ముత్యమును దాల్చినదో.

తా : హిమవంతునికులమును బ్రకాశింపఁజేయనుదయించిన యోయమ్మా! నీనాసావేణువు సన్నిహితమై మాకిష్టఫలమునిచ్చుగాక. అది లోపలముత్తెములను దాల్చును గదా. అట్లు లోపల ముత్యములను దాల్చును గనుకనే వెలుపలను గూడ వామనాసాగ్రమందు చంద్రనాడీరూపమైన వామనాసికయందలి యూర్పుచే జాఱివచ్చిన ముత్యమును ధరించుచున్నది యని భావము.

శ్లో॥ ప్రకృత్యాౚౚరక్తాయాస్తవ సుదతి! దన్తచ్ఛదరుచేః
ప్రవక్ష్యే సాదృశ్యం జనయతు ఫలం విద్రుమలతా ।
న బిమ్బం తద్బిమ్బప్రతిఫలనరాగాదరుణితం
తులామధ్యారోఢుం కథమివ విలజ్జేత కలయా ॥ 62

టీ : హే సుదతి! = చక్కని పలువరుసగల యోదేవీ!, ప్రకృత్యారక్తాయాః : ప్రకృత్యా = స్వభావము చేతనే, ఆరక్తాయాః = అంతట ఎఱ్ఱనైన, తవ = నీయొక్క, దన్తచ్ఛదరుచేః : దన్తచ్ఛద = పెదవుల యొక్క, రుచేః = కాన్తికి, సాదృశ్యమ్ = పోలికను, ప్రవక్ష్యే = చెప్పెదను. విద్రుమలతా = పవడపుఁదీఁగ, ఫలమ్ = పండును, జనయతు = కాచుఁగాక, బిమ్బం పునః = దొండపండైతే, తద్బిమ్బప్రతిఫలనరాగాత్ : తత్ = ఆ పెదవులయొక్క, బిమ్బ = ఆకారముయొక్క, ప్రతిఫలన = ప్రతిబింబించుటచేతనైన, రాగాత్ = ఎఱుపువలన, అరుణితమ్ = ఎఱ్ఱగాఁజేయఁబడినదై, కలయాపి = పదునాఱవపాలుచేనైనను, తులామ్ = సామ్యమును, అధ్యారోఢుమ్ = పొందుటకొఱకు, కథమివ = ఎట్లు, న విలజ్జేత = సిగ్గుపడకుండేవి.

తా : తల్లీ! నీస్వభావరక్తమైన పెదవికి పోలికను జెప్పెదను. దానికి సామ్యముగావలెనినపవడపుఁ దీఁగె పండుబండెనేని యది తగునుగాని మఱియేదియుఁజాలదు. వట్టిపగడముఁజాలదు. దానిపండుకావలె, అదియైనచో మిగుల యెఱ్ఱగానుండును. అంతయెఱ్ఱగానుండవుగాన నిఁకయే తీగల పండులును తగవు. ఇకఁ దొండపండన్ననో పెదవులరూపము ప్రతిఫలించినందున

నెఱ్ఱగాఁ గానుపించును. కాదేని దానిని బింబ (ప్రతిఫలించినరూప) మననేల అందువలన నది పదునాఱవపాలును బోలఁజాలదు. (లజ్జాధాతురాత్మనేపదీ).

శ్లో॥ స్మితజ్యోత్స్నాజాలం తవ వదనచన్ద్రస్య పిబతాం
చకోరాణామాసీదతిరసతయా చఞ్చుజడిమా ।
అతస్తే శీతాంశోరమృతలహరీమామ్లరుచయః
పిబన్తి స్వచ్ఛన్దం నిశినిశి భృశం కాఞ్జికధియా ॥ 63

టీ : హే భగవతి! = ఓ పార్వతీ!, తవ = నీయొక్క, వదనచన్ద్రస్య = మోము జాబిల్లియొక్క, స్మితజ్యోత్స్నాజాలమ్ : స్మిత = చిఱునగవనెడు, జ్యోత్స్నా = వెన్నెలలయొక్క, జాలమ్ = బృందమును, పిబతామ్ = త్రాగుచున్న, చకోరాణామ్ = వెన్నెలపులుఁగులకు, అతిరసతయా = ఎక్కువ మధురమగుటచే, చఞ్చుజడిమా : చఞ్చు = ముక్కులయందు, జడిమా = అరుచి, ఆసీత్ = కలిగెను, అతః = ఇందువలన, తే = ఆ పిట్టలు, ఆమ్లరుచయః = పుల్లనిరుచిగల, శీతాంశోః = చంద్రునియొక్క, అమృతలహరీమ్ = అమృతప్రవాహమును, కాంజికధియా = పులికడుగను తలంపుతో, స్వచ్ఛన్దమ్ = ఇచ్చకొలది, నిశినిశి = ప్రతిరాత్రియందును, భృశమ్ = తనివితీరఁ గా, పిబన్తి = త్రాగుచున్నవి.

తా : తల్లీ! చకోరపక్షులు నీముఖచంద్రుని యందలి చిఱునగవులనెడి వెన్నెలలను ద్రావి యవి యతిమధురమగుటచే నోరు చవిచెడ నింతకంటె పుల్లనైన చంద్రునివెన్నెలను పుల్లని కడుగునీళ్ళను భ్రమచే ప్రతిరాత్రి యందును కడుపారఁ ద్రావి వెగటును బాపుకొనుచున్నవి.

శ్లో॥ అవిశ్రాన్తం పత్యుర్గుణగణకథామ్రేడనజపా
జపాపుష్పచ్ఛాయా తవ జనని! జిహ్వా జయతి సా ।
యదగ్రాసీనాయాస్స్ఫటికదృషదచ్ఛచ్ఛవిమయీ
సరస్వత్యా మూర్తిః పరిణమతి మాణిక్యవపుషా ॥ 64

టీ : హే జనని! = ఓయమ్మా!, జపాపుష్పచ్ఛాయా : జపాపుష్ప = దాసనపూవుయొక్క, ఛాయా = రంగువంటి రంగుగల, తవ = నీయొక్క, సా = ఆ, జిహ్వా = నాలుక, అవిశ్రాన్తమ్ = తెఱిపిలేనట్లు, పత్యుః = భర్తయగు నీశ్వరునియొక్క, గుణగణకథామ్రేడనజపా : గుణ = త్రిపురములఁ గాల్చుట మున్నగు గుణములయొక్క, గణ = సమూహములయొక్క, కథా = గాథలయొక్క, ఆమ్రేడన = పలుమాఱువర్ణించుటయే, జపా = జపముగాఁగలదై, జయతి = అన్నిటికి మిన్నయైయున్నది, యదగ్రాసీనాయాః : ఏ నాలుక యెదురఁగూర్చున్న, సరస్వత్యాః = పలుకుఁ జెలియొక్క, స్ఫటికదృషదచ్ఛచ్ఛవిమయీ = స్ఫటికమువలె తెల్లనికాంతిగల, మూర్తిః = ఆకారము,

మాణిక్యవపుషా : మాణిక్య = పద్మరాగముయొక్క, వపుషా = రూపముతో, పరిణమతి = మాఱుచున్నదో.

తా : తల్లీ! నీ యానాలుక జపాపుష్పమువలె నెఱ్ఱనిదై యెల్లపుడు భర్తగుణములను బొగడుచు వెలయుచున్నది. ఏ నాలుకముందరఁ గూర్చున్న సరస్వతి తెల్లనిమే నెఱ్ఱనై పోవుచున్నదో, తా నెఱ్ఱగానుండుటగాక దగ్గఱనున్న వానినిఁగూడ ఎఱ్ఱబఱచునంతటి యెఱుపుగలదని భావము.

శ్లో॥ రణే జిత్వా దైత్యానపహృతశిరస్త్రైః కవచిభిర్-
నివృత్తైశ్చణ్డాంశత్రిపురహరనిర్మాల్యవిముఖైః ।
విశాఖేన్ద్రోపేన్ద్రైశ్శశివిశదకర్పూరశకలా
విలీయన్తే మాతస్తవ వదనతామ్బూలకబలాః ॥ 65

టీ : హే మాతః! = ఓ తల్లీ!, రణే = యుద్ధమందు, దైత్యాన్ = రక్కసులను, జిత్వా = జయించి, అపహృతశిరస్త్రైః : అపహృత = మ్రొక్కుటకై తీయఁబడిన, శిరస్త్రైః = పాగాలుగలిగిన, కవచిభిః = జీరాలుగలిగిన, నివృత్తైః = యుద్ధమునుండిమరలిన, చండాంశత్రిపురహరనిర్మాల్య-విముఖైః : చండాంశ = చండేశ్వరుని భాగమగు, త్రిపురహర = శివునియొక్క, నిర్మాల్య = పూజించి పరిహరించిన వస్తువులయందు, విముఖైః = పరాఙ్ముఖులైన, విశాఖేన్ద్రోపేన్ద్రైః = కుమారస్వామి, ఇంద్రుడు, విష్ణువు వీరలచేత, శశివిశదకర్పూరశకలాః : శశి = చంద్రునివలె, విశద = తెల్లనైన, కర్పూర = కప్పురముయొక్క, శకలాః = ముక్కలుగలిగిన, తవ = నీయొక్క, వదనతాంబూలకబలాః : వదన = ముఖమందలి, తాంబూల = విడియముయొక్క, కబలాః = పిడచలు, విలీయన్తే = సమసిపోవుచున్నవి.

తా : తల్లీ! కలన నసురులఁ గెల్చివచ్చి పాగాలు వీడఁదీసి నీకుమ్రొక్కుచున్న కవచధరులైన చండేశ్వరునిచే ననుభవింపఁదగిన శివనిర్మాల్యము నొల్లని కుమారవిష్ణుదేవేంద్రులచేత, తెల్లని కర్పూరపు తునుకలచేఁ గూడిన నీ సగము నమిలిన విడియములు ఖర్చుచేయఁబడుచున్నవో, అనఁగా దేవియనుగ్రహముచే విజయమును గాంచి వచ్చినవీరల కవి తా నిచ్చునని భావము.

శ్లో॥ విపఞ్చ్యా గాయన్తీ వివిధమపదానం పశుపతే-
స్త్వయాఽఽరబ్ధే వక్తుం చలితశిరసా సాధువచనే ।
త(త్వ)దీయైర్మాధుర్యైరపలపితతన్త్రీకలరవాం
నిజాం వీణాం వాణీ నిచులయతి చోలేన నిభృతమ్ ॥ 66

టీ : హే భగవతి! = ఓ పార్వతీ!, వాణీ = సరస్వతీదేవి, పశుపతేః = ఈశ్వరునియొక్క, వివిధమ్

= పలువిధములుగల, అపదానమ్ = త్రిపురవిజయము మొదలగు పూర్వచరితములను, విపఞ్చ్యా = వీణచేత, గాయన్తీ = పాడుచున్నదై, చలితశిరసా : చలిత = ఆనందముచే నూఁచఁబడిన, శిరసా = ఔదలగల, త్వయా = నీచేత, సాధువచనే = ప్రశంసావాక్యము, వక్తుమ్ = పలుకుటకొఱకు, ఆరబ్ధే సతి = మొదలిడఁబడుచుండఁగా, త్వదీయైః = నీవాక్కులయందుగల, మాధుర్యైః = మధురగుణములచేత, అపలపితతన్త్రీకలరవామ్ : అపలపిత = పరిహరింపఁబడిన, తన్త్రీ = వీణతీఁగెలయొక్క, కలరవామ్ = అవ్యక్త మధురశబ్దములుగల, నిజామ్ = తనదగు, వీణామ్ = వీణను, చోలేన = గవిసెన చేత, నిభృతమ్ = గూఢముగా, నిచులయతి = కప్పుచున్నది.

తా : తల్లీ! సరస్వతీదేవి వీణ శ్రుతిఁజేసి నీయెదుట యీశ్వరునిచరితములఁబాడుచుండి నీవు వాని కలరి శిరఃకంపముఁజేయుచు ప్రశంసావచనముల ననఁబోవుచుండఁగానే నీవాఙ్మాధుర్యము చేఁ దిరస్కరింపఁబడిన వీణాధ్వనిగలదై తనవీణెకు గవిసెనను దొడుగుచున్నది.

శ్లో॥ కరాగ్రేణ స్పృష్టం తుహినగిరిణా వత్సలతయా
గిరీశేనోదస్తం ముహురధరపానాకులతయా ।
కరగ్రాహ్యం శమ్భోర్ముఖముకురవృన్తం గిరిసుతే!
కథఙ్కారం బ్రూమస్తవ చుబుకమౌపమ్యరహితమ్ ॥ 67

టీ : హే గిరిసుతే! = ఓ పార్వతీ!, వత్సలతయా = పుత్త్రీప్రేమగలవాఁడగుటచేత, తుహినగిరిణా = మంచుకొండచేత, కరాగ్రేణ : కర = చేతియొక్క, అగ్రేణ = కొసచేత, స్పృష్టమ్ = పుణుకఁబడినదియు, అధరపానాకులతయా : అధరపాన = అధరోష్ఠము నొక్కుటయందు, ఆకులతయా = తడఁబడినవాఁడగుటచే, గిరీశేన = శివునిచేత, ముహుః = మాటిమాటికి, ఉదస్తమ్ = పైకెత్తఁబడినదియు, శమ్భోః = శివునకు, కరగ్రాహ్యమ్ = చేతఁబట్టుకోఁదగిన, ముఖముకురవృన్తమ్ : ముఖ = ముఖమను, ముకుర = అద్దముయొక్క, వృన్తమ్ = పిడియగు, ఔపమ్యరహితమ్ = తులలేని, తవ = నీయొక్క, చుబుకమ్ = గడ్డమును, కథంకారమ్ = ఎట్లు, బ్రూమః = వర్ణింపఁగలము.

తా : తల్లీ! వాత్సల్యముచే నీతండ్రిచేఁ బుణుకఁబడినదియు నధరపానమునఁ దడబాటుగల నీప్రియునిచేత మాటిమాటికి నెత్తఁబడినదియు, నీముఖదర్పణమును చూచుకొనుటయం దీశ్వరునికి నద్దపుఁబిడిగానైన యీడులేని నీగడ్డమును దేనితోఁబోల్చి వర్ణింతుము. దానికీడైనవస్తువే లోకమున లేదు.

శ్లో॥ భుజాశ్లేషాన్నిత్యం పురదమయితుః కణ్టకవతీ
తవ గ్రీవా ధత్తే ముఖకమలనాలశ్రియమియమ్ ।

స్వతశ్శ్వేతా కాలాగరుబహులజమ్బాలమలినా
మృణాలీలాలిత్యం వహతి యదధో హారలతికా ॥ 68

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, పురదమయితుః = ఈశ్వరునియొక్క, భుజాశ్లేషాత్ : భుజ = బాహువులచేతనైన, ఆశ్లేషాత్ = కౌఁగిలింతవలన, నిత్యమ్ = ఎల్లపుడును, కణ్టకవతీ = గగుర్పాటుగల, తవ = నీయొక్క, ఇయమ్ = ఈ, గ్రీవా = మెడ, ముఖకమలనాలశ్రియమ్ : ముఖ = ముఖమనెడు, కమల = కమలముయొక్క, నాల = కాఁడయొక్క, శ్రియమ్ = సొబగును, ధత్తే = తాల్చుచున్నది, యత్ = ఏ కారణమువలన, అధః = దానిక్రింద, స్వతః = స్వభావముననే, శ్వేతా = తెల్లనైనదియు, కాలాగరుబహులజమ్బాలమలినా : కాలాగరు = కృష్ణాగరువనే, బహుల = విస్తారమైన, జమ్బాల = బురదచేత, మలినా = మాసిన, హారలతికా = తీఁగవంటిహారము, మృణాలీలాలిత్యమ్ : మృణాలీ = తామరతీఁగయొక్క, లాలిత్యమ్ = అందమును, వహతి = భరించుచున్నదో.

తా : తల్లీ! శివుని కౌఁగిలింతలచే గగుర్పాటునొందిన నీ మెడ ముఖమను తామరపూవుయొక్క కాఁడవలెనున్నది. యెందువలన దానిక్రింద తెల్లనై కృష్ణాగరువను బురదచే మాసినకంఠహారము తామరతూఁడుయొక్క సొంపును పొందియున్నదో.

శ్లో॥ గలే రేఖాస్తిస్రో గతిగమకగీతైకనిపుణే!
వివాహవ్యానద్ధప్రగుణగుణసంఖ్యాప్రతిభువః ।
విరాజన్తే నానావిధమధురరాగాకరభువాం
త్రయాణాం గ్రామాణాం స్థితినియమసీమాన ఇవ తే ॥69

టీ : గతిగమకగీతైకనిపుణే! : గతి = సంగీతగతియొక్క, గమక = మార్గదేశికగమకములయొక్క, గీత = పాడుటయందు, ఏకనిపుణే! = ముఖ్యరసికురాలగునో తల్లీ!, వివాహవ్యానద్ధప్రగుణగుణసఙ్ఖ్యా ప్రతిభువః : వివాహ = పెండ్లియందు, వ్యానద్ధ = (మంగళసూత్రమునుగట్టిన వెనుక దానివెంబడి) చక్కఁగాఁ గట్టఁబడిన, ప్రగుణ = చాలపేటలచేఁబేనఁబడిన, గుణ = మూఁడుదారములయొక్క, సఙ్ఖ్యా = లెక్కకు, ప్రతిభువః = జ్ఞాపకములైన, తే = నీయొక్క, గలే = మెడయందలి, రేఖాః = (మూఁడు) మడతలు, నానావిధమధురరాగాకరభువామ్ : నానావిధ = పలుదెఱఁగులగు, మధుర = మనోహరములైన, రాగ = రాగములయొక్క, ఆకర = గనుల (మేళకర్తల) కు, భువామ్ = నిలయములగు, త్రయాణామ్ = మూఁడగు, గ్రామాణామ్ = షడ్జమధ్యమ గాంధారగ్రామముల యొక్క, స్థితినియమసీమాన ఇవ : స్థితి = ఉనికియొక్క, నియమ = కదలకుండుటకై చేయఁ బడిన, సీమాన ఇవ = హద్దులవలె, విరాజన్తే = ప్రకాశించుచున్నవి.

తా : సంగీతరసజ్ఞురాలవగు తల్లీ! పెండ్లిలో మంగళసూత్రము వెంబడి, కట్టcబడిన మూcడు దారములయొక్క గుఱుతులా యనునట్లున్న నీ మెడయందలి మూcడు మడతలు, నీ మెడనుండి వెడలుచున్న సర్వరాగములకు హేతువులైన షడ్జమధ్యమగాంధారగ్రామములు ఒకటితోనొకటి కలియకుండcజేయcబడిన హద్దులా యనునట్లున్నవి. (వివాహ కాలమందు మంగళసూత్రముc గట్టిన పిదప వధువుయొక్క యెడమచేతియం దొకపేటగలసూత్రమును, మెడయందు మూcడు పేటలుగల సూత్రమునుగట్టుట గృహ్యాకారసమ్మతమై కొన్నిదేశములయందు జరుగుచున్నది.)

శ్లో॥ మృణాలీమృద్వీనాం తవ భుజలతానాం చతసృణాం
చతుర్భిస్సౌన్దర్యం సరసిజభవస్తౌతి వదనైః ।
నఖేభ్యస్సన్త్రస్యన్ ప్రథమమథనాదన్ధకరిపో-
శ్చతుర్ణాం శీర్షాణాం సమమభయహస్తార్పణధియా ॥ 70

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, సరసిజభవః = బ్రహ్మ, ప్రథమమథనాత్ = పూర్వము తలనుగోయుటవలన, అంధకరిపోః = శివునియొక్క, నఖేభ్యః = గోళ్లవలన, సంత్రస్యన్ = భయమొందినవాcడై, చతుర్ణామ్ = నాలుగగు, శీర్షాణామ్ = తలలకు, సమమ్ = ఒక్కమాటే, అభయహస్తార్పణధియా = అభయహస్తములనిచ్చునను తలcపుచేత, చతుర్భిః = నాలుగు, వదనైః = నోరులచేత, మృణాళీమృద్వీనామ్ : మృణాళీ = తామరకాండలవలె, మృద్వీనామ్ = సుకుమారములైన, చతసృణామ్ = నాలుగగు, తవ = నీయొక్క, భుజలతానామ్ = తీcగెలవంటి బాహువులయొక్క, సౌన్దర్యమ్ = సొబగును, స్తౌతి = పొగడుచున్నాcడు.

తా : తల్లీ! బ్రహ్మదేవుcడు పూర్వము తలద్రెంపిన శివునిగోళ్లకు భయపడి తన నాలుగుతలలకు నొక్కమాటే యభయమును గొనcదలcచి నాలుగు మోములచేతను, నీబాహువులయందమును వర్ణించుచున్నాcడు.

శ్లో॥ నఖానాముద్ద్యోతైర్నవనలినరాగం విహసతాం
కరాణాం తే కాన్తిం కథయ కథయామః కథముమే! ।
కయాచిద్వా సామ్యం భజతు కలయా హన్త! కమలం
యది క్రీడల్లక్ష్మీచరణతలలాక్షారసచణమ్ ॥ 71

టీ : హే ఉమే! = ఓ పార్వతీ!, నఖానామ్ = గోళ్లయొక్క, ఉద్యోతైః = వెలుcగుచేత, నవనలినరాగమ్ : నవ = అప్పుడుపూcచిన, నలిన = కమలములయొక్క, రాగమ్ = రంగును, విహసతామ్ = గేలిసేయుచున్న, తే = నీయొక్క, కరాణామ్ = చేతులయొక్క, కాన్తిమ్ = శోభను, కథమ్ = ఎట్లు, కథయామః = వర్ణింతుము, కథయ = చెప్పుము. కమలమ్ = తామరపూవు, కయాచిద్వా

కలయా = ఏలేశముచేతనైనను, సామ్యమ్ = పోలికను, భజతు = పొందునా, హన్త! = అయ్యో, క్రీడల్లక్ష్మీచరణతలలాక్షారసచణమ్ : క్రీడత్ = విహరించుచున్న, లక్ష్మీ= లక్ష్మీదేవియొక్క, చరణతల = పాదములయందలి, లాక్షారస = లత్తుకతోడ, చణమ్ = కూడినదేని, సామ్యమ్ = పోలికను, భజతి = పొందునేమోగదా.

తా : తల్లీ! గోళ్లరంగులచేత అప్పుడువిచ్చిన కమలమునుసైతము తిరస్కరించుచున్న నీ చేతులను అయ్యో! కమల మేపాలుచేతనైనఁ బోలునా, పోలదు. అక్కడ మెలఁగెడు లక్ష్మియొక్క కాళ్లయందలి లత్తుక కొంత దగిలెనేని యప్పుడు కొంతసాటియగునేమో చెప్పఁజాలము.

శ్లో॥ సమం దేవి! స్కన్దద్విపవదనపీతం స్తనయుగం
తవేదం నః ఖేదం హరతు సతతం ప్రస్నుతముఖమ్ ।
యదాలోక్యాశఙ్కాకులితహృదయో హాసజనక-
స్స్వకుమ్భౌ హేరమ్బః పరిమృశతి హస్తేన ఝడితి ॥ 72

టీ : హే దేవి! = ఆటలయందు ప్రీతిగల యోయమ్మా!, సమమ్ = ఒక్కమాఱుగా, స్కన్ద ద్విపవదనపీతమ్ : స్కన్ద = కుమారస్వామిచేతను, ద్విపవదన = విఘ్నేశ్వరునిచేతను, పీతమ్ = కుడువఁబడిన, తవ = నీయొక్క, ఇదమ్ = ఈ, స్తనయుగమ్ = కుచద్వంద్వము, సతతమ్ = ఎల్లప్పుడును, నః = మాయొక్క, ఖేదమ్ = దుఃఖమును, హరతు = సమయించుఁగాక, ప్రస్నుతముఖమ్ : ప్రస్నుత = పాలుకారుచున్న, ముఖమ్ = ముక్కు (చూచుకము)లుగల, యత్ = ఏ పాలిండ్లజతను, ఆలోక్య = చూచి, హేరమ్బః = విఘ్నేశ్వరుఁడు, ఆశఙ్కాకులితహృదయః : ఆశఙ్కా = (తమయమ్మ తనకుంభములను తీసికొన్నదేమోయను) బెదురుచేత, ఆకులిత = కలఁతవడిన, హృదయః = చిత్తముగలవాఁడై, హాసజనకః = నవ్వునుగలిగించువాఁడై, హస్తేన = చేతితో, ఝడితి = వేగముగా, స్వకుమ్భౌ = తనకుంభస్థలములను, పరిమృశతి = తడవుకొను చున్నాఁడో.

తా : తల్లీ! కుమారస్వామిచేతను, విఘ్నేశ్వరునిచేతను ఒక్కమాఱే త్రాగఁబడుచున్న నీ కుచద్వయము మాకష్టముల నణఁచి మేలునిచ్చుగాక, ముక్కుల పాలుగారుచున్న యేచంటిజంటనుజూచి విఘ్నేశ్వరుఁడు చిన్నతనమువలననైన యవివేకముచే నవి తనకుంభములనుకొని తమయమ్మ వాని నపహరించెనేమోయని తలంచి తనకుంభము లున్నవో లేవో యని చేతులచేఁదడవికొని ముద్దుఁజూపుచుఁ దల్లిదండ్రులగు మిమ్ము నవ్వించునో.

శ్లో॥ అమూ తే వక్షోజావమృతరసమాణిక్యకుతుపౌ
న సన్దేహస్పన్దో నగపతిపతాకే! మనసి నః ।

పిబన్తౌ తౌ యస్మాదవిదితవధూసఙ్గరసికౌ
కుమారావద్యాపి ద్విరదవదనక్రౌఞ్చదలనౌ ॥ 73

టీ : హే నగపతిపతాకే! = హిమవంతుని విజయధ్వజమగు తల్లీ!, అమూ = ఈ యగపడుచున్న, తే = నీయొక్క, వక్షోజౌ = చనులు, అమృతరసమాణిక్యకుతుపౌ : అమృతరస = అమృతముచే నిండిన, మాణిక్యకుతుపౌ = కెంపులచేఁజేయఁబడిన సిద్దెలు, నః = మాయొక్క, మనసి = చిత్తమున, సన్దేహస్పన్దః = సంశయలేశమున్ను, న = లేదు, యస్మాత్ = ఏ కారణమువలన, తౌ = ఆ స్తనములను, పిబన్తౌ = త్రాగిన, ద్విరదవదనక్రౌఞ్చదలనౌ = విఘ్నేశ్వరకుమారస్వాములు, అవిదితవధూసఙ్గరసికౌ : అవిదిత = తెలియని, వధూసఙ్గ = తరుణులకూటమియందలి, రసికౌ = రుచిగలవారై, అద్యాపి = ఇప్పటికిని, కుమారౌ = బాలురుగా నుందురో.

తా : తల్లీ! నీయీ స్తనములు కెంపులతోఁ జేయఁబడిన యమృతపు గుండిగలే, ఇందు మాకేసందియమును లేదు. కాకున్న వీనియందలి స్తన్యమును గ్రోలిన విఘ్నేశ్వరుఁడును కుమారస్వామియు ఇప్పటికిని బాలురై వధూసంగమును గోరకుందురా!

శ్లో॥ వహత్యమ్బ! స్తమ్బేరమ-దనుజకుమ్భప్రకృతిభి-
స్సమారబ్ధాం ముక్తామణిభిరమలాం హారలతికామ్ ।
కుచాభోగో బిమ్బాధరరుచిభిరన్తశ్శబలితాం
ప్రతాపవ్యామిశ్రాం పురదమయితుః కీర్తిమివ తే ॥ 74

టీ : హే అమ్బ! = ఓయమ్మా!, తే = నీయొక్క, కుచాభోగః : కుచ = స్తనములయొక్క, ఆభోగః = విస్తారము, స్తమ్బేరమదనుజకుమ్భప్రకృతిభిః : స్తమ్బేరమదనుజ = గజాసురునియొక్క, కుమ్భ = కుంభములే, ప్రకృతిభిః = పుట్టుకగాఁగల, ముక్తామణిభిః = ముత్యములచేత, సమారబ్ధామ్ = కూర్పఁబడినదియు, అమలామ్ = త్రాసాదిమణిదోషములులేక విమలమైనదియు, బిమ్బాధర రుచిభిః : బిమ్బాధర = దొండపండువంటియధరముయొక్క, రుచిభిః = రంగులచేత, అన్తః = లోపల, శబలితామ్ = చిత్రవర్ణముగలదిగాఁజేయఁబడిన, హారలతికామ్ = తీఁగెవంటి హారమును, పురదమయితుః = ఈశ్వరునియొక్క, ప్రతాపవ్యామిశ్రామ్ = పరాక్రమముతోఁగూడిన, కీర్తిమివ = కీర్తినివలె, వహతి = తాల్చుచున్నది.

తా : అమ్మా!, గజాసురుని కుమ్భములయందలి ముత్యములచేఁ గూర్చఁబడిన నీ మెడయందలి తెల్లనిహారము నీ యధరకాంతులచే లోపలనెఱ్ఱవాఱినదై ఎఱ్ఱని ప్రతాపముతోఁగలిసిన యీశ్వరుని తెల్లనికీర్తివలె నున్నది.

శ్లో॥ తవ స్తన్యం మన్యే ధరణిధరకన్యే! హృదయతః
పయఃపారావారః పరివహతి సారస్వతమివ ।
దయావత్యా దత్తం ద్రవిడశిశురాస్వాద్య తవ య-
త్కవీనాం ప్రౌఢానామజని కమనీయః కవయితా ॥ 75

టీ : హే ధరణిధరకన్యే! = హిమవంతునిపట్టియగు నోదేవీ!, తవ = నీయొక్క, స్తన్యమ్ = చనుఁబాలను, హృదయతః = హృదయమువలనఁబుట్టిన, పయఃపారావారః =పాలకడలి, సారస్వతమివ = వాఙ్మయవిలాసమువలె, పరివహతి = మాటిపారుచున్నది, ఇతి = అని, మన్యే = తలఁచెదను. యత్ = ఏ కారణమువలన, దయావత్యా = ప్రేమగల నీచేత, దత్తమ్= ఈయఁబడిన, తవ = నీయొక్క, స్తన్యమ్ = స్తన్యమును, ఆస్వాద్య = త్రావి, ద్రవిడశిశుః అఱవకుఱ్ఱఁడు (శ్రీశంకరులు), ప్రౌఢానామ్= గడుసరులగు, కవీనామ్ = కవులనడుమ, కమనీయః = సర్వజగన్మోహకుఁడైన, కవయితా = కవిగా, అజని = ఆయెనో.

తా : తల్లీ! నీచనుఁబాలను చూచి నీ హృదయమందలి పాలకడలిపైకి కావ్యనాటకాదిరూపమై ప్రవహించుచున్న వాఙ్మయమునుగా నెన్నెదను. కాదేని నీవిచ్చిన చనుఁబాలనుద్రావి యీ యఱవబాలుఁడు గడుసుకవులందఱిలో నొకరంజకుఁడగు మహాకవి గానేల?

శ్లో॥ హరక్రోధజ్వాలావలిభిరవలీఢేన వపుషా
గభీరే తే నాభీసరసి కృతసఙ్గో మనసిజః ।
సముత్తస్థౌ తస్మాదచలతనయే! ధూమలతికా
జనస్తాం జానీతే తవ జనని! రోమావలిరితి ॥ 76

టీ : హే అచలతనయే! = ఓ పార్వతీ!, మనసిజః = మన్మథుఁడు, హరక్రోధజ్వాలావళిభిః : హర = రుద్రునియొక్క, క్రోధ = కోపాగ్నియొక్క, జ్వాలా = మంటలయొక్క, ఆవలిభిః = పంక్తులచేత, అవలీఢేన = చుట్టఁబడిన, వపుషా = మేనితోడ, గభీరే = లోఁతగు, తే = నీయొక్క, నాభీసరసి = బొడ్డు మడువున, కృతసఙ్గః : కృత = చేయఁబడిన, సఙ్గః = వసతిగలవాఁడాయెను. తస్మాత్ = ఆ కాలుచున్న మన్మథుని శరీరమునుండి, ధూమలతికా = పొగతీఁగె, సముత్తస్థౌ = లేచెను. హే జనని! = ఓయమ్మా!, జనః = లోకము, తామ్ = ఆ పొగజాలును, తవ = నీయొక్క, రోమావలిరితి = నూఁగారని, జానీతే = తెలియుచున్నది.

తా : తల్లీ! హరునికోపాగ్నిచే యొడలుమండి మదనుఁడు ప్రాణముల గాచుకోఁదలఁచి లోఁతైన నీబొడ్డుమడువులో దుమికి యొడలుదాఁచికొనెను. వానియొడలినుండి వెడలిన యీ పొగనే పామరజనము నీనూఁగారని చెప్పుచున్నది.

శ్లో॥ యదేతత్కాలిన్దీతనుతరతరఙ్గాకృతి శివే!
కృశే మధ్యే కిఞ్చిజ్జనని! తవ యద్భాతి సుధియామ్ ।
విమర్దాదన్యోన్యం కుచకలశయోరన్తరగతం
తనూభూతం వ్యోమ ప్రవిశదివ నాభిం కుహరిణీమ్ ॥ 77

టీ : హే జనని! శివే! = ఓయమ్మ పార్వతీ!, తవ = నీయొక్క, కృశే = సన్నగిలిన, మధ్యే = నడుమునందు, యదేతత్ = ఏయీ, కాలిన్దీతనుతరతరఙ్గాకృతి : కాలిన్దీ = యమునానదియొక్క, తనుతర = మిగులచిన్నదగు, తరఙ్గ = అలయొక్క, ఆకృతి = రూపమువంటిరూపముగల, యత్ = ఏ, కించిత్ = రోమాళియనునొక చిన్నవస్తువు, సుధియామ్ = విమర్శించిచూచువారలకు, భాతి = కనుపట్టుచున్నదో, కుచకలశయోః = బిందెలవంటి స్తనములయొక్క, అన్తరగతమ్ = మధ్యనున్న, వ్యోమ = ఆకాశము, అన్యోన్యమ్ = ఒకటితోనొకటి, విమర్దాత్ = ఒఱియుటవలన, తనూభూతమ్ = సన్ననైనదై, కుహరిణీమ్ = గుహగల, నాభిమ్ = బొడ్డును, ప్రవిశదివ = దూరినదానివలె, (ఆభాతి = తోఁచుచున్నది).

తా : అమ్మా! యమునాతరంగమువలె నల్లనై సన్ననైన నీ నడుమునందగపడు ఆరను నీ సూక్ష్మవస్తు వెద్దియని యోజింపఁగా నీస్తనమధ్యనున్న యాకాశము (ఎడము) ఆ రెండును కాలక్రమముచే నొకటినొకటియొఱయుచుండఁగాఁ దన కచటచోటుచాలక లక్కవలె క్రిందికిజాఱి గుహవలెనున్న బొడ్డులోదూరిన యాకసమా యనునట్లున్నది. ఆకసమునకు నొకరూపము గలిగి నల్లనైయుండుట లోకవిదితము.

శ్లో॥ స్థిరో గఙ్గావర్తస్తనముకులరోమావలిలతా-
కలావాలం కుణ్డం కుసుమశరతేజోహుతభుజః ।
రతేర్లీలాగారం కిమపి తవ నాభిర్గిరిసుతే!
బిలద్వారం సిద్ధేర్గిరిశనయనానాం విజయతే ॥ 78

టీ : హే గిరిసుతే! = ఓ పార్వతీ!, తవ = నీయొక్క, నాభిః = బొడ్డు, స్థిరః = చలనమునొందని, గఙ్గావర్తః : గఙ్గా = గంగానదియొక్క, ఆవర్తః = నీటిసుడి, స్తనముకులరోమావలిలతాకలావాలమ్ : స్తన = పాలిండ్లనే, ముకుల = పూమొగ్గలకాధారమైన, రోమావలిలతా = రోమారాజియను తీఁగెయొక్క, కలా = రేఖకు, ఆవాలమ్ = పాదు, కుసుమశరతేజోహుతభుజః : కుసుమశర = మన్మథునియొక్క, తేజః = ప్రకాశమనెడు, హుతభుజః = అగ్నికి, కుణ్డమ్ = హోమగుండము, రతేః = రతీదేవికి, లీలాగారమ్ = విహారగృహము, గిరిశనయనానామ్ : గిరిశ = ఈశ్వరునియొక్క, నయనానామ్ = కనులయొక్క, సిద్ధేః = సిద్ధికి, బిలద్వారమ్ = గుహాముఖము, కిమపి = ఏమని వర్ణించుటకు వీలుగానిదై, విజయతే = చెన్నుమీఱుచున్నది.

తా : తల్లీ! నీబొడ్డు కదలనిగంగసుడి, స్తనములనే పూమొగ్గలకునాధారమైన రోమరాజి యగు తీఁగెకు పాదు, మదనాగ్నికి గుండము, రతికి విలాసగృహము, ఈశ్వరునినేత్రములసిద్ధికి గుహ, ఏమని వర్ణించుటకు నలవిగాదు.

శ్లో॥ నిసర్గక్షీణస్య స్తనతటభరేణ క్లమజుషో
నమన్మూర్తేర్నారీతిలక! శనకైస్త్రుట్యత ఇవ ।
చిరం తే మధ్యస్య త్రుటితతటినీతీరతరుణా
సమావస్థాస్థేమ్నో భవతు కుశలం శైలతనయే! ॥ 79

టీ : నారీతిలక! = స్త్రీరత్నమా!, హే శైలతనయే! = ఓ పార్వతీ!, నిసర్గక్షీణస్య : నిసర్గ = స్వభావముచేతనే, క్షీణస్య = కృశించినదియు, స్తనతటభరేణ : స్తనతట = కుచదేశముయొక్క, భరేణ = వ్రేఁగుచేత, క్లమజుషః = బడలినదియు, నమన్మూర్తేః : నమత్ = వంగిన, మూర్తేః = ఆకారముగలదియు, శనకైః = మెల్లగా, త్రుట్యత ఇవ = తెగుచున్నదో యనునట్లున్నదియు, త్రుటితతటినీతీరతరుణా : త్రుటిత = ఒడ్డువిఱిగిన, తటినీ = ఏఱుయొక్క, తీర = దరియందలి, తరుణా = చెట్టుతోడ, సమావస్థాస్థేమ్నః : సమా = తుల్యమైన, అవస్థా = ఉనికియందు, స్థేమ్నః = నిలకడగల, తే = నీయొక్క, మధ్యస్య = నడుమునకు, చిరమ్ = కలకాలము, కుశలమ్ = క్షేమము, భవతు = అగుగాక.

తా : తల్లీ! స్వభావముననే కృశించినదియు, స్తనభారముచే సడలినదియు వంగినదియు, మెల్లగాఁ దెగిపోవుచున్నట్లున్నదియు, తెగినయేటిగట్టుననున్న చెట్టువలె నూఁగుచున్న నీనడుమునకు కలకాలము శుభమగుగాక.

శ్లో॥ కుచౌ సద్యస్స్విద్యత్తటఘటితకూర్పాసభిదురౌ
కషన్తౌ దోర్మూలే కనకకలశాభౌ కలయతః ।
తవ త్రాతుం భఙ్గాదలమితి వలగ్నం తనుభువా
త్రిధా నద్ధం దేవి! త్రివలిలవలీవల్లిభిరివ॥ 80

టీ : హే దేవి! = ఓ పార్వతీ!, సద్యః = ఎప్పటికప్పుడే, స్విద్యత్తటఘటితకూర్పాసభిదురౌ : స్విద్యత్ = (అనుక్షణము ఈశ్వరుని ధ్యానించుటచేతఁ) జెమర్చిన, తట = ప్రక్కలయందు, ఘటిత = తొడగఁబడిన, కూర్పాస = రవికెను, భిదురౌ = పిగుల్చుచున్నవియు, దోర్మూలే = చంకలను, కషన్తౌ = ఒఱియుచున్న, కనకకలశాభౌ = బంగారు కుండలవంటి, కుచౌ = స్తనములను, కలయతః = నిర్మించుచున్న, తనుభువా = మన్మథునిచేత, (ఇట్టి మనోహర స్తనములను సృజించుటలో ముసలివాఁడును అరసికుఁడుగనుక బ్రహ్మకు శక్తిచాలదు), భఙ్గాత్ = అపాయమువలన, త్రాతుమ్ = కాపాడుకొఱకు, అలమితి = చాలునని, తవ = నీయొక్క,

వలగ్నమ్ = నడుము, త్రివలిలవలీవల్లిభిః : త్రివలి = మూఁడు ముడుతలనే, లవలీ వల్లిభిః = ఒకదినుసు తెల్లనితీఁగలచేత, త్రిధా = మూఁడు పేటలుగా, నద్ధమివ = కట్టఁబడినదో యనునట్లున్నది.

తా : తల్లీ! తేపకుఁ జెంతలయందుఁజెమర్చి రవికను బిగుల్చుచున్నవియు బాహుమూలముల నొఅయుచున్నవియు నగు బంగారు కుండలవంటి నీ స్తనములను నిర్మించు మన్మథుని చేత ఈ స్తనముల బరువునకు నడుమపాయమొందకుండుటకై, తెల్లనితీఁగలతో మూఁడుకట్లు గట్టెనో యని యూహ వొడముచున్నది.

శ్లో॥ గురుత్వం విస్తారం క్షితిధరపతిః పార్వతి! నిజా-
న్నితమ్బాదాచ్ఛిద్య త్వయి హరణరూపేణ నిదధే ।
అతస్తే విస్తీర్ణో గురురయమశేషాం వసుమతీం
నితమ్బప్రాగ్భారః స్థగయతి లఘుత్వం నయతి చ ॥ 81

టీ : హే పార్వతి! = ఓ హిమవంతుని కూఁతురా!, క్షితిధరపతిః = నీతంఁడ్రియగు హిమ-వంతుఁడు, గురుత్వమ్ = భారమును, విస్తారమ్ = వైశాల్యమును, నిజాత్ = తనదగు, నితమ్బాత్ = చరియనుండి, ఆచ్ఛిద్య = తీసి, త్వయి = నీయందు, హరణరూపేణ = అరణమను నాకృతిచే, నిదధే = ఉంచెను, అతః = ఇందువలన, అయమ్ = ఈ, గురుః = గొప్పదైన, విస్తీర్ణః = వెడఁద యైన, నితమ్బప్రాగ్భారః : నితమ్బ = మొలవెనుకపట్టుయొక్క (పిఱుదులు), ప్రాగ్భారః = అతిశయము, అశేషామ్ = సర్వమగు, వసుమతీమ్ = భూమిని, స్థగయతి = కప్పుచున్న, లఘుత్వమ్ = చులకనను, నయతి చ = పొందించుచున్నది.

తా : పార్వతీ! నీతంఁడ్రి హిమవంతుఁడు తనయందలి బరువును వెడఁద తనమును నీ కరణముగా నిచ్చెను. కనుకనే బరువై గొప్పదగు నీ నితంబము ఈ సమస్తభూమిని కప్పి తేలికగాఁ జేయుచున్నది.

అ : తొడలను మోఁకాళ్ళను ఒక్కమాటే వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ కరీన్ద్రాణాం శుణ్డాన్కనకకదలీకాణ్డపటలీ-
ముభాభ్యామూరుభ్యాముభయమపి నిర్జిత్య భవతీ ।
సువృత్తాభ్యాం పత్యుః ప్రణతికఠినాభ్యాం గిరిసుతే!
విధిజ్ఞే! జానుభ్యాం విబుధకరికుమ్భద్వయమసి ॥ 82

టీ : విధిజ్ఞే! = శాస్త్రార్థమునెఱిఁగిన, హే గిరిసుతే! = ఓ పార్వతీ!, భవతీ = నీవు, కరీంఁద్రాణామ్ = ఏనుఁగులయొక్క, శుండాన్ = తుండములను, కనకకదలీకాణ్డపటలీమ్ : కనకకదలీ = బంగారరఁటిచెట్లయొక్క, కాణ్డ = స్తంభములయొక్క, పటలీమ్ = సమూహమును, ఉభాభ్యామ్ = రెండగు, ఊరుభ్యామ్ = తొడలచేత, ఉభయమపి = రెంటిని, నిర్జిత్య = ఓడించి, సువృత్తాభ్యామ్

= చక్కనై వత్రువలైన, పత్యుః = భర్తయొక్క, ప్రణతికఠినాభ్యామ్ : ప్రణతి = మ్రొక్కుటచేత, కఠినాభ్యామ్ = గట్టిపడిన, జానుభ్యామ్ = మోఁకాళ్ళచేత, విబుధకరికుంభద్వయమపి : విబుధకరి = దిగ్గజములయొక్క, కుమ్భ = కుంభములయొక్క, ద్వయమపి = రెంటిని, నిర్జిత్య = జయించి, అసి = ఉంటివి.

తా : తల్లీ! నీవు నీవత్రువలైన చక్కనితొడలచే నొక్కమాఱే ఏనుఁగుతుండములను అరఁటి కంబములను జయించి విధిననుసరించి భర్తకు మ్రొక్కుటచే భూస్పర్శమున బిరుసువారిన మోఁకాళ్లచేత ఏనుఁగుకుంభములనుగూడ నోడించుచున్నావు. తొడలు గుండ్రములై యాదోఁక గలిగియున్నవి. మోఁకాళ్లు గొప్పవై కఠినములైనవి.

శ్లో॥ పరాజేతుం రుద్రం ద్విగుణశరగర్భౌ గిరిసుతే!
నిషఙ్గౌ జఙ్ఘే తే విషమవిశిఖో బాఢమకృత ।
యదగ్రే దృశ్యన్తే దశశరఫలాః పాదయుగలీ-
నఖాగ్రచ్ఛద్మానస్సురమకుటశాణైకనికషాః ॥ 83

టీ : హే గిరిసుతే! = ఓ పార్వతీ!, విషమవిశిఖః = బేసి (ఐదు) బాణములు గల మన్మథుఁడు, రుద్రమ్ = ఈశ్వరుని, పరాజేతుమ్ = గెలుచుటకొఱకు, తే = నీయొక్క, జఙ్ఘే = పిక్కలను, ద్విగుణశరగర్భౌ : ద్విగుణ = ఇబ్బడి (పది)యగు, శర = బాణములే, గర్భౌ = నడుమఁగల, నిషంగౌ = అమ్ములపొదులనుగా, అకృత = చేసెను. బాఢమ్ = నిజము, యదగ్రే = ఏ పిక్కల తుదను, పాదయుగలీనఖాగ్రచ్ఛద్మానః : పాదయుగలీ = చరణద్వంద్వమందలి, నఖ = గోళ్ళయొక్క, అగ్ర = కొనలచే, ఛద్మానః = వ్యాపముగల, సురమకుటశాణైకనికషాః : సుర = దేవతలయొక్క, మకుట = రత్నకిరీటములనే, శాణ = ఆకుఱాళ్ళచేత, ఏకనికషాః = ముఖ్యముగాఁ బదునుపెట్టఁ బడిన, దశ = పదియగు, శరఫలాః = బాణపుటలుగులు, దృశ్యన్తే = కనఁబడుచున్నవో?

తా : తల్లీ! మన్మథుఁడు శివుని జయించుటకొఱకు పదిబాణములు లోపలఁబెట్టి పిక్కలనుపేరుతో అమ్ములపొదులనుజేసి యుంచికొనెను. కనుకనే యీ పిక్కలచివరలయందు కాలిగోళ్ళనే వ్యాజముతో ఎప్పుడు దేవకిరీటములచే వాడిచేయఁబడిన బాణపుటలుగులు పది యగపడుచున్నవి. జంఘలు వత్రువలై యమ్ములపొదులవలె నున్నవి. ఎప్పుడును ఇంద్రాదులు పాదములకడఁ బడి యుందురని భావము.

శ్లో॥ శ్రుతీనాం మూర్ధానో దధతి తవ యౌ శేఖరతయా
మమాప్యేతౌ మాతః! శిరసి దయయా ధేహి చరణౌ ।
యయోః పాద్యం పాథః పశుపతిజటాజూటతటినీ
యయోర్లాక్షాలక్ష్మీరరుణహరిచూడామణిరుచిః ॥ 84

టీ : హే జనని! = ఓ తల్లీ!, తవ = నీయొక్క, యా = ఏ, చరణౌ = పాదములను, శ్రుతీనామ్ = వేదములయొక్క, మూర్ధానః = శిరస్సులు (ఉపనిషత్తులు), శేఖరతయా = శిరోభూషణములుగా, దధతి = ధరించుచున్నవో, హే మాతః = ఓ తల్లీ!, ఏతౌ = ఈ పాదములను, మమాపి =నాయొక్కయు, శిరసి = తలయందు, దయయా = కృపతోడ, ధేహి = ఉంచుము, యయోః = ఏ పాదములయొక్క, పాద్యమ్ = కాళ్ళుగడుగుటకుఁదగిన, పాథః = ఉదకము, పశుపతి జటాజూటతటినీ : పశుపతి = శివునియొక్క, జటాజూట = కపర్దమందలి, తటినీ = నదియో, యయోః = ఏ పాదములయొక్క, లాక్షాలక్ష్మీః : లత్తుకయొక్క, లక్ష్మీః = శోభ, అరుణహరి–చూడామణిరుచిః : అరుణ = ఎఱ్ఱనైన, హరి = విష్ణువుయొక్క, చూడామణి = తలమానికమగు, కౌస్తుభముయొక్క, రుచిః = ఎఱుపో.

తా : తల్లీ! ఏ పాదములకొఱకైన నీళ్లే శివునిశిరస్సున నుండునదియో, ఏ పాదముల యెఱుపే విష్ణువుతలయందలి కౌస్తుభరత్నముయొక్క రంగో, ఉపనిషత్తులచే వర్ణింపఁబడినయా నీ పాదములను నాతలయందునిచి నన్ను బవిత్రుని చేయుము.

శ్లో॥ నమోవాకం బ్రూమో నయనరమణీయాయ పదయో-
స్తవాస్మై ద్వన్ద్వాయ స్ఫుటరుచిరసాలక్తకవతే ।
అసూయత్యత్యన్తం యదభిహననాయ స్పృహయతే
పశూనామీశానః ప్రమదవనకఙ్కేలితరవే ॥ 85

టీ : హే భగవతి! = ఓ పార్వతీ!, తవ = నీయొక్క, నయనరమణీయాయ = కనులకింపైన, స్ఫుటరుచిరసాలక్తకవతే : స్ఫుట = మెఱయుచున్న, రుచి = కాంతిగలదియు, రసాలక్తకవతే = తడిలత్తుకగల, అస్మై = ఈ, పదయోః = పాదములయొక్క, ద్వన్ద్వాయ = జంటకొఱకు, నమోవాకమ్ = ప్రణామవాక్యమును, బ్రూమః = పలికెదము. పశూనామ్ : పశుపతియగుశివుఁడు, యదభి హననాయ = దేనితాఁకునకు, స్పృహయతే = కోరుచున్న, ప్రమదవనకఙ్కేలితరవే : ప్రమదవన = ఆటతోఁటయందలి, కఙ్కేలితరవే = అశోకవృక్షముకొఱకు, (ప్రణయకలహమందు బ్రతిమాలఁ బోయి తానుమాత్రమే అనుభవించి యితరదుర్లభమైనతాఁపు అచేతనమగు వృక్షమునకుఁ కలిగినందున), అత్యన్తమ్ = మిగుల, అసూయతి = కోపపడుచున్నాఁడో.

తా : తల్లీ! తడిలత్తుకతోఁగూడి చక్కగాఁ బ్రకాశించుచు చూడసొబగైన యీ నీ చరణద్వయము నకు మ్రొక్కెదము. దోహదముకొఱకు ఏ పాదములతాఁపును గోరుచున్న క్రీడోద్యానమందలి యశోకమును జూచి శివుఁడు కోపమొందుచున్నాఁడో.

శ్లో॥ మృషా కృత్వా గోత్రస్ఖలనమథ వైలక్ష్యనమితం
లలాటే భర్తారం చరణకమలే తాడయతి తే ।

చిరాదన్తశ్శల్యం దహనకృతమున్మూలితవతా
తులాకోటిక్వాణైః కిలికిలితమీశానరిపుణా ॥ 86

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, మృషా = ఆకస్మికముగా, గోత్రస్ఖలనమ్ = (పొరపడి) మాఱుపేరునఁ బిలుచుటను, కృత్వా = చేసి, అథ = పిదప, వైలక్ష్యనమితమ్ : వైలక్ష్య = విల్లఁబొఱుటచే, నమితమ్ = లొంగిన, భర్తారమ్ = మగని (సదాశివుని), తే = నీయొక్క, చరణకమలే = అడుగుఁదామర, లలాటే = నుదుట, తాడయతి = తన్నినదగుచుండఁగా (తనయెదుర తనశత్రువుకు నవమానముగలుగఁగా), చిరాత్ = చాలకాలమునుండి, దహనకృతమ్ : దహన = ఫాలాగ్నిచే, కృతమ్ = చేయఁబడిన, అంతశ్శల్యమ్ = హృదయతాపమును, ఉన్మూలితవతా = మాపుకొనిన, ఈశానరిపుణా = ఈశ్వరునిశత్రువగు మన్మథునిచేత, తులాకోటిక్వాణైః : తులాకోటి = అందెయొక్క, క్వాణైః = ధ్వనులచేత, కిలికిలితమ్ = కిలకిల నవ్వఁబడెను.

తా : తల్లీ! ఏకాంతమందు నిన్ను సవతి పేరునఁబిలిచిన నీభర్తయగు శివుని నీవు కాలితో ఫాలమునఁ దన్నగాఁ జూచి, మన్మథుఁడు చాలకాలమునుండి ఫాలాగ్ని చేసిన యవమానమును బాసి, కాలియందెచప్పుడుచేత నవ్వుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ హిమానీహన్తవ్యం హిమగిరినివాసైకచతురౌ
నిశాయాం నిద్రాణం నిశి చరమభాగే చ విశదౌ ।
వరం లక్ష్మీపాత్రం శ్రియమతిసృజన్తౌ సమయినాం
సరోజం త్వత్పాదౌ జనని! జయతశ్చిత్రమిహ కిమ్ ॥ 87

టీ : హే జనని! = ఓయమ్మా!, హిమగిరినివాసైకచతురౌ : హిమగిరి = మంచుకొండయందు, నివాస = ఉండుటయందు, ఏకచతురౌ = మిగుల నేర్పరులైన, నిశి = రాత్రియందును, చరమభాగే చ =రాత్రి చివరభాగమందును, విశదౌ = నిర్మలములైనవియు, సమయినామ్ = సమయాచార పరులకు, శ్రియమ్ = సంపదను, అతిసృజన్తౌ = ఇచ్చుచున్న, త్వత్పాదౌ = నీ చరణములు, హిమానీహన్తవ్యమ్ : హిమానీ = మంచుగడ్డచేత, హంతవ్యమ్ = నశింపఁజేయఁదగినదియు, నిశాయామ్ = రాత్రియందు, నిద్రాణమ్ = ముకుళించుచున్న, వరమ్ = కొంచెముగా, లక్ష్మీపాత్రమ్ = లక్ష్మికినివాసమైన, సరోజమ్ = కమలమును, జయతః = జయించుచున్నవి. ఇహ = దీనియందు, కిం చిత్రమ్ = ఏమి వింత?

తా : తల్లీ! నీపాదములు మంచుకొండయం దుండనేర్చినవై, రాత్రియందును ప్రకాశముగలవై, సమయాచారపరులకు తాము సంపదనిచ్చునవియై, మంచుదగిలిన మాడిపోవునదియు, రాత్రియందు ముకుళించునదియు, కొంచెము కాలము లక్ష్మికి నివాసమైన కమలమును జయించుచున్నవి. దీనిలో నేమి చిత్రము గలదు? ఏమియు లేదు.

శ్లో॥ పదం తే కీర్తీనాం ప్రపదమపదం దేవి! విపదాం
కథం నీతం సద్భిః కఠినకమఠీకర్పరతులామ్ ।
కథం వా పాణిభ్యాముప-యమనకాలే పురభిదా
యదాదాయ న్యస్తం దృషది దయమానేన మనసా ॥ 88

టీ : హే దేవి! = క్రీడించునిచ్ఛగల యో పార్వతీ!, కీర్తీనామ్ = యశములకు, పదమ్ = నెలవైనదియు, విపదామ్ = ముప్పులకు, అపదమ్ = తావుగాని, తే = నీయొక్క ప్రపదమ్ = కాలిచివర, సద్భిః = యోగ్యులైన కవులచేత, కఠినకమఠీకర్పరతులామ్ : కఠిన = బిరుసైన, కమఠీ = తాఁబేలుయొక్క, కర్పర = వీఁపుబొచ్చెతోడ, తులామ్ = పోలికను, కథమ్ = ఏలాగున, నీతమ్ = పొందించఁబడినది, ఉపయమనకాలే = వివాహకాలమున, పురభిదా = ఈశ్వరునిచేత, యత్ = ఏపాదము, దయమానేన = దయగల, మనసా = చిత్తముతో, ఉభాభ్యామ్ = రెండగు, పాణిభ్యామ్ = చేతులతో, ఆదాయ = ఎత్తి, దృషది = సన్నెకంటియందు, కథం వా = ఎటులు, న్యస్తమ్ = ఉంచఁబడినది.

తా : తల్లీ! కీర్తికి నెలవై సంకటములను బారఁదోలు కుసుమసుకుమారమగు నీపాదమును మహాకవులు క్రూరముగా తాఁబేటిబొచ్చెతో నెట్లు పోల్చిరో తెలియదు. వివాహకాలమందు శంకరుఁడు తాను దయగలవాఁడయ్యు రెండుచేతులతోఁబట్టి యెట్లు సన్నెకంటి (నూఱుడు-ఱాయి) ని నొక్కించెనో తెలియదు. ఈ రెండును కఠినపుఁబనులే యని భావము.

శ్లో॥ నఖైర్నాకస్త్రీణాం కరకమలసఙ్కోచశశిభి-
స్తరూణాం దివ్యానాం హసత ఇవ తే చణ్డి! చరణౌ ।
ఫలాని స్వఃస్థేభ్యః కిసలయకరాగ్రేణ దదతాం
దరిద్రేభ్యో భద్రాం శ్రియమనిశమహ్నాయ దదతౌ ॥ 89

టీ : హే చణ్డి! = ఓ పార్వతీ!, దరిద్రేభ్యః = బీదలకొఱకు, భద్రామ్ = పుష్కలమైన, శ్రియమ్ = లక్ష్మిని, అనిశమ్ = ఎల్లపుడు, అహ్నాయ = శీఘ్రముగా, దదతౌ = ఇచ్చుచున్న, తే = నీయొక్క, చరణౌ = పాదములు, నాకస్త్రీణామ్ = దేవవనితలయొక్క, కరకమలసఙ్కోచశశిభిః : కర = హస్తములనే, కమల = తామరపూవులయొక్క, సఙ్కోచ = ముకుళింపఁజేయుటయందు, శశిభిః = చంద్రులైన (దేవిపాదదర్శనమైనతోడనే దేవాంగనలు అంజలి ఘటింతురు), నఖైః = గోళ్లచేత, స్వస్థేభ్యః = స్వర్గమందున్న (సర్వసంపత్సమృద్ధిగల) దేవతలకొఱకు, ఫలాని = కోరినవస్తువులను, కిసలయకరాగ్రేణ : కిసలయ = చిగురుటాకులనే, కర = హస్తములయొక్క, అగ్రేణ = కొనలచేత, దదతామ్ = ఇచ్చుచున్న, దివ్యానామ్ = స్వర్గమందున్న, తరూణామ్ = కల్పవృక్షములకు, హసత ఇవ = నవ్వుచున్నవో యనునున్నవి.

తా : తల్లీ! బీదలకు గొప్పసందపదలను కోరినవెంటనే మాటిమాటికి నిచ్చుచున్న నీ పాదములు సంపన్నులగు దేవతలకు సంపదలనిచ్చు కల్పవృక్షములను దేవతా స్త్రీలహస్తము లను కమలము-లను ముకుళింపఁజేయుచంద్రులైన నఖములచేత నవ్వుచున్నవో యనునట్లున్నవి.

శ్లో॥ దదానే దీనేభ్యః శ్రియమనిశమాశానుసదృశీ-
మమన్దం సౌన్దర్యప్రకరమకరన్దం వికిరతి ।
తవాస్మిన్ మన్దారస్తబకసుభగే యాతు చరణే
నిమజ్జన్మజ్జీవః కరణచరణైష్షట్చరణతామ్ ॥ 90

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, దీనేభ్యః = దరిద్రులకొఱకు, ఆశానుసదృశీమ్ = కోర్కికనుగుణమైన, శ్రియమ్ = సంపదను, అనిశమ్ = ఎల్లపుడు, దదానే = ఇచ్చుచున్నదియు, అమన్దమ్ = పూర్ణమైన, సౌన్దర్యప్రకరమకరన్దమ్ : సౌన్దర్య = సొబగుయొక్క, ప్రకర = సమూహమనే, మకరన్దమ్ = పూఁదేనెను, వికిరతి = చిలుకుచున్న, మన్దారస్తబకసుభగే = కల్పవృక్షపుఁబూగుత్తివలె నందమైన, తవ = నీయొక్క, అస్మిన్ = ఈ, చరణే = పాదమందు, నిమజ్జన్ = మునిఁగిన, మజ్జీవః = నేననే జీవుఁడు, కరణచరణైః = (మనస్సుతోఁగూడిన త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములను) నాఱింద్రియములచేత, షట్చరణతామ్ = (ఆరుకాళ్లుగల) తుమ్మెదయగుటను, యాతు = పొందుఁగాక.

తా : తల్లీ! బీదల కెల్లపుడు మహదైశ్వర్యము నిచ్చుచున్నదియు, సౌందర్యమనుపూఁదేనె జిలుకునట్టిదియు, కల్పవృక్షముయొక్క పూఁగుత్తివలెనున్న నీపాదమందు ఆఱింద్రియములతోఁ గూడిన నేను తుమ్మెద (షట్పదము) నగుదును గాక.

శ్లో॥ పదన్యాసక్రీడాపరిచయమివారబ్ధుమనసః
స్ఖలన్తస్తే ఖేలం భవనకలహంసా న జహతి ।
అతస్తేషాం శిక్షాం సుభగమణిమఞ్జీరరణిత-
చ్ఛలాదాచక్షాణం చరణకమలం చారుచరితే! ॥ 91

టీ : హే చారుచరితే! = ఇంపైన కథగల యోయమ్మా!, తే = నీయొక్క, భవనకలహంసాః : భవన = ఇంటియందలి, కలహంసాః = పెంపుడుహంసలు, పదన్యాసక్రీడాపరిచయమ్ : పదన్యాస = చక్కగా అడుగు లిడుటయనే, క్రీడా = ఆటయందలి, పరిచయమ్ = అభ్యాసమును, అరబ్ధుమనస ఇవ = నేర్చికొన మొదలిడఁగోరినవివలె, స్ఖలన్తః = (తప్పి) జాఱుచున్న నడకలుగలవై, ఖేలమ్ = విలాసగమనమును, న జహతి = విడువవు. అతః = ఇందువలన, చరణకమలమ్ = నీ యడుగుఁదామర, సుభగమణిమఞ్జీరరణితచ్ఛలాత్ : సుభగ = అందమైన, మణిమఞ్జీర =

రతనపుటందెయొక్క, రణిత = మ్రోఁతలను, ఛలాత్ = వ్యాజమువలన, తేషామ్ = ఆ హంసలకు, శిక్షామ్ = పాఠమును, ఆచక్షాణమ్ = చెప్పుచున్నదో యనను్నది.

తా : తల్లీ! నీ పెంపుడు హంసలు నీ నడకతీరును నేర్చికొనఁగోరి నడక తప్పిపోవుచున్నను విడువక నీ కాలివెంటఁ దిరుగుచున్నవి. నీ పాదమున్ను అందెచప్పుడుచే వానికి శిక్షఁజెప్పుచున్నదో యనను్నది. దేవి పెంపుడు హంసలు వెంటఁదిరుగఁగా విలాసముతోఁ గ్రీడించుచుండును.

అ : ఇట్లు కిరీటము మొదలు పాదములవఱకు వర్ణించి మరల స్వరూపమును బొగడుచున్నారు.

శ్లో॥ గతాస్తే మఞ్చత్వం ద్రుహిణహరిరుద్రేశ్వరభృత-
శ్శివః స్వచ్ఛచ్ఛాయాకపటఘటితప్రచ్ఛదపటః ।
త్వదీయానాం భాసాం ప్రతిఫలనరాగారుణతయా
శరీరీ శృఙ్గారో రస ఇవ దృశాం దోగ్ధి కుతుకమ్ ॥ 92

టీ : హే భగవతి! = ఓ పార్వతీ!, ద్రుహిణహరిరుద్రేశ్వరభృతః : ద్రుహిణ = బ్రహ్మయొక్కయు, హరి = విష్ణువుయొక్కయు, రుద్ర = శివునియొక్కయు, ఈశ్వరునియొక్కయు, భృతః = అధికారము లను పొందిన బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరులు, తే = నీకు, మంచత్వమ్ = మంచమగుటను, గతాః = పొందిరి. (సన్నికృష్టసేవకొఱకు వారు నలువురు నాలుగుకోళ్లై మంచమును మోయుచున్నారు.), శివః = శివతత్త్వాత్మకుడగు అధికారి, స్వచ్ఛచ్ఛాయాకపటఘటితప్రచ్ఛదపటః : స్వచ్ఛ = తెల్లనైన, ఛాయా = కాంతియనే, కపట = వ్యాజముచేత, ఘటిత = చేయఁబడిన, ప్రచ్ఛదపటః = కప్పుదు దుప్పటియై, త్వదీయానామ్ = నీ సంబంధములైన, భాసామ్ = ఎఱ్ఱనికాంతులయొక్క, ప్రతిఫలన-రాగారుణతయా : ప్రతిఫలన = ప్రతిబింబించుటచేతనైన, రాగ = రంగుచేత, అరుణతయా = ఎఱ్ఱనివాఁడగుటచేత, శరీరీ = తనువుదాల్చిన, శృఙ్గారః రస ఇవ = శృంగారరసమువలె (శృంగారరస మెఱ్ఱనిదని కవిసమయము), కుతుకమ్ = వేడుకను, దోగ్ధి = కలుగఁజేయు చున్నాఁడు.

తా : తల్లీ! బ్రహ్మవిష్ణురుద్రమహేశ్వరులు నలువురు నీ మంచమునకు నాలుగుకోళ్లై నిన్ను సేవించుచున్నారు. శివుఁడు తెల్లని కాంతి యనుమిషతో నిన్నావరించి నీకుఁ గప్పుదు బట్టయై నీయెఱ్ఱనిమేనికాంతులచే తానును ఎఱ్ఱనై మూర్తీభవించిన శృంగారమువలె నున్నాఁడు.

శ్లో॥ అరాలా కేశేషు ప్రకృతిసరలా మన్దహసితే
శిరీషాభా చిత్తే దృషదుపలశోభా కుచతటే ।
భృశం తన్వీ మధ్యే పృథురురసిజారోహవిషయే
జగత్త్రాతుం శమ్భోర్జయతి కరుణా కాచిదరుణా ॥ 93

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, కేశేషు = తలవెంౘ్రుకలయందు, ఆరాలా = వంకరయైనదియు, మన్దహసితే = చిఱునగవునందు, ప్రకృతిసరలా : ప్రకృతి = నైజముచేతనే, సరలా = సుకుమారమైనదియు, చిత్తే = మనస్సున, శిరీషాభా = దిరిసెనపూవువలె మృదువైనదియు, కుచతటే = స్తనప్రాంతమున, దృషదుపలశోభా = సన్నెకంటివంటిదియు, మధ్యే = నడుమునందు, భృశమ్ = మిక్కిలి, తన్వీ = కృశించినదియు, ఉరసిజారోహవిషయే = కుచదేశమునను, పిఱుఁదుల యందును, పృథుః = మిగుల గొప్పదియు, అరుణా = ఒడలెల్ల ఎఱ్ఱనైన, కాచిత్ = అనిర్వాచ్యరూపముగల, శమ్భోః = సదాశివునియొక్క, కరుణా = దయ (కరుణారూపశక్తి), జగత్ = లోకమును, త్రాతుమ్ = కాపాడుకొఱకై, జయతి = అన్నిటికి మిన్నయై వెలయుచున్నవి.

తా : తల్లీ! కేశములయందు వంకరయై, నవ్వునందు సుకుమారై, మనమున మృదులమై, స్తనప్రాంతమున కఠినమై, నడుమున కృశించినదై, స్తనములయందును పిఱుఁదులయందును మిగుల గొప్పదై, యెఱ్ఱనైన శివునికరుణారూపమైన యొక యనిర్వాచ్యమహిమగలశక్తి వెలయుచున్నది.

శ్లో॥ కలఙ్కః కస్తూరీ రజనికరబిమ్బం జలమయం
కలాభిః కర్పూరైర్మరకతకరణ్డం నిబిడితమ్ ।
అతస్త్వద్భోగేన ప్రతిదినమిదం రిక్తకుహరం
విధిర్భూయోభూయో నిబిడయతి నూనం తవ కృతే ॥ 94

టీ : హే భగవతి! = ఓ దేవీ!, కళఙ్కః = చిహ్నము, కస్తూరీ = మృగమదము, రజనికరబిమ్బమ్ = చంద్రబింబము, జలమయమ్ = ఉదకస్వరూపమై, కలాభిః = కిరణములనే, కర్పూరైః = కప్పురములతోడ, నిబిడితమ్ = నిండించఁబడిన, మరకతకరణ్డమ్ = మరకత (మొసలినోటినుండి పుట్టిన) మణులతోఁ జేయఁబడినపెట్టె, అతః = ఇందువలన, ప్రతిదినమ్ = అనుదినము, త్వద్భోగేన = నీవు వాడుకొనుటచేత, రిక్తకుహరమ్ : రిక్త = వట్టిపోయిన, కుహరమ్ = అంతరము గలిగిన, ఇదమ్ = ఈ పెట్టియను, విధిః = బ్రహ్మ, భూయోభూయః = మాటిమాటికి, తవ కృతే = నీకొఱకయి, నిబిడయతి = పూరించుచుండును, నూనమ్ = నిజము.

తా : తల్లీ! ఈ యగపడునది కళంకముగాదు కస్తూరి. ఇది చంద్రుని బింబము గాదు ఉదకము, ఈ తెల్లనివి కిరణములుగావు కర్పూరసమూహముచే నింపఁబడినపెట్టె. దీనియందలి వస్తువులను నీవు దినదినము వాడుకొందువు గనుకనే బ్రహ్మ యెప్పుడును దీనిని మరల ఈ వస్తువులచే నింపుచుండును.

శ్లో॥ పురారాతేరన్తఃపురమసి తతస్త్వచ్చరణయో-
స్సపర్యామర్యాదా తరలకరణానామసులభా ।

తథా హ్యేతే నీతాశ్శతమఖముఖాస్సిద్ధిమతులాం
తవ ద్వారోపాన్తస్థితిభిరణిమాద్యాభిరమరాః ॥ 95

టీ : హే భగవతి! = ఓ యంబా!, త్వమ్ = నీవు, పురారాతేః = శివునకు, అన్తఃపురమ్ = అంతః పురము (పట్టపుదేవివి), అసి = అయితివి. తతః = అందువలన, త్వచ్చరణయోః = నీపాదముల యొక్క, సపర్యామర్యాదా = పూజావిధి, తరలకరణానామ్ = చపలచిత్తులకు, అసులభా = సులభముగా దొరకునదికాదు, తథా హి = అదియట్లేగదా, ఏతే = ఈ, శతమఖముఖాః = ఇంద్రుఁడు లోనగు, అమరాః = దేవతలు, తవ = నీయొక్క, ద్వారోపాన్తస్థితిభిః: ద్వార=వాఁకిలి యొక్క, ఉపాంత = చెంతను, స్థితిభిః = ఉనికిగల, అణిమాద్యాభిః = అణిమాది సిద్ధులచేతనే, అతులామ్ = తులలేని, సిద్ధిమ్ = మనోరథసిద్ధిని, నీతాః = పొందింపఁబడిరి.

తా : తల్లీ! నీవు శివునిపట్టపురాణివి గనుక నీపాదసేవ కొంచెముతో దొరకునది కాదు. అందువల్లనే యింద్రాది దేవతలు నీవాఁకిట కావలియున్న యణిమాదిసిద్ధులచేతనే తృప్తినొందుచున్నారు. చంచలచిత్తులు గనుక సిద్ధులతోనే తృప్తినొంది శాశ్వతమగు పరమపదమును గోరరు.

శ్లో॥ కళత్రం వైధాత్రం కతికతి భజన్తే న కవయ-
శ్శ్రియో దేవ్యాః కో వా న భవతి పతిః కైరపి ధనైః ।
మహాదేవం హిత్వా తవ సతి! సతీనామచరమే!
కుచాభ్యామాసఙ్గః కురవకతరోరప్యసులభః ॥ 96

టీ : హే సతి! = ఓ పార్వతీ!, వైధాత్రమ్ = బ్రహ్మసంబంధమైన, కళత్రమ్ = భార్యయగు సరస్వతిని, కతికతి = ఎందఱెందరు, కవయః = కవులు, న భజన్తే = సేవించరు (సేవింతురు), కోవా = ఏ పురుషుఁడైనను, కైరపి = కొన్నియగు, ధనైః = ధనములచేత, శ్రియః దేవ్యాః = లక్ష్మీదేవికి, పతిః = అధిపతి, న భవతి = కాఁడు (అగును). సతీనామ్ = పతివ్రతలగు యువతులలో, అచరమే! = మొదటిదానవగు ఓ పార్వతీ!, మహాదేవమ్ = ఈశ్వరుని, హిత్వా = విడచి, తవ = నీయొక్క, కుచాభ్యామ్ = స్తనములచేతనైన, అసఙ్గః = సంపర్కము (కౌఁగిలింత), కురవకతరోరపి = అచేతనమగు గోరింటచెట్టునకును, అసులభః = సులభముకాదు. (స్త్రీల కుచములతోడికౌఁగిలింత గోరింటకు దోహదము).

తా : పార్వతీ! సరస్వతీ ప్రసాదముగల కవులందఱును సరస్వతీ పతులే. కొంచెము ధనముగలవాఁ డెల్ల లక్ష్మీపతియే, ఓ పతివ్రతాతిలకమా! నీకథమాత్రమట్లుగాదు. నీకుచసంగ మొకయీశ్వరునకుఁ దక్క దోహదమనుపేర నచేతనమగు గోరింటకుఁగూడ దొరకుట యరిది.

శ్లో॥ గిరామాహుర్దేవీం ద్రుహిణగృహిణీమాగమవిదో
హరేః పత్నీం పద్మాం హరసహచరీమద్రితనయామ్ ।
తురీయా కాపి త్వం దురధిగమనిఃసీమమహిమా
మహామాయా విశ్వం భ్రమయసి పరబ్రహ్మమహిషి! ॥ 97

టీ : హే పరబ్రహ్మమహిషి! = పరమాత్మయగు సదాశివునిరాణి యగుతల్లీ!, ఆగమవిదః = వేదములఁదెలిసిన సర్వజ్ఞులు, త్వామ్ = నిన్ను, ద్రుహిణగృహిణీమ్ = బ్రహ్మభార్యయగు, గిరాం దేవీమ్ = సరస్వతినిగా, ఆహుః = చెప్పుదురు. త్వామేవ = నిన్నే, హరేః = విష్ణువుయొక్క, పత్నీమ్ = ప్రియురాలగు, పద్మామ్ = లక్ష్మినిగా, ఆహుః = చెప్పుదురు. త్వామేవ = నిన్నే, హరసహచరీమ్ = రుద్రభార్యయగు, అద్రితనయామ్ = పార్వతినిగా, ఆహుః = చెప్పుదురు. త్వమ్ = నీవు, తురీయా = ఈ ముచ్వురుగాక నాలవదానవై, కాపి = చెప్పనలవికానిదానవై, దురధిగమనిస్సీమమహిమా : దురధిగమ = పొందరాని, నిస్సీమ = (దేశకాలవస్తువుల) అవధిలేని, మహిమా = సామర్థ్యముగల, మహామాయా = గొప్పమాయ (మూలప్రకృతి)యై, విశ్వమ్ = సర్వప్రపంచమును, భ్రమయసి = మోహింపఁజేయుచున్నదానవు. సాదాఖ్యచంద్రకళయను పేరుగల శ్రీవిద్యయగు నిన్నే పలువురు పలువిధముల నూహసేయుదురు.

తా : ఆగమవిదులు నిన్నే సరస్వతి లక్ష్మి పార్వతి యనియెదరు. ఈ ముచ్వురికంటె వేఱైన పరబ్రహ్మరూపుఁడగు సదాశివునిదేవివగు చంద్రకళయని వాడఁబడు శ్రీవిద్య యగు నీవు మహామాయవై ఊహింపనలవికాని దేశకాలవస్తువులచే పరిచ్ఛేదింపరాని మహిమగలదానవై వెలయుదువు. తెలిసిన వారలు ఒకనిన్నే యిన్ని పేరులతో వాడుదురు గాని నీవెప్పుడును ఒక్కదానవే.

శ్లో॥ కదా కాలే మాతః! కథయ కలితాలక్తకరసం
పిబేయం విద్యార్థీ తవ చరణనిర్ణేజనజలమ్ ।
ప్రకృత్యా మూకానామపి చ కవితాకారణతయా
కదా ధత్తే వాణీముఖకమలతామ్బూలరసతామ్ ॥ 98

టీ : హే మాతః = ఓ యమ్మా!, విద్యార్థీ = బ్రహ్మజ్ఞానమునభిలషించు నేను, కలితాలక్తకరసమ్ : కలిత = కలుపఁబడిన, అలక్తకరసమ్ = లత్తుక ద్రవముగల, తవ = నీయొక్క, చరణనిర్ణేజనజలమ్ = కాళ్లుగడిగిన నీటిని, కదా కాలే = ఎప్పుడు, పిబేయమ్ = త్రాగుదును. (తత్ = అది), ప్రకృత్యా = స్వభావముననే, మూకానామపి చ = పలుకుటకు వినుటకుఁ దెలియనివారికిఁ గూడ, కవితాకారణతయా = కవనమునకు హేతువగుటచేత, వాణీముఖకమలతామ్బూలరసతామ్

: వాణీ = సరస్వతియొక్క, ముఖకమల = మోముదమ్మియందలి, తామ్బూల = తమ్ములముయొక్క రసతామ్ = సారస్యమును, కదా = ఎప్పుడు, ధత్తే = స్వీకరించునో.

తా : తల్లీ! బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరుచున్న నేను లత్తుకచే నెఱ్ఱనైన నీపాదోదకమును ఎప్పుడు గ్రోలుదునో, కవనహేతువు గనుక అది సరస్వతీదేవియొక్క తామ్బూలరసముయొక్క సొంపుగల దెప్పుడగునో.

అ : మొదలిడిన స్తోత్రమును ముగించుచు షట్కమలభేదసిద్ధాంతమును జెప్పుచున్నారు.

శ్లో॥ సరస్వత్యా లక్ష్మ్యా విధిహరిసపత్నో విహరతే
రతేః పాతివ్రత్యం శిథిలయతి రమ్యేణ వపుషా ।
చిరం జీవన్నేవ క్షపితపశుపాశవ్యతికరః
పరానన్దాభిఖ్యం రసయతి రసం త్వద్భజనవాన్ ॥ 99

టీ : హే భగవతి! = ఓ పార్వతీ!, **త్వద్భజనవాన్** = నీ సేవగలవాఁడు, సరస్వత్యా = సరస్వతి (చదువు) చేతను, లక్ష్మ్యా = లక్ష్మి (సంపద) చేతను, విధిహరిసపత్నః = బ్రహ్మకును విష్ణువునకును శత్రువుగా, విహరతే = క్రీడించును, (స్వాధీనము చేసికొనిన లక్ష్మీసరస్వతులు గలవాఁడు గనుక వారిభర్తకు కోపము), రమ్యేణ = చూడసొగసైన, వపుషా = శరీరముతోడ, రతేః = రతిదేవియొక్క, పాతివ్రత్యం (మఱియొకపురుషుని బొందఁగూడదను) నియమమును, శిథిలయతి = నశింపఁ జేయుచున్నాఁడు. చిరమ్ = తడవుగా, జీవన్నేవ = బ్రదికియుండినవాఁడై, క్షపితపశుపాశవ్యతికరః : సంబంధముగలవాఁడై (సదాశివస్వరూపముచేనున్న వాఁడై), పరానందాభిఖ్యమ్ = బ్రహ్మానంద మనఁబడు, రసమ్ = సుఖమును, రసయతి = ఆస్వాదించుచున్నాఁడు. ఇట్లు **సాదాఖ్యకళ** నుపాసించువారికి ఐహికాముష్మికములు రెండును గలవని భావము.

తా : తల్లీ! ఇట్లు నిన్ను (సమయాఖ్యచంద్రకళ) నుపాసించినవాఁడు, లక్ష్మీసరస్వతులకుచోటై బ్రహ్మకు విష్ణువునకు విద్వేషి యగును. జీవావిద్యాసంబంధమును బాపికొని ఎప్పుడును బ్రదికియుండి, పరానందరసమును గ్రోలును.

శ్లో॥ ప్రదీపజ్వాలాభిర్దివసకరనీరాజనవిధి-
స్సుధాసూతేశ్చన్ద్రోపలజలలవైరర్ఘ్యరచనా ।
స్వకీయైరమ్భోభిస్సలిలనిధిసౌహిత్యకరణం
త్వదీయాభిర్వాగ్భిస్తవ జనని! వాచాం స్తుతిరియమ్ ॥ 100

టీ : హే జనని! = ఓ యంబా!, త్వదీయాభిః = నీ సంబంధములైన, వాగ్భిః = వాక్కులచేత, తవ

= నీయొక్క, వాచామ్ = వాక్కులయొక్క, ఇయమ్ = ఈ, స్తుతిః = స్తోత్రము, ప్రదీపజ్వాలాభిః = దివిటీలవెలుతురుచేత, దివసకరనీరాజనవిధిః : దివసకర = సూర్యునికి, నీరాజనవిధిః = ఆరతెత్తుట, సుధాసూతేః = (అమృతవర్షకిరణములుగల) చంద్రునకు, చన్ద్రోపలజలలవైః = చంద్రకాంతపుఱాలయం దూరినయుదకములచేత, అర్ఘ్యరచనా = అర్ఘ్యమిచ్చుట, స్వకీయైః = తనవగు, అమ్భోభిః = ఉదకములచేత, సలిలనిధిసౌహిత్యకరణమ్ = సముద్రుని తృప్తునిఁజేయుట.

తా : ఎల్లలోకములకు తల్లియగునో యంబా! నీవాక్కులచే నిన్ను బొగడుట కొఱవితో సూర్యుని వెలిగింపఁజేయుటవంటిది. చంద్రకాంతపుఱాలలో నూరిన నీళ్లతో చంద్రున కర్ఘ్యమెత్తుట వంటిది, తనయుదకములచేతనే సముద్రుని తృప్తిపఱచుట వంటిది. స్తోత్రము, స్తోత, స్తోత్రము చేయఁ దగినది అన్నియు నీవేయని తాత్పర్యము.

అధికశ్లోకాలు

శ్లో॥ సమానీతః పద్భ్యాం మణిముకురతామమ్బరమణి-
ర్భయాదన్తర్బద్ధస్తిమితకిరణశ్రేణిమసృణః ।
దధాతి త్వద్వక్త్రం ప్రతిఫలనమశ్రాన్తవికచం
నిరాతఙ్కం చన్ద్రాన్నిజహృదయపఙ్కేరుహమివ ॥ 101

శ్లో॥ సముద్భూతస్థూలస్తనభరమురశ్చారుహసితం
కటాక్షే కన్దర్పః కతిచన కదమ్బద్యుతివపుః ।
హరస్య త్వద్భ్రాన్తిం మనసి జనయామాస విమలా
భవత్యా యే భక్తాః పరిణతిరమీషామియముమే! ॥ 102

శ్లో॥ నిధే! నిత్యస్మేరే! నిరవధిగుణే! నీతినిపుణే!
నిరాఘాతజ్ఞానే! నియమపరచిత్తైకనిలయే! ।
నియత్యా నిర్ముక్తే! నిఖిలనిగమాన్తస్తుతిపదే!
నిరాతఙ్కే! నిత్యే! నిగమయ మదీయాం స్తుతిమిమామ్ ॥103

॥ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యస్య
శ్రీగోవిన్దభగవత్పూజ్యపాదశిష్యస్య శ్రీమచ్ఛఙ్కరభగవతః కృతౌ సౌన్దర్యలహరీ
సమ్పూర్ణా ॥ ఓం తత్సత్ ॥

శ్రీః

अथवक्ष्ये महादेवीं मातङ्गीं सर्वसिद्धिदाम् ।
अस्याः सेवनमात्रेण वाक्सिद्धिं लभते ध्रुवम् ॥